

SOCIETATEA PT. CULTURĂ • 1862

SEPTENTRION

FOAIA SOCIETĂȚII PENTRU CULTURA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

Director: DIMITRIE VATAMANIUC, Membru de Onoare al Academiei Române

Anul XV • Nr. 21 • 2004

De moartea lui Ștefan vodă celui Bun, vă leato 7012¹

Grigore Ureche

Nu multă vreme, dacă s-au întorsu Ștefan vodă de la Pocuția la scaunul său, la Suceava, fiindu bolnav și slabu de ani, ca un om ce era într-atâtea războaie și osteneală și neodihnă, în 47 de ani, în toate părțile să bătea cu toții și după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare laudă au muritu, iulie 2 zile.

Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mâniaș și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat, de multe ori la ospete omora fără județu. Almintirea era om întreg la fire, neleneșu, și lucrul său îl știa a-l acoperi și unde nu gândii ai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși să vâraea, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăptieaze și pentru accia raru războiu de nu/biruia. Și unde biruia alții, nu perdea nădejdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui și ficiorul său, Bogdan vodă, urma lui luasă, de lucruri vitejești, cum să tâmplă din pom bun, roadă bună iase.

Iară pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, care era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toți ca după un părinte al său, că cunoștia toți că s-au scăpatu de mult bine și de multă apăratură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu sveci Ștefan vodă, nu pentru suflctu, ce taste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carile niminea din domni, nici mai nainte,

Mănăstirea Putna

mici după accia l-au ajunsu.

Fosta-au mai nainte de moartea lui Ștefan vodă într-același anu iarnă grea și geroasă, cătu n-au fostu așa nici odinioară, și decii preste vară au fostu ploii grele și povoaie de ape și multă inecare de apă s-au făcut.

Au domnitu Ștefan vodă 47 de ani și 2/ luni și trei săptămâni și au făcut 44 de mănăstiri și însuși țitoriu preste toată țara.

Iară cându au fostu aproape de sfârșitul să, chemat-au vlădicii și toți sfetnicii săi, boierii cei mari și

alți toți căți s-au prilejitu, arătându-le cum nu vor putea ținea țara, cum o au ținut-o el, ci socotindu din toți mai puternicu pre turcu și mai înțeleptu, au datu învățatură să să închine turcilor. Și decii au stătu la domnie fiu-său, Bogdan vodă cel Grozav și Orbu.

⁽¹⁾ Grigore Ureche - *Letopisetul Țării Moldovei*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, Ediție îngrijită, studiu introductiv indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, 1955, p. 111-112.

DOMNIA LUI ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT ÎN DOCUMENTE DIN VREMEA SA

D. Vatamaniuc

Sărbătorirea lui Ștefan cel Mare la patru secole de la trecerea sa în eternitate se remarcă și prin contribuții documentare, deosebit de valoroase, privind domnia sa. În acest demers critic ocupă primul loc documente întocmite în cancelaria domnească. Sunt mărturiile de prim ordin privind hotarele Moldovei din vremea domniei sale. Se desprinde de aici că ele se întindeau de la Carpați până la Nistru și de la Ceremuș până la Marea Neagră.

Importante în egală măsură sunt, de asemenea, mărturiile contemporanilor. Istoricii fac referiri la cronicarii polonezi și la alte surse documentare. În acest context lucrarea lui Hartmann Schedel, "Cronica previter Scripta Stephan[i] Dei gracia Voyvoda[e] Terrarum Moldoves[um] necon Valachyeus[suim]" ocupă un loc important. Ea a fost descoperită de Olgried

Görka (1887-1935), în Biblioteca de Stat (Bayrische Staatsbibliothek) din München, în 1911. O tipărește în volum, la Cracovia, în 1931, cu un titlu polonez, pe care îl dăm în românește, "Cronica vremii lui Ștefan cel Mare al Moldovei". Învățătu polonez o prezintă la Academia de Științe Polonă în 1929 și la Academia Română în 1930. Este ales membru al Academiei Române în 27 mai 1932. Textul cronicii, însoțit de comentarii îl publică în românește. Ion Constantin Chijimia, în ediția sa, "Cronica lui Ștefan cel Mare", tipărită la București în 1942. Aici se găsesc toate informațiile de istorie în legătură cu cronica germană.

Cronica a făcut parte din biblioteca umanistului Hartmann Schedel (1440-1514), medic un Nürnberg, ținutul său natal. Academia Română păstrează o incunabilă al lui Hartmann Schedel "Liber

Chronicarum", tipărită la Nürnberg, în 1493.

Cronica germană reprezintă o importanță excepțională pentru mai multe motive. Este cea dintâi expunere narativă a domniei lui Ștefan cel Mare, spre deosebire de simplele referiri la ea. Este scrisă, de pe altă parte, în 28 aprilie 1502, foarte aproape de sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare. Istorisește faptele de arme de atunci, aspect, de asemenea, foarte important, cu începere din aprilie 1457, la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare până la 17 octombrie 1497, lupta de la Codrul Cosminului.

Desprindem din această cronică câteva aspecte care definesc domnia lui Ștefan cel Mare. Domnitorul moldovean se impune ca unul din marii strategii ai vremii sale. Cronicarul istorisește cu multe amănunte

(continuare în pagina 6)

Personalitatea lui Ștefan cel Mare și Sfânt în cronica lui Grigore Ureche⁽¹⁾ și în „O samă de cuvinte” de Ion Neculce⁽²⁾

prof. Vasile Precop

Ștefan cel Mare și Sfânt
Fragment din "Tetraevangheliarul din 1473"

Personalitatea domnitorului Ștefan cel Mare, prin întinsa sa domnie de „47 de ani, 2 luni și 3 săptămâni” – socoate Grigore Ureche – lucru unic în istoria Moldovei, dar mai ales prin atâtea războaie cu greu câștigate, prin citorisirii de biserici, mănăstiri, conace, prin iscusință diplomatică, prin simțul dezvoltat de justiție etc. a impresionat puternic pe contemporanii moldoveni, pe vecini și... pe un papă de la Roma. Și pe istorici!

Poporul român, din toate provinciile istorice, are un cult puternic pentru el, iar Putna a devenit loc de pelerinaj întru rugăciune, meditație istorică, îmbogățire și fortificare spirituală.

Mănăstirea Putna, de fapt, este catedrala mântuirii neamului românesc. La mormântul lui Ștefan vodă se închină țara!

Dintre carturarii români, Grigore Ureche, primul istoric, „cap de începătură”, începe lunga serie de cercetători ai glorioasei, zbuciumatei și dramaticei odisei ștefanienice.

Grigore Ureche (1590-1647) face parte din marea boierime moldavă, care, prin vrednicie, s-a ridicat la cele mai înalte ranguri nobiliare. Tatăl său, Nistor Ureche, agonisise o impresionantă avere: 52 sate întregi, 45 părți de sate, 17 mori, 6 heleșteie, 45 fălci de vie, prisăci și încă alte bunuri! În sfatul domnesc, Nistor ajunge mare logofăt și vornic mare al Țării de Jos. În vremuri de cumpănă se refugiază în Polonia, unde primește indigenatul. Era boier învățat. Feciorul își urmează tatăl. Frecventează școlile iezuite din Liova, la care studiază „artele liberale”: latina, retorica, gramatica, poezia, aritmetica, geometria etc. citește istoricii cuprinși în programele școlare, dar și pe cei contemporani. Revenit în Moldova, încă de tânăr, om cu avere și prestigiu cărturăresc, parvine la titlurile marii boierime, mare vornic al Țării de Sus. Se amestecă în certuri politice boierești, aducătoare de necazuri țării. Cronica și-o scrie, studiind izvoare interne și străine, cu atenție la adevăr, spre bătrânețe. Originalul s-a pierdut; ni s-a păstrat în copii, cu interpelările lui Axinte Uricariul, Mihail Călugărul și Simion Dascălul. Concepția asupra istoriei și-o expune în „Predoslovie”. Istoricul este dator să caute, să afle și să scrie adevărul, „și bune și rele”; fără istorie,

popoarele s-ar asemena „fiarlor și dobitoacelor celor mute și fără minte”; moldovenii, muntenii, ardelenii, maramureșenii „se trag de la un izvod”, de la Râm ne tragem. Latinitatea limbii o susține cu exemple: pâine = panis, carne = caro, găină = galena, muiere = mulier, femeie = femina, părinte = pater, al nostru = noster. Am mai luat cuvinte de la „franci”, de la greci, de la leși, de la turci. „Cât privește toată dreptatea au lăsat pre cel mai mare să o judece”... Istoricii de azi scriu istorie respectând postulatele lui Grigore Ureche.

Capitolul domniei lui Ștefan cel Mare, 29 de pagini, se intitulează: „Domnia lui Ștefan vodă, ce-i zice cel Bun, feciorul lui Bogdan vodă și de multe războaie minunate ce au făcut. Când s-au domnit, au fost cursul anilor 6965 (1457) aprilie 12, joi”. Lui Ștefan vodă, deci, i se zice cel Bun, nu cel Mare.

Tânărul Ștefan își ocupă scaunul de la Suceava „cu multă mulțime de oaste muntenească și din Țara adunați”, învingându-l pe Petru Aron la Doljești și Orbic. Îl prinde „și-i taie capul de-și răsplăti moartea tătâne-su...”. După înlăturarea fostului domn, „strân-au boierii țării mari și mici și altă curte mărunță dimpreună cu mitropolitul Theoctist și cu mulți călugări, la locul numit Direptate”. I-a întrebat dacă-l acceptă domn. „Ei cu toții au strigat într-un glas: «În mulți ani de la Dumnezeu să domnești!»”. Instalat domn, „nu creca să așeze țara, ci de război se gătia”. În acest scop organizează armata: „au împărțit oștii sale steaguri și au pus hitnogi și căpitani...”.

Din acest prim act de domnie îl vedem pe Ștefan ca războinic, om politic, judecător și organizator, însușiri desprinse din fapte. Moldova celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea trebuie să facă față pretențiilor de suveranitate ale Ungariei, mai insistente și mai îndelungate ale Poloniei, incursiunilor de pradă ale tătarilor și pericolul expansiunii turcești, care, după cucerirea Constantinopolului (1453), se simte amenințător. Moldova mai avea o slăbiciune: schimbarea deasă a domniilor din cauza certurilor dintre partidele și interesele marilor boieri. Acestei complexe situații, Ștefan a găsit puterea și priceperea de a i se opune cu succes. Războinic e, parecă, din naștere. Scrie cronicarul: „Ștefan vodă fiind gata de război și de apurarea trăgându-l inima spre vărsare de sânge”... „în toate părțile se bătea cu toți”, Ștefan vodă fiind gata de război, ca un leu ce nu-l poate îmblânzi nimenea, și el odihna altora îi părea că-i iaste cu pagubă”. În luptă se comporta și ca oștean: „unde era nevoie însuși se vârea, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăptieze”. Așa se explică rana la picior, în 22 iulie 1462, la asediul Chilieii. La Valea Albă în 1476, când Mehmed bey vine „să stropască țara Moldovei”, Ștefan cade de pe cal în toiul luptei, printre luptători. Ostașul neînfricat este dublat de un tactician iscusit și de un strateg cunoscător al științei războiului. La Podul Înalt, în 1475, se înfruntă oastea turcească de 120.000 de luptători, cu sprijin tătărăsc și muntenesc, cu oastea lui de 40.000 de moldoveni, sporită cu 2.000 de leși și 5.000 de unguri. Ștefan obține victoria „nu așa cu vitejia, cum cu meșteșugul”. A ales cu pricepere locul desfășurării luptei, lunca Bârladului, teren inundat, mocirlos, strâmt. A mai dat Dumnezeu și o ceață „de nu se vedea unul cu altul”. Din timp, Ștefan își instalase peste apa Bârladului, buciumași și trâmbițași care, la un moment stabilit, au dat semnalul de începerea luptei. Turcii s-au întors și s-au îndreptat în direcția semnalului moldovenilor. A urmat o învâlmășeală în ceață densă încât i-a fost lesne lui Ștefan să-i măcilărească, „mulți

periră, mulți prinși de pedestrime au fost. Ce și pre aceia, pre toți i-au tăiat, unde apa măgle de cei morți au strâns și mulți pași și sangeați au perit. Și pre feciorul lui Isac pașa, după ce l-au prins viu, l-au slobozit. Și pușcile (tunurile) le-au dobândit și steaguri mai mult de o sută au luat” (p. 92). Războiul pornit mișelește de Allbert, regele Poloniei, în 1497, împotriva Moldovei, prin amploarea lui politică și militară, prin desfășurarea lui dramatică, îi pune lui Ștefan probleme de ordin militar strategic, de relații politice cu vecinii, de ordin economic și chiar sufletesc. Le dezleagă strălucit pe toate. Unele lupte se caracterizează printr-o cruzime inumană, mai ales când se înfruntă moldovenii cu muntenii, creștinii cu creștinii. Din păcate, pentru timpul acela, ceva obișnuit. La Soci, în 1471, Radu vodă, domnul muntenesc, pierde războiul „cu multă pagubă de ai săi, că pre toți i-au tăiat și toate steagurile Radului vodă le-au luat și pre mulți viteji i-au prins vii și pre toți i-au tăiat, nu mai ce au lăsat 2 boieri de acei mari, pre Stan logofătul și pre Mircea comisul” (p. 88). Potrivit mentalității epocii, Dumnezeu determină destinul oamenilor și popoarelor, de aceea înaintea luptei îi cerem ajutor, iar după victorie îi aducem laudă, și îi suntem recunoscători. Ștefan ridică biserici și mănăstiri. Sfântul mucenic Procopie, „umblând deasupra războiului călare și într-armat ca un viteaz, fiind într-ajutoriu lui Ștefan vodă și dând vâlhvă oștii lui” (p. 97), ajută pe Ștefan să-l învingă pe Tepluș vodă, în 1481. Drept recunoștință, acesta zidește biserica din Bădeuți cu hramul la Sfântul Procopie.

Ca om politic Ștefan urmărește cu perseverență stabilirea de hotare sigure, puternice, țării și păstrarea independenței ei. Pentru aceea statornicește liniștea internă, pedepsind fără milă pretențiile la tron sau pe uneltitori la pacea interioară. Așa se explică și tăierea capetelor celor trei boieri, la Vaslui, în 1471: Isaia vornicul, Negrilă paharnicul, Alexa stolnicul. Grigore Ureche relatează, sec, pedeapsa, fără nici un comentariu. Matei Corvin, după rușinea de la Baia, îi va fi lui Ștefan prieten eficient, statornic. Aceștia și-au dat seama că „turcul le stă în spate și volniciei tuturor întinde mrejele sale, ca să-i coprinză și arătându-se prieten cu multe cuvinte de înșelăciune și cătră unul și cătră altul, ca să-i poată zădări cap de prince și să înceapă zarvă, gândindu-să că într-acele amestecături i se vor înclina lui, pentru ca să le dea ajutoriu și mai apoi îi va pleca jugul său” (p. 87). Nu le-au făcut jocul, ci au încheiat înțelegere tainică, iar Matei i-a dăruit lui Ștefan cetățile Ciceul și Balta.

Polonia a nutrit îndelung timp speranța că va putea cuceri Moldova, ori, măcar, îi va fi suverană. Ștefan, cunoscând firea și ambițiile regilor poloni, ia o atitudine suplă, le măgulește trufia, dar nu le tolerează duplicitatea, incursiunile în Moldova, le pregătește sfârșitul tragic, uneori usturător – când îi înjugă și ară cu ei și seamănă „dumbrăvi roșii”. Cu durere în suflet povestește Ureche îndrăzneala, nepopulară în rândul polonilor, de a cuceri Moldova, fățarnicia regelui Albert, minciunile lui, purtarea nedemnă cu solii lui Ștefan, măcelul din Codrul Cosminului, fuga rușinoasă, pierderea oastei, răul făcut moldovenilor etc. paginile dedicate acestei odisei, pagini de certă valoare literară, psihologică, de analiză politică, de morală.

Văzând că regele polon e orb și surd la imperativul politic al timpului – solidaritatea creștinilor în fața expansiunii turcești, Ștefan pregătește oastea

și năvălește în Polonia. Îi produce mari pagube în orașe și cetăți „au scos în robie, mai mult de 100.000, mulți din accia au așezat Ștefan în țara sa” (p. 107). Cifra este exagerată. În 1501, „Ștefan vodă lăsând inima cea neprietenoasă, întorcându-să către datoria creștinească, s-au împăcat cu craiul leșesc și mare legătură au făcut”... (p. 108). Pacea nu ține. După un an, Ștefan intră în Pocuția, o pradă și „au și luat-o”. Și zicea că acel olat l-au luat leșii de la moldoveni fără cale. Craiul se războiește, prădând la rândul-i Moldova. Moldovenii, pentru a pune capăt certurilor cu polonii, l-au rugat pe Ștefan să le restituie anexările teritoriale. Acesta „au ieșit de la Pocuția, mai mult de boala ce au avut, adecă podagrie și cetățile ce le luase le-au întors”, în 1502.

Între 1470 și 1474 „intră zavistii întru Ștefan vodă și Radu vodă”... Ștefan a pădat și ars Brăila, „În 27 februarie, în săptămâna albă, marți”. Radu vodă este învins în două războaie. În ultimul, Ștefan îi ia, pe lângă o bogată pradă, soția și fiica – Voichița. Domnul muntean fuge la turci, iar Ștefan îl pune domn pe Basarab, care nu se poate menține decât o lună. După 10 ani, alt război cu Țepeluș vodă pe care-l birui ușor; acum statornicește granița cu muntenii, anexând cetatea Crăciuna „cu tinutul ce se cheamă ținutul Putnii”. Politica lui Ștefan de a pune, în Muntenia, domni pe care să se poată baza în luptele cu turcii eșuează. Turcii, în hotarul sudic al Țării Românești, sunt prea puternici ca domnitorii din această țară să li se poată împotrivi. De altfel, și Moldova de după Ștefan va avea aceeași soartă, chiar, zice-se, după sfatul său pe patul de moarte. Moldova va accepta suveranitatea turcă!

Domnia lui Ștefan, aspră, autoritară, se justifică prin situația geopolitică a epocii. Știe să aprecieze meritele celor vrednici. După izbânda de la Codrul Cosminului, strânge oastea la Hârlău, de Sf. Nicolai. „Și așa s-au adunat cu toți întru accia zi acolo Ștefan vodă au făcut ospăț mare tuturor boierilor și tuturor vitejilor săi și cu daruri scumpe i-au dăruit pre ei” (p. 106). De aceea, când se află în pericol, se stâng în jurul lui și apără țara de urgia turcilor.

Cel mai mult timp și-l petrece în războaie sângeroase, cu paloșul în mână, totuși își păstrează un rafinat simț artistic. Ctitoriile sale, după atâta amar de vreme, uimesc și astăzi pe cei mai cultivați și pretențioși vizitatori. Iubea fastul și solemnitățile strălucitoare. La sfințirea mănăstirii Putna, liturgia au oficiat-o 64 arhiepiscopi, episcopi, preoți și diaconi. După Podul Înalt, „și decii s-au întors la scaunul său, la Suceava, cu mare pohvală și biruință, de la însuși Dumnezeu de sus, ieșindu-i înainte mitropolitul și cu toți preoții, aducând sfânta Evanghelie și cinstita cruce în mâinile sale, ca înaintea unui împărat și biruitoriu de limbi păgâne, de l-au blagoslovit” (p. 93). Grigore Ureche încheie povestirea domniei lui Ștefan cu „De moartea lui Ștefan vodă celui Bun, vă leato 7012 (1504)”, pagină antologică, pe care mulți o știu pe de rost... „Iară pe Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, care era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângeau toți ca după un părinte al său, că cunoștea toți că s-au scăpat de mult bine și de după apăratură” (p. 111).

Domnul a dominat a doua jumătate a secolului al XV-lea, admirat și temut de ai săi, apreciat elogios de străini.

Se pune însă întrebarea: dar țara, ea, în ce stare se afla?! Invadată și prădată de poloni, în repetate rânduri, până la Roman, pustiită și trecută prin sabia de turci până la Suceava, muntenii jefuindu-i sudul, tătarii jefuindu-i bogățiile, a rămas săracă. Și tot săracă până azi! Împuștinată teritorial! Trist destin.

* * *

Ion Neculce (1672-1745), fiul vistiernicului Niculae și al Catrinei Cantacuzino, crescut până la 14 ani de bunica Alexandra Cantacuzino, la Blăgești, aproape de Pașcani. Din cauza expediției lui Ioan Sobieski în Moldova, adolescentul Neculce se refugiază în Muntenia cu bunica, unde rămâne 4 ani.

Nu primește o educație la școlile înalte ale timpului. Ca orice fiu de boier, își desăvârșește educația la curtea domnitorilor. Pe timpul domniei lui Dimitrie Cantemir ajunge mare hatman, comandantul oștii moldovene. Îl însoțește pe domn în refugiul din Rusia, după înfrângerea lui Petru cel Mare din 8-12 iulie 1711, la Stănilești. În Rusia nu se poate acomoda și, cu greu, obține consimțământul lui D. Cantemir să se întoarcă în țară. Va fi constrâns să mai trăiască în exil în Polonia încă șapte ani. În 1719 obține încuviințarea Porții și Neculce revine acasă (la intervențiile domnului Mihail Racoviță). Prin procese își dobândește moșiile. Se bucură de prestigiu printre boieri, dar nu va mai ocupa dregătorii importante. Este înmormântat la Prigoreni, nu departe de Iași. Rarisim vreun vizitator îi aprinde o lumânare pe mormânt, semn de pioasă recunoștință pentru opera istorică și literară a unei personalități emblematică. Cronică (Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1662-1743) este precedată de 44 de legende istorice, „O samă de cuvinte cu sunt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni, și în letopisețul nu sunt scrise”. În istoria literaturii Neculce se studiază ca un prozator excepțional. Din „O samă de cuvinte” și-au ales subiecte numeroși scriitori, pașoptiști, în special. Sadoveanu i se consideră ucenic!

Din cele 44 de legende, 10 au ca subiect personalitatea lui Ștefan. În prima, Ștefan, ctitor de biserică, mută biserica de lemn de la Volovăț, la Putna și, în locul ei zidește una de piatră. Legenda a doua povestește primele lupte cu turcii, la Galați, la Chilia și Cetatea Albă, la Războieni. După Războieni, pacea cu turcii, hotarul cu turcii în Bugiac. Pură istorie. Zidirea mănăstirii Putna a inspirat patru episoade: alegerea locului, tăierea capului copilului de casă ce l-a întrecut pe voievod în tragerea cu arcul, descrierea mănăstirii, întâmplarea cu policandrele și cu clopotul.

Domnitorul a lăsat la mănăstire „să fie întru pomenire”, un arc cu vârtej și un pahar de iaspis. Pe timpul lui Constantin Cantemir, „niște cazaci cu leși, cu moldoveni joimiri (mercenari) jefuiesc mănăstirea și iau și arcul. Egumenul Mihail Chisiliță „vrând să se fâlească”, a scos paharul din turn, la o petrecere „cu niște slugi boierești ce era zlotăși”. Îmbătându-se „au stricat un lucru scump domnesc și de minune, ca acela”. Lupta de la Războieni a inspirat trei subiecte de legendă: episodul cu mama lui Ștefan, popularizată de Dimitrie Bolintineanu prin școală, întâlnirea cu Daniil Sihastru și zidirea Voronețului, apoi, mobilizând ostași din jurul Cernăuțului și Hotinului, „Ștefan vodă au început a-i goni în urmă și a-i bate, până i-au trecut de Dunăre”, pe turci. După ce povestește legenda familiei Movilă, episodul cu aprodul Purice, Neculce comentează: „Dar și aprozii atunci nu era din oameni proști, cum sânt acum, ci era tot de ficiori de boieri”. Și portul lor: „era îmbrăcați cu șarvanale (haine de paradă), cu cabanițe (mantie de pânză, de samur cusută cu fireturi). Așa trebuiau și acum să se afle slugi, să slujească stăpânului, și stăpânul să miluiască pre slugă așa” (p. 167). Concepția social-politică a lui Neculce! Hotarul dintre Moldova și Polonia își are și el povestea. Ștefan trimite negociator pe Ion Tăutul, mare logofăt. Drept recunoștință, acesta primește de la regele polon satele: Câmpulung rusesc, Putila, Răstoacele, Vijnița, Ispasul, Milia, Vilavcea, Carapciul, Zamostiia, Vășcăuți, Voloca. „Și au pus hotăr apa Cirimușul, întru o duminică dimineața”. Ștefan, om credincios și drept, într-o duminică dimineață, intrigat, aude un om strigând „cu glas mare” să i se aducă boii la plug. Adus în fața lui, acesta îi explică domnului că este sărac și fratele său nu-i împrumută boii decât duminică. „Ștefan vodă au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat fratelui celui sărac, să fie al lui” (p. 168). Neculce se miră că Miron Costin nu scrie, în cronică sa, „au acoperit” faptul că moldovenii au pus la plug robi poloni și au sămănat ghindă, încât au răsărit păduri întregi numite „dumbrăvi roșii”, la Botoșani, Cotnari și „mai gios de Roman”. Și încheie cronicarul: „Și așa vorbesc oamenii, că, când au fost arând cu dânsii, cu leșii, i-au fost împungând cu strămutările (băț cu vârful ascuțit), ca pre boi, să tragă. Iar ei să ruga să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciuștile, iar când îi bătea cu biciuștile, ei

să ruga să-i împungă”. (p. 168). Satisfacție populară! În legenda a zecea, ultima cu subiect Ștefan vodă, părintele-domnitor își sfătuieste fiul-urmas la tron; „...să închine țara la turci, iar nu la alte neamuri, căci niamentul turcilor sunt mai înțelepți și mai puternici, că el nu-o va putea ține cu sabia, ca dânsul” (p. 168). Fapt consemnat și de Ureche.

Neculce reține doar unele „o samă”, din legendele ce formau un fel de istorie orală vie pe timpul său. În legende, personalitatea lui Ștefan coincide cu cea din istorie, demn, mândru, apărător al hotarelor țării, iscusit strateg, înțelept diplomat etc., se accentuează judecătorul drept și cel de părinte al poporului. Valoarea lor literară le așează durabil și în literatură; vocile cântătoare, puține, sperăm că nu vor face pui în postmodernism.

* * *

Cronos, impasibil, își devoră copiii. „Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă” s-au așezat, modești, în tărâmul uitării implacabile.

Personalitatea lui Ștefan vodă cel Bun, cum îl numeau cei din trecut, a rămas printre ai săi, îi însoțește, parcă în carne și oase, la bine și la rău. „El nu e mort, e numai dus”. ba nu e dus, e prezent în Codrul Cosminului de unde-și ceartă strănepoții uituci, la Chișinău, în fruntea urmașilor credincioși crezului său, apără limba română în fața năvălitorilor.

După 500 de ani, de când ne-a lăsat Moldova moștenire, supărat și muștrător, ne pune în față harta ei. În 2 iulie 2004, la Putna s-a adunat Țara, nu întru petrecere, ci întru meditație, la istoria românilor. Sub președinția activă a lui Ștefan cel Mare și Sfânt.

⁽¹⁾ Grigore Ureche – *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar, de P. Panaitescu, Editura de stat pentru literatură și artă, pag. 83-112.

⁽²⁾ Ion Neculce – *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Editura Minerva, București, 1982, pag. 161-193.

Domnul

prof. univ. Ion Popescu-Sireteanu

Piatra de momânt a scârțâit și, încet-încet s-a dat deoparte.

Din gropnița ferecată de vreme, a ieșit Domnul îmbrăcat în veșminte de oștean. Voind să-și vadă Țara și Hotarele, s-a oprit la Suceava și a găsit Curtea Domnească ruinată, a găsit Cetatea de Scaun sfărâmată. La Iași, la Roman, la Vaslui nu mai erau curțile Măriei sale, Cetatea Neamțului i s-a părut adormită în sinistra ei măreție, iar Cetatea Crăciuna zace și acum pierdută în vremuri, acoperită de pământul cel nestatornic. A pornit spre Nistru, dar la Prut i s-a cerut pașaport și a aflat din oameni că rusul s-a întins de la Mosc, așa cum se întind ciuma și holera, că oamenii din Țara Basarabilor și din ținuturile Sucevei și Cernăuților și din Hotin și din Herța au fost robiți de muscali, duși la Sibir să moară de foame și de ger, ca în locul lor să fie aduși străini de țară și de neam.

S-a ridicat pe locuri înalte și s-a uitat la Cetatea Hotinului, la Cetatea Sorociei și la celelalte cetăți dinspre tătari și a înțeles că în locul barbarilor mongoli au venit barbarii ruși. N-ar fi crezut că niște creștini drept-credincioși i-au robit jumătate din țară, că i-au ucis oamenii și că adulmecă de o bucată de vreme săucidă și limba neamului său. Mirat și îndurerat, s-a uitat în jurul lui și a văzut paragină și ziduri mursecate de vreme și de vrăjmași.

Stând în slujba neamului, de veacuri, cu brațul, cu inima și cu gândul, acest împărat al tuturor românilor, cu duhul lui ocrotitor și răscolitor, ne îndeamnă să apărăm cu strașnicie hotarele și să rămânem uniți în lupta cu lăcomia neprietenilor, cu perfidia acestora și cu dorința lor de a ne scoate din istorie.

SERBĂRI ROMÂNEȘTI LA PUTNA

ing. Mircea Irimescu

Fapt explicabil prin existența în mănăstire a mormântului importantului domnitor moldovean, la Putna, începând cu 1871 s-au ținut multe serbări naționale. Putna devenise un simbol național iar invocarea numelui lui Ștefan cel Mare este până astăzi un fapt real și răspândit în manifestările naționale românești și aici avem în vedere mai ales cele ce s-au petrecut la Chișinău și Cernăuți în ultimii 15 ani.

Marile sărbători naționale românești de la Putna au fost, fără excepție, marcate de momentul în care s-au desfășurat, despre toate putându-se spune că s-au realizat în limitele anumitor constrângeri, în funcție de ceea ce provocă teama autorităților (de la răspândirea ideilor naționale la... atacuri teroriste!).

În 1871 la inițiativa tineretului studios de la Viena, cu Eminescu și Slavici în frunte, s-a desfășurat o adunare națională cu urmări în istoria noastră. Partea programată de congres studentesc n-a prea reușit, cheltuielile s-au acoperit cu greu, însă însuflețirea cu care s-a participat a suplinit toate lipsurile. N-au fost incidente cu reprezentării în teritoriu ai împărăției austriece dar autoritățile n-au cruțat eforturile de a frâna elanul participanților. Mulți au evitat participarea pentru a nu stârni nemulțumirea și pentru a evita eventuale reacții ale guvernului de la Viena. Printre aceștia, demnitarul român V. Alecsandri, care deși scrisese la solicitarea comitetului de organizare a serbării în cinstea evenimentului un "Imn lui Ștefan cel Mare" a preferat să poarte discuții diplomatice la Cernăuți decât să meargă la Putna. N-au participat nici conducătorii pe atunci tinerei Societăți pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și nici majoritatea românilor care dețineau funcții cât de neînsemnate în cadrul administrației austriece. Au participat satele și tineretul iar răsunetul manifestării a lăsat urme în conștiința contemporanilor și a generațiilor care au urmat.

Anii trec și se apropia 1904 cu împlinirea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan. Peste Putna tot stăpânire austriacă. Biserica, chiliile și anexele gospodărești ale mănăstirii erau în stare avansată de degradare. Existau mijloace financiare în cadrul Fondului Religios dar fără aprobarea guvernului nu se mișca nimic iar guvernul ar fi făcut orice pentru a nu le da românilor prilejul unei noi manifestări naționale la Putna. În 1898 s-a decis numirea arhimandritului Sucevitei Vasile Renci ca stareț la Putna. Din mai multe motive, nu toate naționale, el condiționează numirea de aprobarea reparațiilor la mănăstirea Putna. N-a reușit. Numai intervenția în chestiune a lui Valeriu Braniște, directorul "Patriei" cernăuțene care a amenințat cu un mare scandal în presă și internaționalizarea "cazului" a făcut ca guvernul să cedeze și să se înceapă lucrările de reparații. Starețul Renci n-a prins serbarea deoarece a murit în 1900, iar în locul său a venit Teofil Patraș, care a continuat lucrările și a fost în fruntea mănăstirii în timpul serbărilor. Prima chemare la comemorarea a 400 ani de la moartea eroului nostru național a venit tot de la studențime, de data aceasta de la societatea studenților români de la Budapesta. Aceștia le-au răspuns imediat și entuziast studenții din Cernăuți. În memoriile sale, profesorul Traian Brăileanu, președinte al secției literare a "Junimii" cernăuțene în acel timp, povestește cum s-au mobilizat studenții pentru a ține fiecare, în satul său, orașul de baștină, câte o conferință despre Ștefan cel Mare și cum s-au dotat cabinetele de lectură și biblioteci particulare cu lucrarea lui Nicolae Iorga "Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul Român", în total 500 de exemplare. S-a făcut un comitet de organizare, s-au făcut apeluri către studenții români din centrele europene, către societăți culturale, către statul român. Este interesant de precizat formula sub care comitetul de organizare a cerut aprobarea manifestării. S-a solicitat aprobare nu pentru o manifestare național-culturală, ci pentru o manifestare funerară cu aprobare specială pentru ținerea în aer

liber a două cuvântări: una de către Dimitre Onciul și una de către Dori Popovici, precum și intonarea de către corurile reunite ale "Armoniei" și "Academiei Ortodoxe" a două cântece. Textele cuvântărilor și a celor două cântece au fost depuse la prefectura Rădăuți și au fost emoții dacă vor fi aprobate sau nu, mai ales dacă ținem seama că au existat sesizări din partea unor minoritari că "vicovenii" pregătesc excese naționaliste. Mai trebuie spus că participanții erau împărțiți după statutul lor social, iar D. Onciul trebuia să-și țină discursul în fața intelectualității care se afla în interiorul zidurilor mănăstirii, iar D. Popovici în afara zidurilor mănăstirești trebuia să vorbească pentru poporul de rând. Serbarea s-a ținut în data de 3 iulie stil vechi, 16 iulie stil nou, din motivul că 2 iulie cădea într-o zi de vineri (ca și în acest an!) și deci, era o zi de post și pe atunci, posturile se respectau. Pe 2 iulie a fost o mare serbare la Suceava. La serbările de la Putna au participat mulți, între care: N. Iorga, care era pentru prima dată în Bucovina, în calitate de istoric și om politic și care a stat mai multe zile la Cernăuți, ocazie cu care a ținut cu mare succes o conferință în fața studenților din societatea "Junimea" (iunie 1904), P. Poni, G. Tocilescu (care participase și la manifestarea de la 1871), V. Brătianu, A. Tzigara-Samurcas și mulți alții. Au fost prezenți mulți corespondenți de presă din țară și străinătate. N-au fost prezenți basarabienii și tineretul din Transilvania, care a avut interdicție în acest sens. Transilvănenii au protestat în frunte cu O. Goga, dar cu atât au rămas. În vechiul regat, la inițiativa lui S. Haret au avut loc slujbe de pomenire la toate bisericile și mănăstirile și în toate școlile au avut loc manifestări comemorative. Au scris frumos despre eveniment ziarele și, în memoriile lor, o serie de participanți. Notabile sunt rândurile lui N. Iorga în "O viață de om așa cum a fost", A. Tzigara-Samurcas, în volumul I din "Memorii" și I. Dugan. Acesta din urmă relatează că președintele comitetului de

La Putna, în 2 iulie 2004

COMEMORAREA UNEI JUMĂTĂȚI DE MILENIU DE NEMURIRE. ȘTEFANIANA

prof. Mircea Aanei

Peste 10.000 de români din țară și dinafara granițelor ei (Basarabia, regiunea Cernăuți, Germania, Italia, Statele Unite) s-au adunat la Mănăstirea Putna în 2 iulie 2004 pentru a comemora 500 de ani de la adormirea Sfântului Voievod Ștefan.

Până la parcare din Bivolărie, pelerinii au putut veni cu automobilul, iar de aici, pe șoseaua proaspăt asfaltată și marcată cu vopsea albă, și-au continuat drumul pe jos sau în microbuze până sub zidurile mănăstirii.

Îmbrăcați în haine de sărbătoare sau în costume naționale, credincioșii și-au găsit loc pe lângă ziduri, în livadă, în parcare sau pe culmile dimprejur, căci în interior nu avuseseră acces decât 1.000 de persoane, bine păzite de lungile cordoane ale forțelor de ordine. Mulți dintre participanți purtau însemne creștine sau tricolore. Prin mulțimea pestriță i-am zărit la un moment dat pe poezii Grigore Vieru (Chișinău) și Arcadie Opaiț (Cernăuți), îngrijorați de ploaia ce sta să înceapă.

Slujba arhierescă a fost condusă de PF Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și s-a oficiat pe o scenă mare, ornată cu cetină de brad și flori multicolore, străjuită de icoanele Sf. Ștefan cel Mare și Adormirii Sf. Voievod Ștefan cel Mare.

Oaspeții de seamă au fost anunțați cu sunete de trâmbiță. În dreapta scenei și-au ocupat locurile anume pregătite reprezentanți ai Parlamentului, ai unor ministere și ai unor partide politice (PSD, PNL, PD, PRM), precum și unii oameni de cultură (Andrei Pleșu, Constantin Bălăceanu Stolnici, Horia Roman Patapievici, Mircea Dinescu). Sub copertină s-au așezat, de asemenea, reprezentanții Ucrainei și Poloniei. Odată cu începerea ploii, care avea să dureze mai mult de o oră, au sosit președintele României, Ion Iliescu, și premierul Adrian Năstase care au fost primiți de PF Teoctist.

La slujba de pomenire a Binecredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt au luat parte și Mitropolitul Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei,

ÎPS Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, mitropoliți și episcopi ortodocși din Oltenia, Basarabia, Tomis, Târgoviște, Alba Iulia, Râmnic, Buzău, Vrancea, Argeș, Muscel, Huși, Dunărea de Jos, Arad, Caransebeș, Maramureș, Sătmăr, Slobozia, Călărași, Iași, Sibiu, Timișoara, din partea Europei Occidentale și Meridionale, din Ungaria și Văreț.

S-au adresat asistenței ÎPS Ghenadio de Sossima cu un mesaj din partea Patriarhului ecumenic al Constantinopolului, Bartolomeu I, ÎPS Sava, Mitropolitul Varșoviei și al întregii Polonii, Arhiepiscopul Antonio Matiazzo de Padova. Aceștia au evidențiat unitatea în credință, evitarea dezbinării în lumea creștină, exemplul politic și creștinesc al lui Ștefan cel Mare și Sfânt care trebuie „să ne lumineze viața și să ne trezească speranța și să se realizeze după exemplul Sfintei Treimi”.

PF Teoctist a arătat că Ștefan nu ar fi biruit dușmani atât de puternici fără ajutorul lui Dumnezeu. „Aici, la Putna istoria trebuie spusă prin cuvinte mari,

organizare, Doxută Hurmuzachi, a participat la manifestare bandajat la nas, în urma răni uşoare pe care o dobândise într-un duel pe care îl susţinuse în săptămâna dinaintea manifestării. Putem spune că manifestarea din 1904 s-a desfăşurat cu grija permanentă a organizatorilor şi a reprezentanţilor României de a nu supăra Austro-Ungaria de care România era legată prin tratatul de la 1883, care tocmai fusese înnoit în 1902. Consulul României la Cernăuţi, C. Cogălniceanu s-a purtat cu mare reţinere, a stat la masa la dreapta prinţului Conrad de Hohenloche, guvernatorul Bucovinei. Totul a îndreptăţit amara constatare a lui V. Branişte din amintirile sale că "serbarea de 400 de ani la mormântul lui Ştefan cel Mare s-a început cu *Gott erhalte* la capul domnitorului". Este vorba despre imnul imperial pe care îl ştiau ţăranii tradus în româneşte şi pe care îl cântau la manifestări, impresionând puternic pe cei prezenţi. În rest, toate bune: s-a stat la masă, s-a petrecut. Au rămas reparaţiile la mănăstire, operele de artă care s-au creat şi cărţile care s-au scris atunci când românii şi-au amintit că Ştefan cel Mare nu mai este de 400 de ani. I. Slavici a scris "Amintirile..." despre serbarea din 1871, K. A. Romstorfer a publicat cele două broşuri privind săpăturile arheologice de la Putna, iar părintele Dimitrie Dan a publicat monografia "Mănăstirea şi comuna Putna". În 1905 guvernul României a decorat principalii participanţi la manifestare. Merită citite următoarele rânduri scrise în jurnalul său de G. Galaction, care atunci îşi dădea doctoratul la Cernăuţi. Aşadar: "Sâmbătă, 3 iulie, am plecat în zori de ziua, din gara Cernăuţi un tren lung de pelerini, spre mănăstirea Putna. Toţi câţi sunt or mai voiesc să treacă de români, pe aici şi primpjur, au ţinut să fie la Putna de ziua parastasului măritului Ştefan. Ziua era blândă şi albastră, iar călătoria printre holdele lucrate: farmec şi tristeţea. Acest pământ, hrăpit moşiei noastre, adaugă frumuseţii lui moldoveneşti cultivarea, ordinea şi bogăţia unei stăpâniri destoinice şi înaintate. Şi cât te doare gândul că această grădină românească, de i-am fi fost tot noi grădinarul, şi nu austriacul, n-ar fi azi atât de defastată! Zarea ei de brazi îţi spune de străvechea vitejie şi de biruinţele lui Ştefan; buna ei gospodărire, de vrednicia stăpânului de azi, şi între aceste două gânduri, pentru un cuget, în eterna cumpănă, cum e al meu, câte poteci duse şi întoarse, câtă steapă reverie! în ritmul trenului nemţesc, ce ne ducea la mormântul lui Ştefan, tovarăşii nostri din vagon, flăcăiandrii de prin şcoli, au început să cânte. Erau cântece patriotice. Ascultând, ochii îţi căutau cu stăruinţă prin fereastră, ca să nu-şi trădeze tulburarea. Iar găurile treceau rând pe rând, cu nume în trei limbi, dintre care cel nemţesc şi rutenesc erau o schilodire a celui românesc [...] Mai pe seara, am intrat în biserică să vedem mormântul sfânt şi să ne închinăm. La

intrare, două morminte; în pronaos, în dreapta încă unul: aici doarme Ştefan de patru veacuri. Un baldachin de zidarie sta deasupra şi de el suspenda candelă. Sfeşnice, cu stinse lumânări, se înşiră pe piatra învelită şi între ele o lădiţă în care se păstrează craniul şi câteva osicioare... dar ce poţi să faci mai mult decât o cruce-două, un crâmpel de rugăciune în gându-ţi - căci curentul închinătorilor te împinge spre iconostas. Mă opresc un minut lung în strană şi privesc pe cei ce se închină. Sunt toţi ţărani, sunt toţi ştiuţii lui Ştefan. Pentru rugăciunile tuturor acestora, dacă nu pentru ale noastre, celor împrăştiaţi şi rătăciţi cu sufletul, Dumnezeu nu uita neamul românesc!"

Vine războiul cel mare, se face Unirea românilor, scăpăm de stăpânirea nemţescă. Românii îşi aduc aminte din nou de gloriosul domnitor. Şi din nou prin tineretul studentesc. Cercul studentesc "Arboroasa" de la Cernăuţi se străduieşte în 1926 să facă o serbare la Putna şi să dezvelească un bust al lui Eminescu, ca semn de preţuire pentru meritele de la 1871. Greutăţile s-au ivit imediat. Au apărut luptele politice între români, acum împărţiţi după partidele eşcherului politic de la Bucureşti. Tineretul naţionalist s-a radicalizat şi s-a despărţit de N. Iorga, care suporta greu acest lucru. Toate acestea au constituit noi piedici în realizarea serbării. Pentru a obţine aprobarea ministrului de interne, organizatorii susţin că în fruntea adunării va fi chiar preşedintele Academiei Române, I. Negruzzi. Aprobarea s-a obţinut, dar domnul Negruzzi n-a mai venit. S-a adoptat o soluţie de ultim moment prin cooptarea principesei Ileana, care se afla la băi la Vatra Dornei şi astfel, serbarea a avut loc şi Putna s-a îmbogăţit cu bustul lui Eminescu, opera a lui Oscar Han, care a îndrumat pe doi studenţi din Bilca să facă soclul statuii: Filimon Cârdei şi Teoctist Galan. Pe soclu s-a montat o placă de marmură care nu mai este azi şi pe care erau gravate cunoscutele versuri din "Doina" lui Eminescu: "Cine-au îndrăgit străinii / Mânca-i-ar inima câinii / Mânca-i-ar casa pustia / Şi neamul nemernicia!" Din nou, la serbarea care a avut loc în ziua de 8 august, a curs puhoi lumea satelor, cum de altfel veneau în fiecare an la Vodă şi făceau pomeni pentru sufletul lui.

În 1935, în urma unor lucrări de restaurare la mănăstire, se ia iniţiativa organizării unei serbări bisericeşti. Profită regele Carol al doilea, care încearcă să-şi facă propagandă cu acest prilej. Nu

prea reuşeşte. Manifestarea nu are mare ecou. De pe urma ei, mănăstirea se alege cu reparaţiile şi cu introducerea curentului electric. Urmează al doilea război mondial şi după el, comunismul. În 1957, timid, câţiva studenţi ieşeni încearcă o comemorare a 500 de ani de la urcarea lui Ştefan pe tron. Are loc o manifestare atent urmărită de securitate, fără nici un ecou în viaţa publică, iar organizatorii plătesc cu ani grei de puşcărie îndrăzneala unei manifestări la Putna. N-au participat sătenii din zonă. În 1966, noul curent din comunismul românesc organizează o mare serbare la Putna, cu mare încărcătură propagandistică. Totul controlat, totul verificat, totul cenzurat, dar din nou cu miile de săteni participanţi, care sărbătoreau 500 de ani de la zidirea mănăstirii. Cu prilejul acestei manifestări, s-a mutat bustul lui Eminescu în curtea mănăstirii, pe locul pe care îl vedem astăzi. N-a fost o manifestare liberă a spiritului românesc. În anul 1989, cu ocazia centenarului de la moartea lui Eminescu, care s-a organizat la Gălăneşti, o mare mulţime de oameni în frunte cu mari personalităţi: C. Ciopraga, A. Husar, D. Vatamaniuc, M. Drăgan, V. Trebici, G. Buzatu, M. Iacobescu şi alţii s-a deplasat la Putna, unde s-a desfăşurat o frumoasă manifestare naţională. Cu acest prilej, după mulţi ani, actorul I. Caramitru a recitat poezia "Doina" într-o atmosferă deosebit de emoţionantă. Peste un an, la congresul de reconstituire a Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, participanţii la congres s-au deplasat din nou la Putna pentru o nouă manifestare naţională la care au participat mii, printre care şi 200 de intelectuali din nordul înstrăinat al Bucovinei. Cu acest prilej, Societatea a dăruit mănăstirii tapiţeria "Ştefan cel Mare", operă a artistei Ioana Nistor, care ormează astăzi marea sală de protocol a mănăstirii şi s-a adoptat un document intitulat "Chemarea de la Putna" în care se cerea curmarea stării de împărţire actuală a Bucovinei. Documentul a stârnit o aprinsă polemică în presa cernăuţeană cu autorităţile ucrainiene. La toate acestea se adaugă hramurile anuale, adevărate serbări naţionale la Putna, sutele de serbări şcolare şi manifestări ale diversilor creatori de artă care au avut loc la Putna de-a lungul timpului. Astea sunt cele ce au fost. Ce va mai fi vom vedea în anii ce urmează.

pentru a se auzi peste tot!" a mai subliniat Preafericitul Patriarh, după care i-a înmănat stareşului Melchisedec o icoană a Sfântului Ştefan cel Mare şi alta a Mântuitorului.

Primul-ministru Adrian Năstase a încredinţat apoi muzeului mănăstirii replica spadei lui Ştefan cel Mare, un semn de prietenie între poporul român şi turc şi un simbol al vitejiei românilor.

La sfârşitul Liturghiei, după un semnal de trâmbiţe, în Putna s-au auzit toate clopotele mari ale ţării, din Suceava, Alba Iulia, Craiova, Bucureşti, Someş, Recea, Lăpuşna, Sănmartin...

În acordurile fanfarei militare, au fost depuse peste 20 de coroane şi jerbe de flori la mormântul ştefanian (din partea preşedintelui, premierului, Senatului, Camerei deputaţilor, Ministerului Apărării Naţionale, Ministerului Administraţiei şi Internelor, Ministerului Culturii şi Cultelor, Prefecturii Suceava, CJ Suceava, veteranilor de război, PSD, PNL PD, PRM, Regiunii Schwaben, Voievodatului Silezia, Departamentului Mayenne, din partea unor primării şi consilii locale).

A urmat inaugurarea muzeului, recent modernizat şi reorganizat.

După amiază, pe scena din parcare mănăstirii au evoluat cu succes formaţii artistice din diverse zone ale ţării, precum şi din Cernăuţi şi Chişinău.

Aproape de miezul nopţii a avut loc o impresionantă retragere cu torţe (500 la număr) de pe Dealul Crucii până la mormântul Marelui Voievod, simbol al unităţii naţionale şi al veşniciei spiritului românesc.

George Onica

ROBII

au venele bătrâne şi trudite
memoria unui timp cu mugete de vite?

mintea ca o oglindă fumurie
durerea oaselor a trupului o ştie?

cum buzele cele umile
graiul îl scriu pe bolovani, nu file?

...va atârna de tâmpla ta
un lanţ de fier tristeţea mea!

FUGARUL

sunt sclav bătrân, nu dorm cu anii,
în zori mâinele se desfac de trunchi
huruc în adâncuri bolovani

stânga mea lungă cu cinci gheare
sfâşie pielea de mesteacăn
spânzură de ramuri urlete de fiare

curge sub stele fluviul străveziu întunecos
eu mă târăsc încet pe-o parte
ninge pe mine, e frumos.

FEMEIE NĂSCÂND

nu mă cunosc gândurile mele fugare...
sub durere zac eu
cad frunze roşii le văd
pe coasta albă a unui rege iudeu

fălfăie noaptea ca o cîrpă neagră
sunt un pământ mort şi greu
din somn întind mâinile
spre mantia albă a lui Dumnezeu

...să nu mori vreodată dragostea mea!
fug secundele fug mereu
te aleg fir cu fir
din viscerele din adâncul meu

FLAUT DE PĂSTOR

El e curat ca o copilărie
palmele Sale ating vântul
roteşte sfera lumii străvezie

El este simplu ca un crin
(lava în flăcări se retrage)
ochii Lui pipăie un răsărit marin

Pe fund zac oasele atlantilor de ieri
să nu adorni dragostea mea
fuge pe vânt... coboară mii de seri...

ION NANDRIȘ, OBSERVATOR EXIGENT AL UNOR VREMURI DE EXCEPȚIE

Gheorghe Nandriș

La insistența domnului profesor Vasile Precop, acest neobosit pălmaș (cum îi place să-și spună) al Societății pentru Cultură, voi publica o parte din însemnările unchiului meu, dr. Ion Nandriș, privind unele aspecte ale vieții sociale, culturale și politice din Bucovina de Nord, desfășurate în perioada 9 Iulie 1941- 24 Martie 1944.

A trecut jumătate de secol, de atunci, timp suficient, pentru a confirma sau infirma observațiile și temerile doctorului Ion Nandriș din acea perioadă și pentru a permite judecata la rece, cu obiectivitate, fără patimă, a faptelor petrecute atunci.

Anii la care se referă Ion Nandriș (1941-1944), reprezintă pentru Bucovina, dar și pentru țară, poate cea mai grea perioadă din istoria modernă. În câțiva ani România a fost atacată din toate părțile și sfâșiată de forțele care dominau lumea în acea vreme, apoi a fost aruncată în mocirla comunistă, din care ne chinuim până în ziua de azi, să ieșim.

În acea vreme, Ion Nandriș, era situat în

mijlocul evenimentelor și într-o poziție care-i atribuia anumite responsabilități.

Era directorul Spitalului Central din Cernăuți, (numit de Ministerul Sănătății imediat după eliberarea Bucovinei) era de asemenea președintele Societății pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina, care de peste un secol, în cele mai grele momente, a apărat cauza românilor bucovineni.

Atunci când vom cântări conduita sa intransigentă, să nu uităm că acest om, a avut toată viața o fire de luptător, asumându-și nu odată, riscurile pe care această atitudine le presupune. Voi prezenta câteva date din biografia autorului, care sper, vor contribui la o mai bună înțelegere a poziției sale exigente, în acești ani de răscruce din istoria Bucovinei.

Încă din tinerețe, la 23 de ani, abia sosit la Viena, ca student medicinist, a fost ales președinte al Societății România Jună (13 Nov 1913), salvând apoi într-o noapte arhiva Societății, pe sub nasul autorităților austriece, care interzicând Societatea România Jună, l-au somat să predea arhiva. Participă apoi activ la Marea Unire, venind în Cernăuți și punându-se la dispoziția lui Iancu Flondor și Sextil Pușcariu, care l-au trimis – în plin război - cu o misiune secretă în Ardeal.

În „Memorii”, Sextil Pușcariu consemnează: „*I-am trimis pe tânărul student din Viena, Ion Nandriș, pe la Bistrița în Ardeal... să ducă ardelenilor vestea că noi am cerut unirea tuturor românilor într-un stat național...*”

După ce Bucovina s-a alipit la Patria Mamă, dr. Ion Nandriș s-a reîntors definitiv în Cernăuți (1929) renunțând la o strălucită carieră universitară în București, pentru a participa (alături de fratele său prof. Gr.

Nandriș, ales în acel an președinte al Societății pentru Cultură) la punerea bazelor culturii românești în noua provincie a țării.

Am schițat profilul moral al acestui om și am amintit câteva date biografice, pentru a înțelege mai bine atitudinea sa intransigentă față de oamenii care au năvălit în Bucovina proaspăt eliberată, lacomi și dominați de dorința de îmbogățire rapidă.

Este foarte interesant să vedem astăzi, după jumătate de secol, prin observațiile lui Ion Nandriș, cum s-au purtat oamenii, confrunțați cu acele evenimente. Au sărit oare contemporanii acelor vremuri - fiecare după puterile lui - să dea o mână de ajutor la refacerea țării, la pansarea rănilor grave din trupul mamei lor, Patria?

Au existat în acele împrejurări de excepție, mari conștiințe pe care istoria să le rețină, pentru a le așeza pe soclul gloriei și să le mulțumească recunoscător? Cine au fost ei, câți au fost și cum au fost înțeleși de către contemporanii atunci, în vârtoarea evenimentelor, când adevărații vizionari adesea sunt taxați drept mincinoși?

Din păcate, Bucovina de Nord, proaspăt eliberată, cu sistemul social bulversat de ocupația rusească, reprezenta pentru mulți, pentru prea mulți, un ciolan gras, aruncat în apă turbure, asupra căruia au năvălit străinii de loc, călcându-se în picioare unii pe alții.

Comentariile sale privind comportamentul uman în acele vremuri este adesea aspru, uneori fără menajamente dar extrem de sincer. Simți parcă durerea și revolta din sufletul acestui om, care vede cu ochiul minții, cum străinii de neam, veniți aici în număr tot mai mare, făcându-și loc prin mijloace lipsite de scrupule, vor copleși cu timpul populația autohtonă, de pe acest pământ românesc.

Acum, după 60 de ani, putem cântări fiecare, dacă temerile lui au fost justificate.

Corul bisericii din Mahala - 1961 - de Rusalii

DOMNIA LUI ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT ÎN DOCUMENTE DIN VREMEA SA

(urmăre din pag. 1)

lupta de la Vaslui, în care invadatorii turci suferă o grea înfrângere. Pierderea luptei de la Valea Albă este explicată prin faptul că Ștefan cel Mare s-a văzut silit să-i confrunte pe invadatorii turci în câmp deschis.

Cronicarului german îi place să insiste asupra capacității organizatorice a domnitorului și asupra forței umane de care dispunea. Domnitorul asediază Cetatea Chilia, o cucerește și o dărâmă tot el, până la temelii. Semnificativă în această privință este și reclădirea Chilie, de Ștefan cel Mare. Cronică germană oferă informații de cea mai mare importanță. O reclădește într-o singură vară și se folosește de 800 de meșteri zidari și 27000 lucrători. Aici stă una din explicații de ridicarea în timpul domniei sale, a unui număr mare de biserici, multe într-un timp foarte scurt.

Cronică germană arată că hotarele Moldovei cuprindeau Țara Sepenitului „... das voyvoden Land zu der Schebnitze”. Timp de un deceniu Ștefan cel Mare pune domnitori în Muntenia, iar cronicarii munteni îl prezintă ca stăpânind efectiv și Muntenia, în acești ani. Stăpânirea sa asupra Munteniei nu putea dura sub amenințarea permanentă a Imperiului Otoman.

Cronică germană oferă informații importante care ne îngăduie să urmărim crearea unor legende în legătură cu domnia lui Ștefan cel Mare. Legenda

povestește de un aprod Purice, care îl ajută pe Ștefan cel Mare să încalce. Domnitorul îi dă nume nou, din care s-ar trage familia Movilești. Cronicarul german contemporan cu evenimentele notează până și ziua acestor evenimente. Din cronică reiese că Ștefan cel Mare, este descoperit, din întâmplare de un oștean al său printre cei căzuți în luptă și îl ajută să părăsească locul evitând căderea domnitorului în prizonierat.

Și fiindcă vorbim de prizonierat, Ștefan cel Mare ținea să-l ia în captivitate pe Matei Corvin. În acest scop îl însărcinează pe cumnatul său să păzească trecătorile din Carpați și să-l ia prizonier. Matei Corvin se deghizează și iese din încercuire.

Ștefan cel Mare va considera că ordinul său nu fusese adus la îndeplinire, cum ceruse, și nu ezită să-l decapiteze pe cumnatul său.

Cronică germană din care reținem aceste câteva aspecte este un jurnal de război, în care se consemnează pe zile faptele de arme ale domnitorului moldovean. Nimic nu ilustrează acest lucru decât constatarea că nu se face nici cea mai mică referire la ctitoriile sale bisericesti.

Problema constituirii unui corpus al documentelor din epoca domniei lui Ștefan cel Mare s-a pus și la sesiunea consacrată domnitorului Moldovei. Ținută la București, cu câteva luni în urmă. Să sperăm că nu va trece prea multă vreme și că vom avea acest corpus pe masa noastră de lucru.

George Onica

ORIENT

Omul murise
străpuns de mari cuie
înghețat și alb
ca o statuie

murise încet
oboșit de durere...
un frig îi lumina
os și viscere

umbrele teilor
căzură în râpe
se foia moartea
fâlfâind din cîrpe

trec anii
te-ai născut fiul meu
cad frunzele roșii
pe coasta albă a lui Dumnezeu

ce plâpând ești
în lumina de secară!
vei înțelege
această crimă barbară?

o fătul meu alb
plutind liniștit
ca un fir de praf
prin cosmosul infinit!

O REVISTĂ PENTRU INTELECTUALII ROMÂNI

“CULTURA”

prof. Vasile Precop

Săptămânal editat de Institutul Cultural Român.

Redacția revistei: director - Cristian Teodorescu, redactori: Iulian Alexa, Dorin Liviu Bizfoi, Marius Chivu, Cătălin D. Constantin, Adrian Majuru, Adriana Mocca, Florina Pârjol, Cristina Rusiecki, Cătălin Sturza, Ana Șeptelici, Claudia Țița. Grafică și tehnoredactare: Nicu Ilie. Fotoreporter: Mihai Cucu. Secretar tehnic: Vali Andrei. Corectură: Nina Pruteanu. Gabriela Mașec. Difuzare: Mihai Schweffer. Un colectiv de oameni tineri. Revista apare în 24 de pagini, format A3, în excelente condiții grafice. Exemplarul, 20000 lei.

Colectivul redacțional și-a asumat responsabilități precis delimitate, în așa fel ca să se asigure diversitatea problemelor tratate în revistă, ținând seama de complexitatea vieții culturale actuale: pagina a treia împărțită frățește între “judecăți despre prejudecăți” și “Barometru” - editorialul directorului; urmează “Cărți în joc”, “Versus și reversus. Antologie” și în engleză, “Cultura de mască”, “Conversația de miercuri” (interviuri), “Dialoguri în oglindă”, “Viața lumii”. Ingenios și eficient!

Primul număr poartă data 17-23 martie 2004. În “Barometru”, domnul Cristian Teodorescu expune programul revistei. D-sa precizează: “Toți au venit la această revistă atrași de o idee, nu de mărimea salariilor”. Își liniștește confrății, mai ales, în privința vreunei destabilizări culturale, presupuse de unii fiindcă doar “vrem să destabilizăm provizoriul și necomunicabilitatea din cultura română, prejudecățile și tabuurile, impresia că nu avem dreptate decât noi și ai noștri”. Mai precizează că revista “apare sub auspiciile Institutului Cultural Român, dar nu sub îndrumarea Institutului”. Pe cât omenește posibil, zicem noi! Viața politică gălăgioasă, sufocantă adeseori, nu va pătrunde în publicație căci “Politica redacțională a “Culturii” e și va fi făcută în redacție”.

Revista ambiționează să informeze intelectualul român cu tot ce se întâmplă în lume în literatură, sociologie, istorie, filozofie, artă. Aceste activități disciplinare nu sunt izolate între ele, ci se află într-o complementaritate vie, creatoare. Izolarea într-o strictă disciplină duce la o palidă creativitate. “Dezbaterea”, “polemica”, “interviul” își vor afla locul privilegiat în revistă. Redactorii vor păstra cu atenție sporită vocația democratică a revistei, nu vor face pași nici spre stânga, nici spre dreapta, vor fi cu ochii mari spre Uniunea Europeană.

Am citit, cu creionul în mână, toate numerele până la cel din 18-24 august 2004. Cu interes și folos. Revista are o personalitate inconfundabilă, de la coperta primă la imagini de interior, la conținut. Instruiește și încântă cititorul, chiar pe cel mai pretențios, nu prea cărcotaș, desigur. În articolele cele mai numeroase, autorii pleacă de la cărți apărute recent, selectate după principii de valoare intelectuală, actualitate, redundanță etc. De ex. “Filozofia lui Caragiale”, de Marta Petreu; “Boierii minții, intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor”, ed. Compania - 2004, de Sorin Adam Matei; “În șalvari și cu ișlic. Biserica, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească

a sec. al XVIII-lea”, Humanitas, (politicieni, oameni de cultură, muncitori) se preocupă de imaginea României peste hotare. N. Iorga, prin 1924, cu verva cunoscută, judeca politica externă a României ca inefficientă și costisitoare, în fața celor puternici ne “prosternăm”, pe cei mai din coadă îi insultăm. Imaginea țării, afirma el, pe bună dreptate, se construiește în interior, prin muncă, pricepere, cinste și valoare. Educația, sub multiplele ei forme, școala, profesorii, studenții și elevii, de azi și de altădată se bucură de atenție în destule numere. Carol I la deschiderea cursurilor universității bucureștene: “nu

Curie” a identificat trei nivele de realitate: 1. Nivelul macrofizic (așa cum este alcătuit corpul nostru); 2. Nivelul microfizic cu antic (al infinitului mic și al timpului foarte mic); 3. cyber = spațiul timp care are alte legi. Această concepție se aplică și în cultură chiar în religie. Culturile sunt discontinue. El discută și logica terțiului inclus, logica nouă a lui Ștefan Lupașcu, ar fi de preferat ca astfel de contribuții românești la știința universală să fie amplu disecate și mai limpede lămurile în aplicarea lor în sociologie.

Literatura cum e și firească de la personalități la generații (optzeciști milinariști, opere etc.) atrage

atenția cititorului în fiecare număr cu două, trei subiecte Claudia Tita demonstrează că scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung nu este primul document în limba română.

În fiecare număr (cu versiune în engleză) citim “o antologie”, prezentare succintă a unui scriitor. Nicolae Manolescu, în convorbirea cu Ana Șeptelici, afirmă, oximoronic, că “Dispariția cenzurii este lucrul cel mai bun și cel mai rău”. Istoria literară, susține D-sa, în primul rând este operă didactică, ca de exemplu cea a conf. univ. Al. Piru. „De la Călinescu încoace cred, zice D-sa, că ne putem permite luxul de a socoti istoriile literaturii ca o literatură în sine”. Această afirmație ar merita o discuție mai amplă. În revistă polemica e Cenușăreasă.

Pentru interviuri, colocuții aparțin celor mai diverse profesii: balerini, realizatori de film, muzicieni, scriitori din țară sau din cei siliți să părăsească țara. Cu toții exprimă dorința de a se exprima liber fără nici un fel de constrângeri exterioare voinței proprii. Scriitorul Matei Vișniec, azi trăitor la Paris scriind în franceză se caracterizează ca un rebel, își judecă obiectiv activitatea creatoare până în prezent. Gelu Ionescu îi mărturisește lui Mariu Chivu: “comunismul ne-a stricat sufletul”. Pianistul Dan Grigore a ajuns la concluzia că artistul nu trebuie niciodată să se lase atras de umbra protectoare a monumentelor oficiale.

Ne-am oprit doar asupra câtorva subiecte de cultură, artă,

istorie, sociologie etc pe care cititorul le afla în paginile revistei “Cultura”, ținându-i trează curiozitatea intelectuală. Nici un moment nu obosește, nu se plictisește! Câteva remarci la o lectură atentă se impun. Sintagma “români de pretutindeni” nu are o conotație unică. Cei din regiunea Cernăuți, cei din satele de pe ambele maluri ale Nistrului ori cei din Silicon Valley au o istorie proprie deci o situație specifică fiecăruia. Nu ar fi rău ca unii redactori să-i viziteze, să-i cunoască; vor culege date pentru studii, reportaje, interviuri de mare originalitate. Colaboratori ai revistei din vecinătatea imediată a României ar aduce și un suflu nou în redacție apoi ar fi interesant să aflăm numărul cititorilor revistei din aceste ținuturi în suferință cultural-națională. Deoarece revista se răspândește pe o arie geografică foarte întinsă cititorii ei aparțin de diferite categorii profesionale, ne gândim, mai ales la cei din mediul rural, poate formatul A4 ar fi mai practic. De meditat asupra acestei sugestii.

specialiști vă cer să formați, ci caractere”. Scena vieții publice e ocupată mai ales de “analfabetul cu ifose de filozof” și “analfabetul cultural”. Carențele învățământului actual se vor înlătura dacă se va începe cu forma universității. Pretindem profesorului secundar și celui universitar să devină mentor, formator, model moral democrat, pedagog desăfârșit. După Dl. M. Nicolescu “noi nu suntem numai fii părinților noștri, ci și fii profesorilor noștri”.

Raportul dintre rural și urban în cultura și literatura noastră a consumat multă cerneală; pentru unii satul e talpa țării, veșnicia s-a născut la sat..., altora le apare ca loc al mizeriei, bolilor cronice, analfabetismului etc. În revista păreri exprimate sunt bine cântărite, fără patimă în perspectiva luminoasă, cu înțelegerea unor cunoscători ai satului năpăstuit de istorie! Poate Bucureștiului i s-ar fi convenit un loc mai fruntaș în paginile “Culturii”! Basarab Nicolescu, profesor universitar la universitatea “Pierre et Marie

LEGĂTURA CU BUCOVINA – O VIE ARTERĂ SUFLETEASCĂ

Dr. Lucia Olaru Nenati

Imediat după Marea Unire din 1919, la Botoșani au apărut succesiv, două reviste al căror program a fost acela de-a consolida prin cultură noile cuceriri teritoriale. Ele s-au numit *Junimea Moldovei de Nord* (ianuarie 1919–iunie 1921) și *Revista Moldovei* (mai 1921– august 1927), fiind conduse de Constantin Iordăchescu și, respectiv, Tiberiu Crudu. Roadele acestor publicații și activitatea animatorilor și colaboratorilor lor sunt remarcabile și nădăjduim să le putem face cunoscute publicului cititor printr-o carte dedicată special acestui subiect. În rândurile de față ne rezumăm la a pune în lumină o anume componentă foarte importantă a acelui fenomen cultural, literar și publicistic mai puțin cunoscut, și anume legăturile ce s-au statornicit între aceste reviste și universul cultural bucovinean.

Între cele două reviste botoșănene și reviste din Bucovina, ca și între animatorii și colaboratorii lor a existat o legătură specială, o afinitate reciprocă, o colaborare deosebită, bilaterală, după cum fenomenul cultural bucovinean, consistent și efervescent, a exercitat o specială atracție și influență asupra fenomenului publicistic botoșănean la care ne referim. Am putea spune chiar că, în afara celor doi poli de atracție și influență între care au gravitat revistele în cauză, - cu marja lor de independență și originalitate conferite de personalitatea puternică a realizatorilor lor - respectiv energetismul lui N. Iorga și curentul sămănătorist și poporanismul, ideologia emanată de *Viața românească* și de Ibrăileanu de la Iași, precum au statornicit cercetătorii fenomenului literar, referitor la centrul de polarizare ai vremii - centrul cultural cernăuțean și bucovinean, în genere, a constituit încă un pol de influență și stimulare ideologică și culturală, un focar energetic spiritual.

Astfel, evenimente petrecute la Cernăuți, cărți și reviste apărute acolo, s-au bucurat mereu de o atenție specială în revistele botoșănene, dar și invers, după cum colaboratorii din Bucovina au găsit mereu ușa larg deschisă în presa botoșăneană, dar și destui dintre redactorii și colaboratorii botoșăneni au fost agreați la Cernăuți, au publicat substanțial în revistele de acolo, au fost recenzați și apreciați, ba chiar, victoriile lor au fost salutate cu entuziasm în paginile bucovinene.

În *Junimea Moldovei de Nord* s-a scris, în repetate rânduri, despre cărți, reviste, evenimente petrecute în Bucovina, s-a luat atitudine față de acestea, lucruri dintre care amintim comentarea unor cărți, prospectarea presei din Bucovina și aprecierea conduitei acesteia de "jurnalistică-apostolat" în opoziție cu "presa-revolver" din "regat", solicitarea de-a se construi o cale ferată care să lege Botoșanii nu numai de Iași dar și de Cernăuți, cultivarea memoriei eroului Ion Grămadă, căzut în luptele de pe muntele Cireșoia, devenit figură simbolică a jertfelor bucovinene în lupta armată pentru Marea Unire; salutarea cu entuziasm a investirii lui Ion Nistor cu demnitatea de ministru al Bucovinei însoțită de prezentarea meritelor sale uriașe în procesul realizării Marii Uniri și altele. Nu în ultimul rând se înscrie aici colaborarea statornică, specială, a poetului bucovinean George Voevidca, prezent în revista botoșăneană, poate chiar mai frecvent decât în cele de la Cernăuți unde numele său a apărut mereu în primele decenii ale secolului trecut, precum și atitudinea specială de prețuire deosebită ce i s-a arătat, cronică de un entuziasm fără rezerve, dedicată lui de soborul și obiectivul C. Iordăchescu și, în final, întovărășirea celor doi la realizarea ultimului număr al revistei *Junimea*... strămutate la Cernăuți.

Și în *Revista Moldovei* ca și în *Junimea Moldovei de Nord*, poetul bucovinean și studentul cernăuțean George Voevidca a fost un colaborator permanent, publicând poezii pe toată durata de apariție a revistei, având deci același tratament privilegiat ca și în revista apărută anterior. Profesorul și publicistul botoșănean N.N. Răutu, studentul mult apreciat al lui G. Ibrăileanu, semnează portrete, evocări și cronici literare, referitoare la scriitori bucovineni, precum Em. Grigorovitz și Mihai Teliman, ca și despre cărți semnate de Leca Morariu.

Să exemplificăm câteva astfel de referințe. Un adevărat portret literar semnează N.N. Răutu, fost student eminent și mult agreat al lui G. Ibrăileanu, referitor la personalitatea și opera literară a lui **Em. Grigorovitz**, sub titlul "*Un povestitor de amintiri bucovinene*". Arătând modestia și discreția acestui scriitor dispărut la fel de neobservat de critica literară cum a și trăit, cronicarul botoșănean este mereu gata să pună în lumină, în mod recupertoriu, meritele celor trecuți în lumea umbrelor fără obolul recunoașterii îndreptățite. El face mai întâi o scurtă prezentare biografică a aceluia, arătând că era născut în Rădăuții Bucovinei și că, abia plecând de acolo, el a simțit imboldul de-a evoca "chipuri și graiuri din Bucovina" și că "dacă n-a scris o operă de înaltă valoare literară, ne-a dat însă una evocativă cu destule calități". Spre exemplificare, el enumeră mai multe portrete remarcabile din opera lui Grigorovitz: moșneagul din Horodnic, "Împăratul din Igești", un biet smintit, Jupân Toiba, trâmbițașul din mahalaua Cernăuților și, mai ales, "țăranul bucovinean, gospodar, credincios și iubitor de pământ" ș.a.

Înșiruiind titlurile cărților luate în atenție, le relevă subiectivismul creator, paseismul care îmbracă totul în "culori azurii" și pentru motivul că prezentul a adus cotropirea elementului românesc de către pătura alogenă, îi scoate apoi în relief măiestria de adevărat pictor de icoane cu care descrie peisajele, târgurile și satele, "toate frumusețile de rai ale Bucovinei noastre". Apar apoi chipuri din familia sa, un bunic "cu pieptarul alb, închis la umăr, pletele părului argintiu, lăsate pe spate, cu musteață și sprâncenile stufoase", sau chiar unii străini simpatici, precum "franzelarul Melner, cu familia lui primitoare și binecuvântată cu belșug" (drept dovadă că nu era un xenofob), petrecerile memorabile ale Rădăuților, viața frumoasă a Cernăuților, toate învelite într-un halou despre care cronicarul afirmă că "vagul este un element esențial, o prețioasă calitate artistică a unui fel de temperament". Găsindu-i virtuți certe în latura descrierii naturii, el relevă că "natura se împletește cu sufletul personajelor, nu e un element de prisos în economia cutărei sau cutărei schițe sau nuvele", că "duioșia, sentimentul fundamental al scriitorului nostru, învâluie nu numai pe oamenii de odinioară dar și natura pământului pe care au trăit"; el oferă apoi și o diagnoză critică pertinentă: "se vede sentimentalul despărțit de frumusețile pământului în care și-a trecut anii vieții cei mai frumoși." Găsind o oarecare influență a lui Gogol asupra scriitorului bucovinean, Răutu conchide că acesta este un romantic care, dacă ar fi avut și putere cretoare ar fi devenit un nuvelist de școală romantică; dar el rămâne "un povestitor de amintiri interesante, vrednice de cunoscut, din Bucovina de altădală și chiar numai pentru atât el nu trebuie uitat".

Același N.N. Răutu, bun cunoscător al realităților spirituale de peste Molna, face un nou act de reparație literară unui creator bucovinean insuficient mediatizat, pe care-l consideră "un adevărat talent săcerat fără de vreme de mâna unei vitrege sorti", prin articolul "*În marginea Foiletoanelor lui Mihai*

Teliman" (I,9). Bucurându-se că aceste foiletoane au ajuns "o raritate", dar regretând că nu se mai găsește nicăieri cartea care le conține, editată la 1906, de către Societatea academică Junimea din Cernăuți, el încearcă să suplinească această lacună prin prezentarea unui medalion bibliografic al personalității lui Mihai Teliman, servindu-se de prefața acelei cărți, semnată de G. Tofan. Cititorii Revistei Moldovei au putut afla astfel că acesta s-a născut la Siret în 1863, că s-a format intelectual la Cernăuți, plecând apoi să studieze la Academia de pictură din Viena și că timpul studenției a fost, ca și pentru atâția alți tineri români, unul al deșteptării conștiinței estetice dar și naționale; că, întors acasă, va preda la un liceu din Suceava și se va integra frământărilor sufletești românești din Bucovina, dedicându-se apoi activității care avea să-l consacre, publicistica, pentru ca, în floarea vârstei, să fie secerat de ftizie în 1902, ca urmare a unei vieți zbuciumate și boeme. Întregindu-i portretul, cronicarul îl prezintă ca pe "un spirit distins", un "caracter independent, o individualitate pronunțată, ironic, satiric și persiflând direct cu sarcasm usturător, câteodată nedrept", care "nu putea suferi eticheta, afecția și lichelismul", dar și un om de o cultură aleasă care știa nu numai germana dar și, ceea ce era neobișnuit în Bucovina, franceza, citindu-i predilect pe Rousseau, dar și pe Borne, pe Heine, pe Lenau, pe Shakespeare ca și pe marii scriitori ruși contemporani.

Despre opera de căpătâi a lui Teliman, "*Foiletonele*", el afirmă că sunt în egală măsură un "însemnat document istoric" dar că "au și un fond omenesc general", un "trainic element artistic", că "ele fixează în pagini nervoase, în contraste tari, o epocă tristă din viața Bucovinei", de înstrăinare a sufletelor românești, de înăbușire a aspirațiilor, de diplomație, îndreptată împotriva românismului bucovinean, amorțitoare și "corupătoare de suflete", când "românii trebuiau domoliți prin cultură străină", prin "infiltrare a virusului rutean", mai ales, "prin dezbinare provocată măestru". Acestea toate le "vede lămurit" și le prezintă ca o "oglină minunată" Mihai Teliman, a cărui operă este "un document veridic pentru istoricul de mâine". Armele luptei sale au fost satira și talentul care au dat trănicioare operei sale, pe care literatul botoșănean o definește sintetic ca fiind "mică în întindere față de talentul care a produs-o". Dovedindu-și încă o dată capacitatea de surprindere a esențialului, el prelevează "imaginația umoristică", drept încă una dintre virtuțile foiletonistului bucovinean, capacitatea acestuia de a surprinde și duce la "înfașări de epopee comică", "situații cari pentru ochiul comun trec fără urmă"; oferind ca exemple persuadante: cazul unui Petru Săndruc, un tip pedant ce ridică problema științifică a lui "u mut" la dimensiuni halucinatorii, a Cazacului Nenku, plină de ironii subțiri la adresa rutenilor tineri și, mai ales, acel "mic cap de operă" (apud G. Tofan), care este Moartea lui Dule, epopeea unei greșeli de tipar. Aceasta face dintr-un banal substantiv comun (duch, în germană), cules eronat de tipograf, un personaj, Dule, pe care o presă amatoare mereu de senzațional îl preia și-l transformă în chip de avalanșă, într-un personaj notoriu, un neîntrecut artist, "professeur de grand seminaire", devenit erou căzut la datorie, elogiul paroxistic, regretat în cor și motiv de condoleanțe răsunătoare transmise public și solemn familiei îndoliate. Comentatorul analizează modalitățile scriiturii care au generat această "piesă unică în literatura noastră", cu valoare de model, finețea de observație, gradația ascendentă a efectelor comice atât de armonios create, umorul

fiesc, "nesilit", satira sagace a frazeologiei, mania exagerării, toate cu valoare universal-umană, îmbrăcate într-o haină plină de culoare, vorbele de spirit bogate în subtext, extrase din firea țaranului bucovinean. Fără a nega și existența unor neîmpliniri și superficialități, explicabile în ritmul grăbit al existenței lui Teliman, Răutu le acordă circumstanțe atenuante și rămâne admiratorul acestui creator care "a răs și făcut și pe alții să rădă", fiind "unul dintre fericiții, așa de puțini pe lume cari, în mijlocul durerilor personale și sociale, au prins rădăcinile răutății omenesti și le-au înmărmurit în cuvinte clare și vii".

Dovadă a spiritului critic pătrunzător și clarvăzător al lui N. N. Răutu, a faptului că demersul lui analitic aci prezentat, nu este doar o sentimentală apologie subiectiv-reparatorie, este și reeditarea actuală a operei lui Teliman prin osîrdia profesorului rădăuțean Vasile Precup, aplecarea unor cercetători ai literaturii Bucovinei, cu prețuire, asupra operei sale în comunicări și reevaluări, interesul crescând pe care-l solicită tot mai mult aceasta, în țară și chiar în străinătate. De remarcat, că și George Călinescu în marea sa istorie se oprește asupra lui Mihai Teliman, găsim foiletoanele sale ca fiind "foarte dezghețate pentru un mediu mai ales grav" și exemplificându-le prin aceeași scriere, Moartea lui Dule, cu citate prin care el pune în relief confuzia ce-a generat o astfel de inflamare a subiectului. De altfel, singurii scriitori prezentați mai detaliat, cu citate din operă, de Călinescu, dintre bucovinenii acelui moment, în capitolul Culturalitatea Bucovinei, sunt Mihai Teliman și Emanoil Grigorovitz, adică cei analizați mai sus de N.N. Răutu, cu aproape două decenii înainte, în 1921, la Botoșani.

Tot în revista moldovei Tiberiu Crudu scrie cu căldură, dar și cu observații critice, despre piesa Cheleş împărat a lui C. Berariu iar C. Oprescu recenzează cu entuziasm antologia Scriitori bucovineni a profesorului C. Loghin, apreciind că C. Loghin "a așezat foarte sistematic materialul - Poezia, Proza - în ordine aproape cronologică și l-a prefătat cu 3-4 pagini, cu bunățate și cu grijă scrise, comentatorul botoșănean mărturisește că, deși această carte cuprinde peste 300 de pagini, "am citit-o cu interes fiindcă ea aducea un suflu nou, falfăitul unei aripe ce fusese smulsă sufletului nostru național și acum îndrăvenită". Tot de o scriere a profesorului C. Loghin se ocupă și A.I. Gheorghiu și anume, Anul 1848 în cultura și literatura Bucovinei (V, 4), apreciind demersul literatului cernăuțean de-a pune în valoare toate manifestările culturale care au avut loc în anul luat ca temă a scrierii apărută la Cernăuți în 1926, activitatea și meritele lui Aron Pumnul și Iraclic Porumbescu, în special ale Hurmuzăcheștilor, care prin găzduirea la Cernaucă a refugiaților pașoptiști Kogălniceanu, C. Negri, D. Ralet, Anastasie Panu, Gh. Sion, D. Russo, Al. I. Cuza, frații Golești ș.a., a transformat acea localitate într-un "simbol al unității noastre naționale".

Altă dată, A.I. Gheorghiu publică lucrarea "Priveliști din Bucovina pitorească", premiată de Cartea Românească, semnează și un emoționant necrolog al mitropolitului Vladimir de Repta, dar recenzează și cartea lui Leca Morariu, "Drumuri moldovene"; Vasile Gherasim comemorează în paginile revistei botoșănele comemorarea a 50 de ani de la moartea lui Eudoxiu Hurmuzachi, subliniind importanța sa în spiritualitatea Bucovinei ș.a. O prezență foarte respectată și constantă o are în paginile "Revistei"... universitarul și multilateralul scriitor Leca Morariu care publică aici un mare număr de articole, studii și cercetări precum *Pagini vechi. Isopia voronețeană, Codicele pătrăuțean, Din Istria, Cum filozoful Xantos ajunge să-l cumpere rob pe Isop Preaînțeleptul, Un popularizator de literatură românească, O Isopescu ș.a.* Numărul textelor publicate de și despre Leca Morariu la Botoșani ar putea constitui substanța unui întreg volum, dar ceea ce este de constatat cu precădere este constanta admirație, respectul și aprecierea de care s-a bucurat literatul cernăuțean

în toate referirile publicate de revistele botoșănele ale acelui timp. Spre exemplificare vom preleva doar un paragraf din multele posibile. Astfel, N.N. Răutu face recenzia scrierii lui Leca Morariu, *Ce-a fost odată, Din trecutul Bucovinei*, apărută la Cernăuți în 1922, care începe cu o apreciere a autorului: "Prietenul nostru este un rar "miniaturist" istoric: pe lângă o erudiție rară în ce privește amănuntul, d.L. Morariu are o deosebită putere de evocare a lui, o duioșie melancolică față de "șovăitoarele fantome ale trecutului". Trecând în revistă conținutul cărții cu chipuri memorabile, meserii dispărute, precum aceea de clopotar, cu evocarea unei școli românești sub regimul german, a unor biserici de altă dată, cu lăutarii din trecut, precum Niculae Picu și Grigore Vindireu, a imaginii poetului T. Robeanu, "înzestrat cu toate darurile", el apreciază ținuta grafică de excepție a tipăriturii cu admirabile ilustrații și, mai ales, meritele autorului ei, cu neascunsă prețuire și afecțiune, de care Leca Morariu n-a avut parte prea mult în viața lui și nici mai târziu: "cărțica prietenului și colaboratorului nostru prețios e și o lucrare de artă, pilduitoare. Ea aduce mireasmă de flori de pe plaiuri dragi și adieri fermecătoare de pe meleagurile păduroase ale dulcii noastre Bucovine: o carte ce se leagă de suflet și-l înlănțuie cu lanțuri de argint".

Un alt lucru ce merită semnalat în acest context este cronică în care C. Iordăchescu subliniază valoarea cărții *Institutorul Creangă* de Leca Morariu. Aceasta nu este propriu-zis o recenzie la modul convențional, ci mai degrabă o evocare liberă a personalității lui Creangă, pe care i-o prilejuiește cartea citată. Recapitulând datele biografiei povestitorului moldovean, Iordăchescu se servește și de caracterizarea pe care i-o face alt cunosător al acestuia, D. Furtună. Punând în cuvinte o evidentă părtinire empatică, Iordăchescu povestește pătimirile lui Creangă, destituit și din biserică și din școală "de către ministrul de neagră memorie Christian Tell", el construiește o tiradă ascendentă de mare efect persuadant: "Era astfel zvârlit ca netrebnic institutorul care la 1867 scosese acel abecedar epocal intitulat *Metoda nouă de scriere și citire*, a cărui primă ediție de 4000 de exemplare s-a vândut în câteva săptămâni și după care s-au instruit 23 de generații de școlari! Era destituit acel ce, chiar cu puțin înainte dăduse la lumină o a doua lucrare didactică: *Invățătorul copiilor* care pătrunsese în toate unghiurile țării și se căuta ca iarba de leac ajungând la a 17-a ediție!". Cu vehemență rece el descrie apoi traseul existențial ulterior al lui Creangă, tencitatea cu care s-a făcut tutungiu ca să poată scrie mai departe, repunerea lui în drepturi de către Titu Maiorescu, întâlnirea fastă cu Eminescu și rapida lor recunoaștere reciprocă (arătând cum Eminescu îi greșește la început numele pentru ca apoi, după o lună, să-l ducă la Junimea!), primirea entuziastă a poveștilor citite aici, "botezul literar", citând cu asentiment formularea lui L. Morariu: "singuratecul Eminescu se atașează cu toată sinceritatea de simplul Creangă, (...) o adevărată revelație pentru poet și ca om pentru omul Eminescu și ca artist pentru artistul Eminescu". Arătând cu sobră mândrie că marele povestitor "a onorat cariera de institutor", el subliniază marea prețuire de care s-a bucurat acesta în fața ministrului Maiorescu care-i cerea să-i învețe și pe alții din experiența sa (se citează un fragment de scrisoare ca dovadă a acestei prețuiri), nominalizează și alte scrieri ale lui Creangă, nu foarte cunoscute publicului cititor din 1925, relevă necazurile pe care i le-au prilejuit plagiatorii cărților sale și după toată această vie punere în scenă a originalului personaj Ion Creangă, retorica bine strunită a lui Iordăchescu, care a acumulat treptat tensiune psihologică, ajunge la punctul cheie unde produce dezlegarea întregului excurs. "Toate aceste lucruri se găsesc arătate cu o rară dragoste de subiect și pătrundere a adevărului în volumașul dat la lumină de profesorul universitar din Cernăuți, dl Leca Morariu", scrie comentatorul, relevând apoi și coeficientul de noutate al acelei cărți: "Creangă era cunoscut numai ca scriitor. Opera dlui Leca Morariu scoate la lumină, pentru prima oară, latura pedagogică

a activității lui". Făcând un racord la realitatea timpului său, luptătorul pentru drepturile dascălilor care a fost Iordăchescu găsește momentul potrivit să afirme pro domo că ipostaza lui Creangă ca institutor ca și "pășaniile lui clericalo-didactice, vin tocmai la timp ca să îmbărbăteze un corp didactic primar cam demoralizat de vitregia împrejurilor" și că "tăria de caracter și munca luminată a institutorului Creangă trebuie să fie o pildă pentru cei de azi. Dl. Leca Morariu a dăruit institutorimii române un stindard glorios și venerat iar în istoria pedagogiei române a înscris un nume într-adevăr mare." Toate aceste merite nu-l împiedică pe criticul obiectiv să releve și scăderile demersului discutat, provenind din faptul care "se constată printre rânduri", că autorul "nu s-a deplasat din Cernăuți" la Iași unde mai trăiesc contemporanii ai lui Creangă, sau la București unde ar fi putut studia documentele de la Academie ș.a., lucru de remediat în viitor, căci Creangă "merită acest sacrificiu care trebuie făcut la retipărirea studiului."

Că Leca Morariu citea și lua aminte la cele scrise în *Revista Moldovei* se dovedește lesne și din conținutul unei alte cronici a unei noi cărți semnate de el, *Drumuri moldovene*, apărută la Cernăuți tot în 1925 și despre care scrie A.I. Gheorghiu (V, 1) arătând că pînă la cea dată fuseseră publicate două cărți de cercetare a biografiei unor mari scriitori, *Frățânii Eminescu și Institutorul Creangă*. Referindu-se la "păreri împărțite" despre aceste cărți, recenzentul subliniază ceea ce este important cu privire la ultima carte, cea recenzată de el: "trebuie reținut că (...) părăsind calea cercetărilor de bibliotecă, (nota bene!) autorul pornește în excursie prin Munții Neamțului, pentru a urmări pas cu pas în tovărășia *Amintirilor*, locurile copilăriei lui Creangă: Broșteni, Cotârgași, Pipirig, Neamț etc. Cartea de mai sus este rezultatul impresiilor culese de pe urma acestei excursiuni". Așadar, este puțin probabil ca această ieșire "pe teren" care survine la scurt timp după ce Iordăchescu îi sugerase să procedeze astfel, să fie o pură coincidență. Oricum ar fi, lectura cărții produce recenzentului reale satisfacții estetice prin evocarea atmosferei inimitabile a lumii lui Creangă; dar și acest cronicar, A.I. Gheorghiu, cu toată deferența și prețuirea pe care o nutrește, ca toți ceilalți confracți ai săi, pentru învățatul de la Cernăuți, nu ezită să-i observe și scăderile: una fiind aceea că el amestecă stilul evocator și plin de farmec cu acela dogmatic și că "uneori profesorul biruie condeii scriitorului și atunci sumarii studii de natură didactică (urmeză indicarea paginilor încriminate) răpesc din poezia descrierilor, umbrind câteodată incomparabilele tablouri sau descrieri rediate într-o formă atât de sugestivă, încât pe alocuri te întrebă unde este citat Creangă și care sunt rândurile autorului". Spre a demonstra farmecul cuceritor al descrierilor de călătorie ale lui Leca Morariu, sunt citate mai multe secvențe de text din care se revelează limpede virtuțile de călător literar ale multilateralului bucovinean, prefigurând și anticipând cu aproape 80 de ani antologia consacrată acestui aspect din întregul său diamant, de către Liviu Papuc¹.

Reapariția revistei cernăuțene *Junimea literară*, adevărat avanpost al luptei pentru cultură, spiritualitate și conștiință națională, este salutată cu un entuziasm debordant în revista de la Botoșani prin pana lui Tiberiu Crudu, a lui C. Oprescu și N.N. Răutu care consideră această publicație "un adevărat model al revistei ideale": "E o cinste revista aceasta, nu numai pentru "vesela grădină" a Moldovei, e un îndemn pentru sufletul cultural românesc, pe care *așa* (sublinierea autorului) îl vrem, ca la *Junimea literară*: tare, neînfrânt, cu o nuanță de fanatism chiar, care bine întrebuințat e un generator de energie psihică(!) de care e atâta nevoie azi. Și despre apariția revistei *Făt-Frumos* se consemnează cu încurajatoare colegialitate la Botoșani sub semnătura lui Tiberiu Crudu care salută și apariția la București

UN SCRITOR BUCOVINEAN UITAT, DIMITRIE MARMELIUC "PE DRUMUL IDEALULUI"

prof. Carmen Andronachi, Colegiul Național "Eudoxiu Hurmuzachi"

Prin bunăvoința colegilor de la Centrul de studii "Bucovina" din Rădăuți am avut prilejul să citesc o carte rară, tipărită la Cernăuți în 1920 la editura "Glasul Bucovinei". Culegerea de articole și conferințe intitulată sugestiv "Pe drumul idealului" aparține unui scriitor prea puțin cunoscut astăzi, dar care în epoca sa a fost o personalitate marcantă, a cărei operă cuprinde domenii variate de la folclor la lingvistică și de la istoria literară (vizând mai ales Antichitatea) la publicistica militantă (Dicționarul Scriitorilor Români, Ed. Albatros, 2001).

Născut în județul Suceava, la Liteni pe 20 oct. 1886, ca fiu de țărani, D. Marmeliuc va avea o traiectorie ascendentă devenind licențiat și apoi doctor al Universității din Viena (secția de Studii clasice a Facultății de Litere și Filozofie), profesor și primar la Cernăuți, profesor universitar la București, conducător al unor asociații și instituții culturale ale vremii: președinte al Societății "România Jună" din Viena, director al Teatrului Național din Cernăuți, președinte al Ligii Culturale din Bucovina.

De fapt o mare parte din importanța acestei personalități vine din prezența activă în elita intelectualității românești din Bucovina, concentrată în jurul lui Ion Iancu Nistor "eminentul luptător al românismului bucovinean" (V. Posteuca). Alături de acesta D. Marmeliuc ia parte la "concentrica ofensivă culturală pentru a fortifica spiritualitatea românească în această provincie" (Bucovina literară). Pornind de la ideea că baza reală a rezistenței naționale este cultura, Nistor afirma în mod plastic și sugestiv că ei și-au propus și au săpat "tranșee culturale". Revista "Junimea literară" a făcut școala politică și națională înainte de Unire și apoi și-a schimbat scopul intenționând să-și aducă contribuția specific bucovineană la opera culturală a neamului românesc.

Prin activitatea sa ca om de cultură și cetățean, Dimitrie Marmeliuc a contribuit la crearea unei atmosfere propice Unirii Bucovinei cu România.

Forța persuasivă a conferințelor și articolelor adunate în volumul "Pe drumul idealului" este o rezultată a patriotismului și speranței unei întregi generații de luptători pentru idealurile naționale. Impresionează și astăzi talentul oratoric, imaginile hiperbolice, cadența muzicală prin care reconstituie starea de așteptare încordată "o mare de sânge se varsă în răsăritul și apusul Europei. Valurile ei se apropie tot mai mult de fruntariile noastre... suntem în ajunul creării unei Români Mari. Sperăm cel puțin. Prin ei (n.n. - țărani) se va crea, în brațele lor avem toată nădejdea... ei vor fi vulturii care au să coboare obiectul viselor noastre din înălțimea idealului în realitatea vieții". (articolul cu titlul "Cei mulți" a fost publicat în 1915!)

Publicistul evocă în mod impresionant figuri de luptători: cu arma, ca aceea a lui Ion Gramadă, eroul de la Cireșoia sau cu forța talentului, ca aceea a lui Petre Liciu "artist al Bucovinei" care i-a adus acesteia "raze de lumină". Primul portret, al feciorului de țărăn din Zahareștii Bucovinei, este realizat cu adâncă simțire ca pentru un frate care a consimțit să se jertfească în numele unui ideal. Profesorul Ion Gramadă nota pentru viitorime "ca din tranșeele durerii și ale mâniei va ieși refacerea morală și socială a neamului românesc, precum refacerea morală a omenirii a ieșit din mormântul de pe Golgota" (art.: "Aniversarea unei morți eroice" în Neamul românesc din 27 august 1918).

Elogiul actorului Petre Liciu cuprind din nou cuvântul cheie "ideal"... "în viziunea încă nelamurită a idealului de mântuire și întărire națională, pentru tot ce ai făcut pentru Bucovina, pentru sufletul mare ce l-ai dus cu tine acolo, pentru îndemnul ce au izvorât din faptele și exemplul persoanei tale, primește o lacrimă de recunoștință."

Și un luptător străin, căpitanul francez Henri Vernay rămâne immortalizat în scrierile lui Marmeliuc pentru vitejia cu care a luptat alături de flăcăii noștri la

Mărășești ("Dumneata merge cu mine în Franța? Acolo nu retrage nimeni!). Nici eroii de la Mărășești nu s-au retras și au rămas înfrății pe vecie cu glia românească.

Actul Unirii împlinit după o sfortare supraomenească este slăvit în genunchi "căci graiul omenesc nu poate lămuri prin puterea sa toate sentimentele ce covârșesc ființa noastră în această măreață etapă a istoriei universale, când ceasul uriaș al vremii s-a oprit în loc pentru a însemna puternic clipa de duioasă înălțare a Unirii unui neam care demult merita această sărbătoare. La mormântul de la Putna s-a împrăștiat întunericul.

După împlinirea marelui vis, gazetarul caută să găsească o dreaptă așezare a relațiilor între români și ceilalți locuitori ai Bucovinei. În cel mai tolerant și democratic spirit cu putință el propune să se păstreze modelul bunei conviețuri între oameni amintind fragmente din discursul președintelui guvernului provizoriu al Bucovinei în care se garanta libera dezvoltare a fiecărei minorități și neștiribirea drepturilor "fiecare neam va putea deci să se instruiască în limba sa să-și păstreze nesupărat de nimeni datinile și tradițiile sale etnice, să-și urmeze în tihnă toate credințele sale religioase, să scrie și să vorbească acasă și în societate limba sa...". Jurnalistul evocă proaspăta lecție a dezmembrării imperiului austriac într-o manieră pilduitoare pentru a sublinia importanța limbii naționale, unitatea administrației, a finanței, a armatei și a tuturor celorlalte organe de existență ale unui stat modern. Marmeliuc considera că niciodată nu trebuie să se ajungă la politica unei majorități conduse de o minoritate "vrem consolidarea statului național unitar pe temeiuri largi democratice".

Suntem uimiți de actualitatea părerilor merituosului gazetar dintr-o vreme când Bucovina era întregă!

LEGĂTURA CU BUCOVINA – O VIE ARTERĂ SUFLETEASCĂ

(urmăre din pag. 9)

a revistei bucovinenilor, *Floarea Soarelui*.

*

Dacă realitățile și evenimentele vieții literare de la Cernăuți se reflectau la Botoșani atât de prompt și de fidel, dacă autori din acea parte a țării publicau frecvent la *Junimea Moldovei de Nord* și *Revista Moldovei*, fenomenul poate fi pus în lumină și reciproc, prin promovarea, publicarea și aprecierea confraternă a botoșănenilor la Cernăuți și Suceava. Exemplificând, putem cita numeroasele fragmente de proză semnată de Tiberiu Crudu în *Junimea literară* și mai târziu, în *Făt-Frumos* care, toate laolaltă, formează un corpus mult mai substanțial decât acela publicat în revista condusă de el la Botoșani, probabil din rațiuni de decență auctorială. Astfel, scriitorul botoșănean publică în revistele bucovinene articole și studii, piese autonome sau fragmente de proză precum *Văltorile vieții*, *Lunatecii*, *Inrăurirea literaturii populare asupra lui Eminescu*, *De vorbă cu maica Făsâna*, *Izbăvit de cel rău*, *Ceasul Ispitei*, textul *Momâia* în forma de piesă de teatru ș.a. De altfel, în mai multe numere se publică medalioane biobibliografice ale lui Tiberiu Crudu conținând aprecieri temeinice ale operei sale și regretul că aceasta nu se bucură de considerația meritată în planul literar general. Premiera de către Academia Română a cărții lui Tiberiu Crudu este salutată cu un ton triumfal de către Leca Morariu la fel ca și premiera unui alt text al său la un concurs al revistei *Viața literară* care criticase anterior premiile din acea sesiune ale Academiei și această

recunoaștere a sa este considerată de Leca Morariu drept o "îndoită izbândă a lui Tiberiu Crudu al nostru".

Leca Morariu semnează în *Făt-Frumos* un articol incendiar intitulat *Un vandal din veacul al 20-lea* în care condamnă vehement distrugerea casei eminesciene de la Ipotești.

În 1938, proteicul Leca Morariu înființează și conduce un *Institut de literatură* sub egida *Seminarului român de literatură modernă și folclor* al Universității Caroline din Cernăuți (unde era decan al facultății de litere), care publicase deja 23 de fascicule de literatură între 1935-1938. Spre a-i lărgi aria de manifestare, Leca Morariu anunță în primul număr al publicației *Institutul de literatură* că "Seminarul își va continua publicațiile rigurose - universitare iar Institutul va tinde să polarizeze în juru-i și colaboratori extra-universitari." Care vor fi acești colaboratori aflăm dintr-un alt număr al publicației care și-a urmat și ea drumul cu seriozitate. Printre membrii onorifici ai Institutului de literatură, imediat după dr. Mateo Bartoldi din Torino, Giulio Bertoni din Roma, urmează Tiberiu Crudu din Botoșani, după care se înșiruie alte nume precum: dr. Artur Gorovei din Fălticeni, Gh.T Chirileanu din Piatra Neamț, dr. Liviu Marian din Chișinău, Aurel Mureșianu din Brașov, dr. I.Nistor din Cernăuți, dr. Carlo Tagliavini din Bologna și alții. Este așadar, o listă de merit a celor care prin faptele lor s-au dovedit demni de-a fi adunați din toate colțurile țării și din afara ei. Ori, altfel privede lucrurile, în afară de universitarii și doctorii consacrați ai metropolelor, se înșiruie aici și performerii localismului creator ai unor locuri care nu consacra, ci sunt ele

consacrate prin forța de reprezentare a unor personalități ale lor care se dovedesc a depăși fruntariile înguste ale noțiunii de creatori locali și devin reprezentanți ai localităților lor -genius loci- într-un areal stiințific și cultural mai larg și prestigios. Dar nu numai lista membrilor onorifici este revelatoare pentru demonstrația noastră, ci și aceea a membrilor activi ai Institutului de literatură de la Cernăuți printre care vom găsi, desigur, numeroși cernăuțeni dar și pe Tiberiu Crudu de la Botoșani și pe părintele Dumitru Furtună de la Dorohoi, precum și pe George Voevidca din Câmpulungul Bucovinei. În paginile revistelor bucovinene semnează și alți colaboratori botoșăneni precum N.N. Răutu, Dumitru Furtună, Dumitru Baci sau I.D.Marin, care publică texte de valoare, cronici literare, contribuții documentare, articole de atitudine.

Prin cele cuprinse în aceste rânduri am căutat să punem, așadar, în lumină existența unui climat unitar al acestui areal al nordului în care oamenii de cultură și de conștiință și instituțiile culturale pe care le-au creat, precum au fost revistele de care ne-am ocupat, din Botoșani și din Bucovina, comunicau reciproc, se aflau într-un circuit al ideilor și dezideratelor, pe care-l alimentau cu energiile lor spirituale, în "tranșeele culturale" ale luptei pentru un ideal comun, consolidarea prin spirit a fruntariilor geografice ale aceluia moment astral a României.

⁽¹⁾ Leca Morariu, *Hoinar*, Editura Alfa, 2000, Iasi, Ediție îngrijită și prefăcută de Liviu Papuc.

POPULATIA ROMÂNIEI ÎN SCĂDERE

Sever Botan – student an II
istorie-engleză, Universitatea Iași

În Decembrie 2003, în numărul special al revistei „Populație și Societate”, apărută sub egida Academiei Române apărea un studiu șocant asupra scăderii alarmante a populației României până în anul 2050. Autorul articolului, reputatul profesor dr. Vasile Ghețau sublinia succint, cauzele care au condus la această catastrofă demografică, efectele ei dar și măsurile care trebuie luate pentru a-i diminua efectele.

În prima parte a studiului (Capitolele 1 și 2) sunt radiografiate evoluțiile de până acum ale fertilității, mortalității și migrației externe. Cu ajutorul unor statistici bine întocmite și având ca suport date concise, profesorul Ghețau surprinde în lucrarea sa, caracteristicile componentelor care au produs și produc aceste variații demografice. În opinia domniei sale, tabloul care se prefigurează, este unul sumbru, dacă nu se vor lua măsuri pentru împiedicarea degradării structurii pe vârste a populației.

În partea a doua a studiului, autorul alcătuiește trei tipuri de scenarii în care urmărește posibilele viitoare evoluții demografice, subliniind deasemenea și o serie de măsuri necesare pentru revigorarea populației României.

În ultimi ani, în presa scrisă dar și în celelalte mijloace mass-media s-a pus tot mai acut această problema a „derapajului demografic fatal” (Gardianul, 10 Aprilie 2003) care, conform statisticilor ar urma să împuțineze populația României cu aproape 6 milioane de locuitori, valoare îngrijorătoare dacă ținem cont că la ora actuală țara noastră numără doar 21,7 milioane de locuitori.

Scăderea rapidă a numărului populației românești după 1989 a ajuns la cote alarmante. Conform unui studiu recent, anul 1947, considerat drept cel mai scăzut din perioada 1900-1989 din punct de vedere al sporirii numărului de populație, depășește cu 50.000 locuitori, cifra natalității din 1997. De asemenea, dacă raportăm numărul de naștere la mia de locuitori, vom obține circa 296.000 de nașteri anual, între anii 1940-1950, în plin război mondial, față de 250.000 de nașteri anual, în perioada 1990-2000.

În 1955, natalitatea României atingea un prag maxim de aproape 27%, intrând apoi într-o curbă decadentă, ce culminează cu atingerea valorii 14% în 1966.

În acest moment critic, guvernul de atunci a emis celebrul Decret din 1 octombrie 1966, prin care erau interzise avorturile la cerere.

Măsura luată a avut ca efect, pe termen lung, o creștere pronunțată a natalității, până în jurul valorii de 30% după care, în 1983, acesta va reveni la nivelul anului 1966.

În 1990, populația României avea un sold crescător de 3%, foarte mic, totuși în concordanță cu cel al țărilor din Europa Occidentală.

Deși aflată pe panta declinului demografic populația României avea preconizat un viitor extrem de optimist, estimându-se un număr de 23,2 milioane locuitori pentru 1993, 23,9 milioane locuitori în 2010

iar în 2025 un număr de 24,4 milioane locuitori.

Aprecierile s-au dovedit a fi însă prea optimiste, astfel încât, conform Institutului Național de Statistică, la 1 ianuarie 2000, populația României număra abia 22,4 milioane locuitori, în scădere cu 33.000, comparativ cu 1 ianuarie 1999, ca urmare a valorilor negative ale sporului natural al populației (-30,4 mii locuitori) și soldului migrației externe (-2,5 mii locuitori)

Care sunt cauzele ce au determinat, începând cu anii '90, acest recul masiv al fertilității?

„Din cauza resurselor financiare precare, care nu permit tinerilor să-și cumpere o locuință și a dificultăților cu care se poate găsi un loc de muncă, generația tânără a adoptat relațiile non-maritale. Decizia de a avea un copil sau mai mulți, este cu adevărat curajoasă. În ultimii 10 ani, România a înregistrat o scădere a populației cu 1 milion” – este răspunsul destul de evaziv apărut în ultimul raport al Departamentului pentru Populație al ONU, din 2001.

În realitate cauzele sunt mult mai complexe.

Vasile Ghețau demonstrează că factori de scădere nu sunt alții decât cei care, încă din anii 1960-1970, declanșează reculul fertilității în aproape toate țările europene dezvoltate:

“1. Emanciparea femeii și participarea crescândă a acesteia la activitățile economice din afara gospodăriei;

2. Creșterea duratei și a nivelului educației;

3. Slăbirea influenței normelor culturale și a celor religioase în particular;

4. Mobilitatea socială în creștere;

5. Costul ridicat al copilului;

6. Apariția mijloacelor de contracepție moderne” și alți factori asupra cărora nu mă voi opri aici.

Frica de a întemeia o familie, reliefată prin creșterea mediei de vârstă la căsătorie de la 26,9 ani pentru bărbați și 23,7 ani pentru femei, la 28,9 ani la bărbați, respectiv 25,4 ani pentru femei, conduce la scăderea drastică a natalității, cu efecte devastatoare pe termen mediu și lung. Această scădere a natalității atrage după sine scăderea forței de muncă, ceea ce înseamnă iplicit, erodarea sistemului economic și a mijloacelor de trai.

Pe de altă parte trebuie luată în calcul și mortalitatea. Cu toate că speranța de viață a crescut de la 65,4 ani la bărbați și 73,7 ani la femei, în anul 1996, la 68 ani la bărbați, respectiv 75 pentru femei în 2001, mortalitatea se menține la cote destul de ridicate. Chiar și această speranță de viață în România este, conform ipotezele ONU, cea mai scăzută din Europa de Est, valori sensibil mai mari înregistrându-se în: Cehia, Polonia, Slovacia, Bulgaria sau Ungaria.

Carentele sistemului medical românesc care este încă deficitar în multe privințe, reprezintă cauzele principale ale mortalității în rândul populației adulte. Sunt bine cunoscute problemele cu care se confruntă spitalele românești în ceea ce privește dotarea și condițiile de tratament ale bolnavilor. Pe de altă parte, Casa Națională de Asigurări de Sănătate (CNAS), nu

are încă un program coerent, în ceea ce privește acordarea compensațiilor și gratuităților, și nici nu alocă suficiente fonduri.

În fine, mai trebuie luat în calcul și un alt indice demografic și anume, fluxul migratoriu.

Marin Caldarariu semnală într-un articol intitulat: „Criza demografică a României” apărut în: „Cuvântul liber”, nr.23 din 4 februarie 2004, că în perioada 1990-2000, circa 600.000 de români au emigrat definitiv. În prezent numărul emigranților este mult mai mare, aproximativ 9% din populația adultă dorind să muncească în străinătate.

Schimbarea fluxului migratoriu, după căderea Uniunii Sovietice, spre direcția Est-Vest, odată cu renunțarea la obligativitatea vizelor, a determinat o mai mare permeabilitate a granițelor, antrenând spre Occident, un număr enorm de est-europeni atrași de mirajul unui trai mai bun.

În concluzie, datele prezentate mai sus pot părea alarmante. Se așteaptă ca până în 2050, populația României să scadă la 15,7 milioane locuitori consemnând una dintre cele mai grave scăderi demografice (27%), fiind depășită doar de Republica Moldova cu 28% și Bulgaria cu 38%.

Pe de altă parte, raporturile demografilor americani, arată că se vor produce răsturnări demografice spectaculoase, la nivel mondial. În următorii 45 de ani populația Africii va crește cu mai bine de 1 miliard de locuitori, iar Yemen-ul, Palestina, Kuwait-ul și Afganistanul își vor tripla numărul de locuitori, alături de India care va lua locul Chinei, în postura celei mai populate țări de pe glob.

Creșterea demografiei va afecta țările sărace în timp ce în țările dezvoltate economic, sporul natural deficitar se va accentua.

Boom-ul demografic de până în 2050 va duce populația Terrei la 9,3 miliarde locuitori. Față de 6,3 miliarde, în prezent.

În România, situația nu pare a se ameliora. În condițiile în care nu se vor lua măsuri forme pentru stoparea declinului demografic, suntem amenințați de o auto-exterminare lentă.

Există în sânul tineretului de azi o mentalitate, în opinia mea, păguboasă, conform căreia, aceștia nu își mai doresc copii. Accesul la mijloacele contraceptive moderne precum și lipsa unei educații sexuale adecvate, reprezentând principalele impedimente în calea sporirii numărului ale nou-născuți.

Într-o lume deschisă sexualității obscene, a pornografiei, tânărul nu mai dorește să-și asume riscurile întemeierii unei familii și, cu atât mai puțin, greutățile întreținerii unui copil.

Atât timp cât aceste noi concepții vor persista, este greu de crezut că România va înregistra progrese în viitorul apropiat, în ceea ce privește salvarea „patrimoniului” ei demografic.

Radauti, 9 Septembrie 2004

George Onica

EXISTĂ STELELE

Ei cântă moartea într-un grai străvechi
prin codrii cei bătrâni e întuneric...sufăr...
mai rar pe fața vreunui smârc
lucește ochiul alb al unui nufăr

voi părăsi planeta lor bolnavă
cu frunzele în aer mii de mii
cu frigul înclinând cornul de melc
încet încet spre albele câmpii

sfâșietor e dorul... se aprind
lămpile Orionului cu flăcări mari
(ca un copil sălbatic îl privesc)
îmi rupe sufletul de ce tresar?

adio seri albastre pe ocean
corăbii vechi cu morți alunecând
adio vulturii pe sus
țipă de foame pînă la cuvânt

Nu dorm eu port în palmele de rob
pulberea unei împărății din stele
o strîng la piept vor răsări
tinere frunze cu nervuri pe ele

umile mâini de sclav - vi se arată
atomi de aur lumea minunată

UN AN DE UCENICIE LA UNIVERSITATEA PARIS I PANTHEON - SORBONNE

Ana Irimescu

masterat filosofie Universitatea Cluj

În anul universitar 2003-2004 am beneficiat de o bursă de studii Erasmus în Franța, la Universitatea Paris I Pantheon-Sorbonne, unde am urmat cursuri de masterat în filosofie antică și medievală. Revenirea în țară și perspectiva întoarcerii la Paris pentru continuarea studiilor mi-au creat dispoziția necesară încercării de a redacta o primă „dare de seamă” asupra acestei perioade. Sub rezerva corectării ulterioare a unor tușe în descrierea mea, voi schița câteva impresii de călătorie de studii.

Anul care a trecut mi-a deschis calea către una dintre cele mai generoase experiențe care i se pot oferi unui tânăr student din Europa de Est: posibilitatea de a fi integrat – chiar dacă numai pentru câteva luni – în sistemul universitar parizian. Deschiderea la care mă refer este în primul rând una culturală; dar nu pot fi lăsate la o parte toate acele aspecte care întregesc o astfel de fericită întâmplare: bucuria călătoriei, entuziasmul pătrunderii într-un alt spațiu geografic, care se dăruiește străinului împreună cu legile sale noi, împreună cu oameni diferiți și cu promisiunea de a lăsa impresii capabile să contureze, mai cu seamă tânărului, o nonă imagine a Europei, până atunci imaginată numai.

Ce înseamnă pentru un tânăr șansa de a i se deschide în față porțile Occidentului pe această cale a asimilării personale care îndeamnă – sau uneori forțează – la efortul integrării unei experiențe fundamentale? Dificultatea de a discerne cu maturitate deplină partea exclusiv subiectivă acestei călătorii de realitate obiectivă îmi condiționează relatarea; totuși, sub imperativul unei lucidități necesare, miza acestei „dări de seamă” se constituie în încercarea de a pune față în față două lumi: România lăsată în urmă și Franța care se deschide ca o promisiune, fără a avea pretenția unei sinteze care să propună concluzii.

Posibilitatea a unei lumi noi: faptul de a ajunge acolo și de a avea certitudinea întoarcerii. Cum trebuie să fi fost pentru cei care păseau pentru prima oară într-un Paris străin fără a ști dacă se vor mai putea întoarce vreodată în ținuturile natale? În ciuda acestei

diferențe de situație, experiența tânărului plecat la studii pentru o perioadă bine delimitată de timp îi solicită acestuia – uneori până la oboseală – resurse de energie și optimism. Acesta trebuie să învețe să facă față presiunii raportului care se construiește constant între două realități în aceeași măsură copleșitoare: noutatea spațiului cultural străin care, sub configurația unei înrădăcinări solide într-o tradiție prestigioasă, creează aparența unei capacități incontestabile de asimilare a elementului străin și amintirea țării lăsată în urmă care nu suportă comparația, devine dureroasă. Din unghiul nou în care se plasează tânărul, mediul atât de familiar de acasă se profilează, în memorare sărac: lipsa instituțiilor de prestigiu, a bibliotecilor și nu în ultimul rând suportul precar pentru tineri îl aruncă pe acesta într-o dilemă.

Pe de o parte, ai vrea parcă să te întorci, cu forțe noi și să încerci să trăiești în România așa cum ai văzut că se trăiește în Franța; dar aceasta este o iluzie care se pierde repede. Sunt suficiente pentru spulberarea ei cele câteva ceasuri petrecute în țară după trecerea frontierei. Aici este o altă lume, constituită după alte legi, în care nu se poate importa pur și simplu un model străin, fie el acela al unei civilizații de elită (sau poate tocmai de aceea...).

Pe de altă parte, ai vrea să rămâi. Entuziasmul tineresc și tenacitatea de care promiți să dai dovadă încă te animă după câteva luni și par a-ți oferi garanția unei reușite. Dar și această variantă nu este decât o iluzie la fel de deșartă. Atâta timp cât încă trebuie să obții o viză pentru a ajunge acolo, atâta timp cât mijloacele materiale de care dispui nu-ți pot asigura subzistența în societatea occidentală și, mai ales, atâta timp cât, în calitate de cetățean extra-comunitar, nu te poți bucura de drepturile lor, visul de a cuceri Apusul rămâne fragil.

Spectrul teribil al acestei dileme își pierde coasistența în fața provizoratului în care tânărul se află după cele câteva luni petrecute într-o țară străină: cei mai norocoși nu sunt încă forțați să ia o decizie definitivă în această chestiune. Rămâne încă suficient timp pentru tocirea răbdării și pierderea iremediabilă a iluziilor...

Până atunci se mai poate reflecta încă fără resentimente asupra unei situații aparent surprinzătoare. Într-o lume care tinde să desființeze granițele, într-o lume în care conceptul de națiune nu mai încapă în discursul popular, experiența de a trăi în Uniune Europeană are darul de a-ți aduce aminte – în cazul în care ai uitat – de faptul că ești român. Este greu să îți găsești identitatea între numeroșii cerșitori în metroul parizian și studenții români uneori excepționali pe care îi întâlnești pe coridoarele Sobonei sau prin bibliotecă. Este poate și mai greu să o accepți. În final însă nu se poate impune decât o rezolvare de principiu a conflictului. Desigur, lumea românească pare mărunță și de multe ori descurajantă din perspectiva pariziană. Dar trebuie să se mai poată încă face ceva pentru ridicarea ei. Aceasta ar putea fi sarcina tinerei generații, poate. Însă fără îndoială, este o sarcină greu de asumat și, în același timp, cu atât mai greu pare să încerci să i te sustragi.

Până ni se va da însă puterea de a decide cu adevărat, nu ne rămâne de făcut decât un singur lucru: trebuie să mergem în Occident pentru a învăța, pentru a ne perfecționa, pentru a deveni specialiști. Am resimțit deja faptul că Universitatea nu mai poate avea funcția de formatoare de personalitate. Cei lipsiți de îngăduință vor califica Sorbona drept „fabrică de studenți” insistând pe caracterul aproape „industrial” al producerii de specialiști în serie. Și totuși, dacă aceasta este situația în Occident, cu atât mai puțin putem spera într-o solidă formațiune culturală în Universitățile din România, în care șansele de reușită par a crește în mod proporțional cu capacitatea fiecăruia de impostura culturală.

În loc de concluzie, pot numai să las să transpară gustul dulce-amărui al acestei experiențe. Nu putem rămâne nerecunoscători șansei de a trăi personal după ritmurile occidentale care pentru mulți tineri români rămâne încă un vis frumos. Dar, în aceeași măsură, nu ne putem întoarce privirea de la dureroasele probleme ale generației, mai cu seamă a celei angajate în studii umaniste, din care fac parte.

TYTUS CZERKAWSKI: SENATOR AL MINORITĂȚII POLONEZE DIN REGATUL ROMÂNIEI MARI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. SCURTE CONSIDERAȚII

Daniel Hrenciuc

Tytus Czerkowski a fost al doilea lider politic reprezentând minoritatea poloneză care a ajuns în Parlamentul României Mari. Primul, se știe, a fost doctorul Stanislaw Kwiatkowski cel care în fruntea Consiliului Polon a votat fără rezerve, la 15/28 noiembrie 1918 Unirea Bucovinei cu România. Tytus Czerkowski – născut în 1884 – era originar din localitatea bucovineană Banila pe Siret, actualmente în Republica Ucraina. A absolvit, în 1902, Liceul german din Rădăuți (azi Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzaki”), una din cele mai prestigioase instituții de învățământ ale vremii. Ascensiunea sa pe scena politică a României Mari – complexă și laborioasă – denotă intuiție, subtilitate, flexibilitate, perseverență și capacitatea de a se adapta unor contexte politice mereu noi, marcând saltul la funcția de vicepreședinte al Consiliului Național Polon (Polska Rada Narodowa).

La începutul anului 1939, Tytus Czerkowski s-a impus drept liderul incontestabil în plan politic al polonezilor din România Mare. Solicitățile și intervențiile sale în favoarea minorității poloneze sunt sprijinite de către autorități, fapt care-i conservă credibilitatea și-i asigură calitatea de partener de dialog. Firește, aceste lucruri nu i-au asigurat și depășirea pragului electoral pentru accesarea în Parlamentul României Mari, întrucât a fost votat de un număr (insuficient) de polonezi – 19.000. Intervențiile personale pe lângă regele Carol al II-

lea, inclusiv pentru înscrierea polonezilor în Frontul Renașterii Naționale (F.R.N.) formațiune politică carlistă, îi atrage răspunsul autorităților: „cu toată simpatia României pentru această minoritate (poloneză - n.n.) aceasta nu poate intra separat în Parlament”. Totuși, minoritatea poloneză, care a solicitat prima (voluntar) înscrierea în Frontul Renașterii Naționale (F.R.N.), nu este refuzată, astfel că liderul său, Tytus Czerkowski, devine senator în Parlamentul României Mari (legislatura 1939-1940).

În istoricul relațiilor romano-polone, chestiunea reprezentării politice a polonezilor din România în cel mai înalt for legislativ al țării – Parlamentul – a influențat, chiar dacă în proporții diferite, destinul raporturilor bilaterale. Sugestivă este prezența senatorului Tytus Czerkowski (legislatura 1939/1940), în Parlamentul României – singurul parlamentar polonez activ din Europa în contextul disoluției statului polonez (septembrie 1939), argumentație solidă pentru acesta de a rosti de la tribuna parlamentară, în martie 1940, un discurs de mulțumire adresat lui Grigore Gafencu: „În acele grele împrejurări (septembrie 1939) prin care trecem, s-a admis ca prin mine să se rostescă, de la tribuna onoratului Senat, și prin urmare în fața întregii lumi, cuvântul unui senator român ca reprezentant al minorității poloneze, deci unicul parlamentar activ de origine etnică poloneză din întreaga Europă”.

În cursul anului 1939, Tytus Czerkowski a devenit președinte al Uniunii polonezilor din România

implicându-se activ în ajutorarea conaționalilor săi (peste 100.000 persoane) refugiați în Bucovina și în întreaga Românie, în urma împărțirii statului polonez între germani și sovietici (1 și 17 septembrie 1939). Problemele refugiaților polonezi erau multiple și complexe, astfel încât, la începutul anului 1940 s-a organizat *Cercul polonez pentru conciliere în România* cu misiunea bine definită de a realiza apropierea dintre polonezii români și refugiați. Tytus Czerkowski s-a implicat în evacuarea refugiaților polonezi spre Franța și Orientul Mijlociu, eforturile sale fiind susținute masiv de către premierul Armand Călinescu și Roger Raczyński, ambasadorul Poloniei la București. În egală măsură, a sprijinit reparația la București a ziarului polonez „Kurjer Polski w Rumunii” (nevoit să-și înceteze apariția la Cernăuți) sub titlul schimbat de „Kurjer Polski”. În noul context, între 1939-1940, ziarul s-a preocupat de întreținerea speranțelor tuturor polonezilor din România în refacerea statului polonez independent.

Evenimentele ulterioare – cedarea fără luptă Uniunii Sovietice la 28 iunie 1940 – a Basarabiei, nordului Bucovinei precum și ținutului Herța, au impus și polonezilor din aceste provincii românești, opțiunea dureroasă a refugiului. Ulterior, după sfârșitul războiului, Tytus Czerkowski s-a stabilit în Polonia – mamă acolo unde și-a trăit tot restul vieții (a decedat în 1969) purtând în suflet nostalgia Bucovinei natale.

PIERDUT IDENTITATE. CAUT VALORI

Cârdei Mihai

student, an IV, Psihologie, Iași

Schimbarea este condiția absolută a societății umane. Cu cât evoluția societății este mai avansată cu atât schimbările se petrec mai rapid, cu atât capacitatea de adaptare a individului trebuie să fie mai mare. Asemănător, și organismele sociale trebuie să se adapteze la schimbările care fac istoria. Dificultățile impuse de schimbul alert al evoluției intervin și la nivelul entităților naționale, nu numai al indivizilor. Mitul predestinării și al destinului natural al națiunilor nu este altceva decât o legendă, însă nu poate fi negată existența unui specific cultural la nivelul națiunilor. Acest specific nu înseamnă doar o piedică în calea realizării dezideratului unei mari comunități umane, fără granițe politice, specificul național înseamnă și continuitate etnică, înseamnă și diversitate culturală, înseamnă și șanse de afirmare / supraviețuire a unei națiuni, în condițiile asimilării economice de către marile state reunite în același grup economico-financiar. Este clar că în condițiile unei uniuni de state zestrea materială adusă de fiecare nu este aceeași, dat fiind stadiul inegal de dezvoltare economică, însă aportul cultural este sau ar trebui să fie la fel de important, neexistând discriminări cantitative și calitative din acest punct de vedere.

„În ceea ce privește nivelul de dezvoltare a diferitelor țări, aceste dezechilibre (economice n.n.) nu au făcut decât să se adâncească, după cum subliniază mai multe rapoarte internaționale, și se poate spune că țările cele mai sărace plutesc în derivă... Imaginea unui stil de viață îmbelșugat, lipsit de griji și orientat exclusiv spre consum, prezentată de media, provoacă ranchiună și frustrare celor săraci, dacă nu chiar ostilitate și respingere. Țările bogate nu mai pot ignora imperativul unei solidarități internaționale active, pentru garantarea unui viitor

comun prin construirea treptată a unei lumi mai drepte.” (Jaques Delots)

Ne întrebăm dacă această datorie „imperativă” a statelor bogate de a garanta „viitorul” țărilor sărace, opțiune care până acum o regăsim în acțiunea diverselor organisme internaționale care au susținut economic țările în curs de dezvoltare sau în tranziție, nu duce (aceasta garantare) la o atitudine de pasivitate din partea celor din urmă. Aceasta pasivitate, în esență economică, poate conduce la o stare de pasivitate culturală, de acceptare a „culturii mondiale”. O cultură artificială, comună, cel puțin aparent, tuturor, poate fi cel puțin comodă pentru un stat care se complăce în a fi susținut financiar din exterior. Susținerea financiară, de altfel, vine foarte rar neînsoțită de inocularea subversivă a unor elemente politice și culturale. Așadar, dacă pe lângă o atitudine de acceptare necondiționată se mai adaugă și impunerea unui model cultural „dezirabil”, vom ajunge foarte ușor la ceea ce considerăm a fi principalul pericol al globalizării: uniformizarea.

Comunitarismul, fără a fi o descoperire recentă, începe să devină o realitate concretă tot mai evidentă. Comunicarea și mijloacele rapide de realizare a ei își pun amprenta asupra tuturor aspectelor vieții. Efectele revoluției industriale pot fi considerate a fi fost mai puțin importante decât se conturează acum urmările a ceea ce putem numi „revoluția informațională”. Într-adevăr, lumea nu a devenit nimic altceva decât un uriaș sat global care tinde să dobândească un statut oficializat. Statele naționale își pierd treptat din importanță, inclusiv cea politică. Comunicarea nu este doar una la nivel informațional ci și la nivel economic și implicit social-politic. Fizic este mai ușor să călătorești, evoluția tehnico-științifică a făcut să se

adeverească mai mult decât neașteptat expresia științifico-fantastică a lui Jules Verne că „Pământul este mai mic”. Aceasta incredibilă „comprimare” a pământului provoacă schimbări dintre cele mai diverse, schimbări care cer o tot mai mare capacitate de adaptare. Pentru a rezista, conservatorismul trebuie să se redefiniească, să se reorienteze, perspectiva schimbării trebuie acceptată ca necesară supraviețuirii, atât la nivel micro cât și macrosocial.

Schimbarea, deși necesară, este și periculoasă. Acest pericol constă într-o deusolare socio-culturală și axiologică care ar putea duce la pierderea propriei identități. Este periclitată din această perspectivă nu numai identitatea individului cât și a comunității din care acesta face parte. Identitatea culturală, politică, națională, trebuie să fie reconstruită, ea aflându-se de altfel într-un continuu proces de (re)construcție, această „reconstrucție” poate genera însă o situație de ubicuitate identitară. Pierderea specificului nu este însă un efect al schimbării, evoluția identității este un fenomen permanent care nu ar trebui să ducă la dez-identificare. Ceea ce cauzează pierderea identității este ambiguitatea valorilor, devalorizarea propriilor repere axiologice.

Această căutare a identității, la care asistăm, transferată într-o falsă căutare a valorilor, pare a fi o maladie generală. Au fost aruncate la coșul de gunoi al istoriei un set de valori care au stat la baza întregii culturi a umanității, iar acum căutăm altceva, fără să ne dăm seama că ar trebui să răscolim în gunoi, acolo unde am abandonat binele, adevărul, dreptatea, frumosul, libertatea.

Ion T. Tarnavschi s-a născut la 19 august 1904 în orașul Rădăuți, în familia lui Teofil și al Emiliei Tarnavschi. Copilăria și-a petrecut-o în orașul Rădăuți și în comuna Vicovu de Sus unde tatăl sau lucra ca silvicultor.

Urmează școala primară în orașul natal și apoi cursurile Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” pe care le-a absolvit în anul 1924. A făcut numeroase deplasări în pădurile Bucovinei și, în general în natură, de unde și interesul și pasiunea față de marea diversitate de forme și culori din lumea plantelor. La sărbătorirea centenarului Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” din anul 1972, Ion T. Tarnavschi, șeful catedrei de Biologie de la Universitatea București și director al Grădinii Botanice, a prezentat, la sesiunea de comunicări, ilustra figură botanică a profesorului Mihai Gușuleac, fostul său profesor de liceu la Rădăuți (foto –textul scrisorii).

După absolvirea liceului se înscrie și urmează cursurile Facultății de Științe de la Universitatea Cernăuți pe care le absolvă în anul 1928, obținând licența în științele naturale cu mențiunea „foarte bine”. La data de 1 aprilie 1929 este numit preparator suplinitor la Institutul Botanic din Cernăuți, la 1 ianuarie 1934 este încadrat ca preparator provizoriu, iar la 1 decembrie 1937 devine preparator definitiv.

ION T. TARNAVSCHI

prof. Petru Bejinariu

Tot în această perioadă satisface serviciul militar, iar între anii 1932-1933 este bursier al statului francez, la Grenoble, specialitatea cariologie.

În anul 1935 susține teza de doctorat și obține titlul de doctor în științe naturale la Universitatea din Cernăuți, cu mențiunea „foarte bine cu distincție”. Profesorul său, Mihai Gușuleac, se transferă, în anul 1939, de la Universitatea Cernăuți la Universitatea București, unde preia catedra la Facultatea de Științe Naturale, dar și funcția de director al Grădinii Botanice București. Vine la București și asistentul său Tarnavschi, care în anul 1942 devine șef de lucrări la aceeași catedră a Facultății de Științe Naturale. Între anii 1948 și 1961 Ion T. Tarnavschi este conferențiar, iar din 1961 și până în 1972 profesor universitar. A fost șef de catedră între anii 1951-1960 și decan la Facultatea de Biologie între anii 1967-1969.

Timp de 23 de ani, din anul 1952 și până în 1975, Ion T. Tarnavschi, a îndeplinit funcția de director la Grădina Botanică din București, asimilat cu gradul de profesor universitar.

În activitatea didactică, profesorul Ion T. Tarnavschi s-a exprimat competent, cu autentică vocație și cu mare interes pentru pregătirea și viața studenților săi. Iată ce scria în 1986 prof. univ. dr. Constantin Toma, astăzi membru corespondent al Academiei Române, despre conducătorul tezei sale de doctorat, eminentul om de știință Ion Tarnavschi: „Eminent cadru didactic a celei mai mari universități a țării, dascăl prin vocație, pasionat cercetător, cu remarcabile contribuții științifice în botanică, profesorul Ion T. Tarnavschi s-a făcut cunoscut în țară și peste hotare prin lucrările...”¹. Cursurile, de o înaltă ținută științifică și academică, au fost ținute la zi cu bibliografia necesară. Consultând numeroase tratate, manuale, monografii, lucrări științifice apărute în țară și

străinătate, a asigurat activității sale didactice un nivel științific adecvat, oferind studenților și cadrul pentru aplicații, deplasări în teren și cercetare. Suntem în măsură să apreciem activitatea științifică a profesorului Ion Tarnavschi și prin date statistice: 180 de lucrări științifice în 7000 de pagini și cu peste 4500 de figuri, 12 traduceri din opera lui Ch. Darwin, filme și diafilme cu teme științifice.

În continuare enumerăm câteva din domeniile de cercetare ale profesorului studiul florei și vegetației algologice de apă dulce, de terenuri săruturoase și acide-turboase, studiul nucleului celulei vegetale (forme diploide, tetraploide, allopoloide), studii asupra naturii morfologice a gineceului inferior, cercetări morfogenetice privind fructele, cercetări citologice, anatomice și morfologice și cercetări morfopalinologice.

Perioada cât a lucrat în calitate de director al Grădinii Botanice București a dovedit deosebite calități manageriale exprimate într-o gamă foarte amplă de lucrări de la colecțiile de ierbar până la construirea noului Institut Botanic. Încheiem această scurtă prezentare cu ceea ce scriau cinci biologi universitari, foști doctoranți ai profesorului Ion T. Tarnavschi: „Activitatea sa timp de peste patru decenii pusă în slujba țării constituie un bun național, fiind o contribuție valoroasă la patrimoniul științei universale”².

⁽¹⁾ Aurel Ardelean, Gheorghe Nedelcu, Gheorghe Mohan - *Profesor dr. doc. Ion T. Tarnavschi 100 de ani de la naștere*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2003, p.78.

⁽²⁾ M. Andrei, Gabriela Șerbănescu-Jitariu, Natalia Rădăulescu-Mitroi, Elena Petria, Diodona Rădăulescu - *Profesor dr. doc. I. T. Tarnavschi*, Natura, nr. 2/1989, p. 64.

ISTORIA FAMILIEI MELE

• *Frânturi* •

Onisim Cuciurean

M-am așezat la masa de brad, dar gândurile-mi dau năvală și nu mă lasă în casă, așa că, hai, hai, am luat-o spre „Parcul pensionarilor” - cum îi zice lumea aici, în Constanța.

Discret, mi-am căutat un loc lăturalnic pe o bancă, să nu mă deranjeze zarurile ori pocnitul pieselor de șah și mi-am chemat amintirile.

Prima imagine a trecutului mi-a apărut cea a căpriorului casei bătrânești, veche de pe vremea Austriei, pe care scria cu dohot negru „1881” - anul de naștere al casei, dar și al tatălui meu, Andrei Cuciurean, băiatul cel mai mare al Catrinei Iacoviță, poreclită și „Pasaroaica cea bătrână”.

Copil din flori, mai avea încă patru frați, așa că mama a fost nevoită să-l dea hargat la Korz, un neamț înstărit din Frătăuții Vechi - comună de care aparține și satul natal, Hurjueni.

Om cumsecade, neamțul l-a înscris la școală, unde a fost coleg cu Emilian Isopescu, viitorul director al liceului de băieți din Rădăuți. „Eram amândoi într-o bancă - povestea tata - și ne împăcam bine; era mai tare la învățatură, căci venea pregătit bine de acasă, părinții lui fiind oameni cu școală”.

Aici a deprins tata limba germană pe care era nevoit să o folosească și în familia Korz. La terminarea școlii, medicul veterinar german l-a angajat ca vizitiu, întrucât vorbea bine nemțește.

Așa a ajuns băietul cel mai mare să-i trimită bani mamei sale.

De armată a fost scutit pentru că avea o infirmitate încă de mic, alunecând pe pământul proaspăt lipit și frângându-și piciorul.

S-a însurat cu o fată din alt sat, așa cum era obiceiul tinerilor săraci care nu prea aveau trecere în satul lor.

Domnica lui Calistrat Mucea din Bilca era pe măsura lui; vară cu părintele Andrei de la Arbore.

Erau și ele surori multe, așa că, părinții au dat-o hargată la directorul școlar George Brăilean, tatăl viitorului profesor universitar Traian Brăilean cu care mama a fost colegă de clasă, adesea luându-se la întrecere și chiar depășindu-l - după cum ne povestea. În urma căsniciei au venit pe lume cinsprezece copii.

Primul război mondial cu bolile lui a secerat viața celor mai mulți, rămânând în viață numai patru: Vasile (1907), Gheorghe (1909), Ștefan (1911), Filimon (1913). „Vasilică era tare frumușel - povestea Ștefan, dar a murit devreme. Murind, se chinuia, mișca din degetele picioarelor...”

Învățător nu era în sat; tata cu slujba, mai mult cu medicul veterinar la Mitoc, la herghelie, așa că mama s-a chinuit singură cu cei trei băieți pe care i-a învățat carte timp de un an, că doar nu degeaba a fost în casa directorului Brăilean...

Ba, pe lângă ei îi mai învăța și pe Gheorghe a Crețului și Gheorghe a lui Nechita, că erau băieții megieșilor cu care se ajuta la muncile agricole. Așa că, la deschiderea școlii, Gheorghe Cuciurean a intrat cu ceilalți doi direct în clasa a doua.

Atât el cât și Ștefan au avut noroc de un învățător inimos, Gavril Bujdei din Gălănești, care a insistat pe lângă părinți să-i trimită la școală mai departe - în ciuda sărăciei. De câte ori venea învățătorul la tata să-l convingă, îi spunea că „n-am putere, Domnule superior...” A încercat mai întâi cu Gheorghe la liceul de băieți din Rădăuți. Învățătorul a avut dreptate: Gheorghe a învățat bine, astfel că, în anuarul liceului din 1923 - în clasa a treia - figurează ca „premiat cu distincție”.

Talentat la desen și muzică era mai sobru decât Ștefan și îi întrecea pe colegii lui din sat, Iosif Hurjui, Ilie Corfus, Pavel Babalean, Vasile Bujdei, Leon Cuciurean. A reușit printre primii la bacalaureat și s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie din Cernăuți.

În anul doi l-a doborât ftizia, fiind înmormântat în ziua de 30 martie 1930 (luna bolnavilor de ftizie). „Era un student eminent”, scrie prof. P. Socaciu în „Amintiri despre Arboroasa”. Fratele Filimon spunea că „la înmormântare, unul, Tudose Popescu de la «Arboroasa» a vorbit tare frumos despre el”, iar „directorul Emilian Isopescu, la groapă spunea că, elev fiind, îl corecta la franceză”.

Cum eu aveam doar patru ani și patru luni, îmi amintesc de acea zi, de 30 martie 1930, că zburau albinele pe deasupra cailor negri ai dricului mortuar, venit tocmai de la Rădăuți.

N-oi uita nici marea de studenți în straie albe de sărbătoare ce umpleau ograda și drumul cu gard de nuiele, și plânsetul mamei ce-și striga înăbușită de durere feciorul pierdut pentru totdeauna.

Din când în când, sub sicriu se deschidea capacul dricului clătânându-se într- parte și alta.

De atunci, mama mă ducea de mână în fiecare duminică la biserică; mai întâi la Frătăuții Vechi și, din anul 1933, la cea din Hurjueni.

Trebuia să tragă de mine, căci eram cu ochii în toate părțile și nu mă mai săturam de cântul păsărelelor din pomățul lui badea Silvestru Corfus. La biserică vedeam pe perete o cunună pe care citeam: „Din partea societății Arboroasa”. Cât a fost tata palimar și, mai târziu, Filimon, a stat cununa aceea pe perete. Acuma nu mai este.

Mă lua tata cu el, sâmbăta, la biserică; el făcea curățenie, eu mă jucam. Odată am adormit în mijlocul bisericii, jos, pe podelele de brad; m-a sculat tata, la plecare, seara. Tare m-am speriat când m-a trezit.

Toți sfinții de pe icoane se uitau drept la mine, hipnotizându-mă cu ochii lor mari, chinuți de prigoanele îndurate. Mă stăpânește și acum imaginea acelei seri de neuitat pe care am încercat s-o așez în versuri.

Vedenie

*Bătea-n amurguri toaca-ncet
Ecolul ei pe prunduri se pierdea;
Un sfânt slăbit, cu ochii mari de-ascet,
De pe Iconostas mă pironea.*

*Hipnotizat de ochii lui cei mari
Și de miros pătrunzător de busuioac,
Pe tata așteptându-l din altar,
Am adormit pe lungi podele, la mijloc.*

*Și groaza m-a cuprins atunci
Când, zgâlțâit de-o mână-n asfințit,
Aceiași ochi mă țintuiau prelungi
Păreau ai tatii, veșnic chinuit.*

*Acasă, mama brăul tricolor;
Mi l-a descins în patul tare
Și m-a cuprins un somn odihnitor
De neastâmpărat copil pe-ogoaare.*

*Iar noaptea în vis urât mi-a apărut
Icoana sfântului cel chinuit,
Părea în ceruri-nalte că-i bătut
De-un lanț strălucitor, fără sfârșit.*

*Dar zorile-nroșite au spulberat
Ascetica vedenie cu ochi migdalați,
În duminică albă mama m-a-mbrăcat
Trăgându-mă la rugă sus, spre teii înșirați.*

*Degeaba mă-ndemna cu vorba ei blajină,
Când tot scânceam cu capu-n tors spre ape,
Și fața-mi mângâia prelung în falduri moi de lână
Ca valea, prundul mă chemau din spate.*

*Atâtea duminici de-atunci, cu soare și verdeață
S-au scurs, s-au îndesit în ani și boala tot sporește*

*Iar mama, tata s-au sfârșit din scurta, chinuita viață
Privirea sfântului de pe Iconostas și-acum mă
pironește.*

Spaimă precum cea din biserică am mai tras când m-a apucat seara căutând oile. Bucuros că le-am găsit, m-am întins pe spate să mă odihnesc. Oile mele pășteau lacome iarba grasă din cimitir iar eu am adormit.

„Aici erai, măi băiete?! Școală și hai acasă!” Era fratele Filimon care mă căutase peste tot; numai aici nu-i venea să creadă că eram.

Trezit, mai mult zgâlțâit, am văzut că se înserase bine și m-am speriat. Atunci mi-am dat seama că adormisem cu capul pe mormântul lui bădița Gheorghe... Somn odihnitor ca acela n-am mai avut în viață. După mai bine de o jumătate de veac am avut inspirația de a prinde în culori capelița de lemn.

Era tăcută și singuratică precum în seara aceea, străjuită de pomii sădiți de tata și de crucile de lemn aplecate de vreme.

Atunci o vedeai ușor de departe; acum este mascată de pădurea de piatră albă a crucilor ridicate în jur. Oile mele n-ar mai avea pe unde intra în cimitir, căci, în locul scândurilor lungi de brad, îl străjuiește gardul de sârmă țesută.

Impresionat atunci și bădița Ștefan, a scris mai târziu în „Microunivers involt” despre acestea care „în muțenia lor, preamăresc moartea...”

Își aducea aminte cum l-a adus tata și pe el la liceu „cu biciușca în mână...”. Știa el, bătrânul că, spre deosebire de Gheorghe, Ștefan era mai vesel, „mai iute”, cum spunea adesea. Apoi, în locul acesta liniștit, stând pe iarba moale, bădița Ștefan a continuat să-și adune una câte una, amintirile.

„La bacalaureat, la Suceava, când m-am prezentat cu absolvenții a șapte clase liceale de la «Eudoxiu Hurmuzachi» s-au prezentat și cei de la «Dragoș Vodă», din Câmpulung, precum și cei de la liceul local «Ștefan cel Mare». Pentru că am reușit primul dintre cei 67 candidați (reușiți) am primit un brâu tricolor și scutire de taxă de înscriere la facultate...

Președintele comisiei la acea dată (iunie 1929) a fost prof. Ilie Bacinschi de la Universitatea din Cernăuți. Bucurie mare la liceul nostru, la părinți și frați în Hurjueni și la Cernăuți unde Gheorghe termina primul an de studenție. Gheorghe mi-a dat ordin ca nu cumva să nu-l ajut și pe colegul său, Ștefan Giurgiu, bun prieten. Știu că am stat în aceeași bancă amândoi - cum ne-a „îndrumat” Gheorghe și că a trecut... („Tare săraci mai erau frații D-tale, Gheorghe și Ștefan, dar învățau bine, Ștefan ajutându-mă și pe mine...” - îmi scria părintele Giurgiu Ștefan de la Bădeuți acum câțiva ani înainte de deces). Pentru că era necăjit (tata avea doar 30 de prăjini!) Ștefan și Gheorghe câștigau din meditații. „Dintre toți mi-l amintesc pe Braha, căci cu el m-am chinuit cel mai mult”, spunea el. Iulian Vesper în „Memorii” și-l amintește pe Ștefan „palid și serios”. Avea elevi pe care-i medita și ca student la Cernăuți. Mult l-a ajutat familia Elvirei Codreanu căreia i-a ținut lecții până la terminarea Facultății de Litere. Tatăl ei era ofițer cu rangul de căpitan. Terminând facultatea, Ștefan a fost repartizat ca profesor la o școală de meserii. „Am intrat în atelierul școlii și l-am întrebat pe maistru unde este d-l director - «Eu sunt» - , mi-a răspuns «maistru!» care tocmai geluia o ușă... După un timp am fost repartizat, prin minister, la Școala Superioară Comercială din Satu Mare. Doi ani mai târziu, am primit înștiințare de la prof. Bacinschi Ilie că mi s-a aprobat plecarea pentru studii la Roma, ca bursier. Aici am stat doi ani (1936-1938). M-am întors în țară cu diploma intitulată „Laurea di dottore in Lettere”. Revenit în țară, am fost repartizat ca profesor de limba italiană la liceul «Gheorghe Șincai», apoi la Seminarul Pedagogic Universitar «Titu Maiorescu»”.

Am activat și la Institutul de Cultură Italiană din București, prin care am primit aprobarea Ministerului de transfer la Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași, ca asistent la catedra de italiană condusă de profesorul Ruggero Palmieri - începând cu anul 1945”.

Ștefan Cuciurean, 1925

Astfel și-a amintit bădița Ștefan despre „curriculum vitae” atunci, stând amândoi în liniștea de la Hurjuieni.

Toată viața a căutat să-și ajute familia necăjită de acasă de la Hurjuieni.

L-a ajutat și pe Gheorghe ca student la Cernăuți cu care n-a apucat să trăiască împreună decât un an.

Ștefan Cuciurean, elev la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” în clasa a V-a, 1925, - anul nașterii lui Onesim.

„Când te-ai născut tu, a venit tata la noi la gazdă la Rădăuți - parcă-l văd - și ne-a spus: «Apăi, măi băieți, mai aveți un frate...»”. După ce a plecat tata, Gheorghe face către mine: „Asta ne mai trebuia...”

„I-am înțeles necazul da’ nu l-am aprobat” - povestea bădița Ștefan când eram amândoi în singurătatea cimitirului atunci, la Hurjuieni. „Mai târziu, te-ai făcut mărișor și frumușel, veneai seara acasă cu oile iar pălăriuța avea găuri prin care ieșeau șuvițele de păr arămiu. Toți te iubeau, că erai leit Gheorghe când era mic. Când te vedeam, ne trecea dorul de el”. Mergeam la covalia din sat să admir scântele și fierul roșu-vișiniu sub bătăile barosului și Costea Baciucului mă lăsa - pe alții îi alunga, că era nădușit. „Te las pentru că ești cuminte și semeni cu Gheorghe, prietenul meu”; Costea era de o vârstă cu el.

La școala primară, părintele Jacotă Ipolit mă mângâia pe creștet. „Măi Ipolit, ce n-aș da eu să am energia ta!”, îi zicea Gheoghe când l-a vizitat Ipolit la Hurjuieni - ne spune Ștefan. „Cine a fost Iisus” - întrebă el odată pe elevii din clasă. „Un profet, un mântuitor, un...” spuneau copiii. „Ia spune tu, Cuciurean!” „Iisus a fost un om care...” „Bravo, vedeți, Iisus a fost un om ca toți oamenii!”, zicea părintele Ipolit și, ochii lui prindeau o strălucire cu nuanță albastră ce mi-a rămas întipărită ca și lui

1939 - Epitropii bisericii din Hurjuieni

Onisifor Ghibu (si licet) în „Ziar de lagăr”.

Bine văzut de părintele Ipolit, căutam să fiu ascultător și să nu spun minciuni la spovedit.

Atunci, părintele Jacotă te acoperea cu poala anterului și te întreba cu glas blând: „Ai furat?”. „Nu”. „Ai...”. „Nu”. Apoi, cu ochii săpați de întuneric te uitai în ochii lui blânzi și plecai.

La strigat „Chiralesa”, eu eram „șefu” cetei de copii - ca să-i arăt părintelui recompensa mea de elev al său iubit de la orele de religie.

La doi ani de la pierderea fratelui Gheorghe, bădița Ștefan se fotografia la Cernăuți cu colegii celui dispărut. Primul din stânga, Vistor Jacotă și al patrulea (de sus), Nicolae Spănu, erau colegi din fotografia „La bacalaureat 1928”.

Ștefan, jos, la mijloc, palid și trist, avându-l în

21.06.1932

dreapta pe arboroseanul Pantelimon Socaciu, cel care, în manuscrisul „Amintiri de la Arboroasa”, regretă dipariția în plină tinerețe a prietenului său arborosean, Gheorghe.

În stânga, Lăzăreanu din Câmpulung, pe care muribundul îl striga pe nume în spasmele morții (ulterior directorul Muzeului din Câmpulung).

Prin anii '70 l-am cunoscut și eu - eram cu bădița Ștefan. I-am spus cum îl mai striga bădița Gheorghe. Deși mic, de patru ani trecuți, țin minte și azi cum striga: „Lăzăreanu...”, „Ilie, Ilie...” (Ilie Corfus, vecinul de joacă de la Hurjuieni), „Gheni...” (Prelipcean Eugen, preotul de la Straja cu care se întrecea la desen). A murit căzând de pe schelele de la biserică precum marlele renaștist Michelangelo (îmi spunea bădița Ștefan). Eu țin minte că venea la noi un pictor din Horodnic, cu plete și ochi visători... Lângă bunul prieten al lui Gheorghe, Victor Jacotă, este Seserman, frate cu Casandra, viitoarea soție a lui Nicolae Spănu. În 1992 vizitându-l pe prof. V. Jacotă la București mi-a povestit o întâmplare hazlie. La nunta de la rectorul I. Nistor cu fata, Oltea, au fost invitați și colegii nepotului Ilie Corfus (în fotografie I. C. lipsește, ca de altfel în toate, probabil că, fiind în societatea studentescă

„Junimea”, condusă de unchiul său, nu se asocia cu cei de la „Arboroasa”). La nuntă ne-am cinstit, am jucat și am plecat. Ilie Corfus, verișor cu Oltea, a venit la cămin mai devreme; noi, am mai întârziat. Când am sosit, lui Seserman i-a venit rău, fiind mai vesel (ca în foto, n.n.) și s-a dus la chiuveță unde a aruncat conținutul stomacal... Atunci C. I. s-a sculat și s-a dus la chiuveță. Ciorapii lui puși „la muiat” erau îmbăiați bine în conținutul stomacal al lui Seserman. Au răs atunci cei din camera căminului, atunci și încă multă

vreme. „Ce ar mai fi răs și Gheorghe, dacă trăia, așa cum am răs atunci, la internat. De Ștefan Giurgiu când a căzut în păcatul tinereții cu servitoarea de la internat... Cu multă măiestrie aducea din condei colegul nostru Vasile Bujdei”. „Am fost profesor de latină la Zalău - continuă - nu voiam să mă duc, nu-mi venea să mă despart de satul natal, unde eram notar. Fratele D-tale Ștefan, m-a convins; el era la Satu Mare atunci. Am plecat din Frătăuții Noi împreună cu Ștefan: «Hai, Victore, că-i bine în Ardeal, sunt oameni buni ca pe la noi», mă îndemna Ștefan. Așa am ajuns și eu cu serviciul la Zalău și apoi la Deva, ca profesor de latină și apoi director al Liceului «Decebal».

La pensie m-am retras la București căci soția a decedat (era din localitatea Pantelimon - „Ulmetum”, la cca. 40 km de Constanța). Aici, la București am

cunoscut-o pe profesoara de latină Eugenia Nagacevschi, absolventă a universității ieșene, cu care m-am căsătorit și ne împăcăm foarte bine...” - a încheiat profesorul octogenar.

Țineam mult la el ca bun prieten al regretatului meu frate, Gheorghe și apoi Ștefan. În toamna anului 1998 mă întorceam de la decesul fratelui Filimon și aveam de gând să-l vizitez când colo primesc o scrisoare de la nepotul său, Popescu Gabriel, prin care mă anunța că „unchiul a murit la spitalul Colțea, din București în timp ce-i servea soția supă cu lingură”. A fost înmormântat la cimitirul „Sf. Vineri” unde este înmormântat și Ilie Corfus (cancer la colon). După el a murit și Nicolae Spănu, ultimul coleg și consătean al fratelui Gheorghe.

Se vor fi întâlnit cu toții, ca atunci la bacalaureat, ei octogenari, Gheorghe, la cei douăzeci și unu, ca „ghid tânăr” trecându-i apa Styxului... Prof. Victor Jacotă a scris două caiete memoriale de care mă întrebă mereu nepotul Popescu Gabriel (profesor) ce să facă. Eu i-am recomandat să le trimită la Centrul de Studii „Bucovina” din Rădăuți.

Gheorghe, fratele d-tale, a avut un profesor bun la desen, pe nume Kollmann. Nu știa românește, vorbea cu noi prin translator. Făceam orele de desen în clădirea veche (în podul ei s-a sinucis elevul Cârștean). Profesorul ne trimitea afară după apă, pictam cu acuarele. Când ieșeam din clasă, boncâneam pe coridorul și treptele de ciment spre enervarea profesorului care ne făcea în fel și chip în limba germană. A plecat în Germania iar în locul lui a venit Hundert și Kozlowski.

În curtea internatului mai era o clădire în care ținea profesorul Bucaciuc ore de latină.

Știi d-ta că profesorul avea nuiua pregătită? Amarnic ne mai croia când se enerva.

De la el, pot spune că am învățat latina. Când m-am înscris la Litere la Cernăuți, l-am avut ca profesor pe vestitul autor al „Gramaticii”, prof. univ. Radu Sbiera. Era așa de sever că puțini treceau la el. O fată - parcă-o văd - nu îndrăznea să intre la el; tremura la ușă. Am luat-o cu mine și am intrat. La mine, ținea profesorul. Așa-mi povestea bătrânul profesor, bunul prieten al fraților mei mai mari.

„Mai povestești, Vă rog, d-le Profesor”, îl rugam eu, despre vremurile acelea.

„Da, Gheorghe a desenat clădirea internatului «Ștefan cel Mare» din Rădăuți în anul 1923. În vremea aceea era liceul «Eudoxiu Hurmuzachi».

Se învăța în ambele clădiri, după cum am mai spus. Actualul liceu era german.

Mai târziu a devenit internat pentru băieți. Vezi, casele vecine erau acoperite cu draniță?

Îmi amintesc, zic, de un coleg Delanoff Andrei, care locuia în casa din stânga.

A fost demolată cu ocazia sistematizării orașului. Andrei mai avea un frate, mai mare ca el, Marian, mult mai serios. Tatăl lor era fizician. A plecat în Germania în 1940”.

Toate năzbâțiile le făcea Andrei. Venea la noi în dormitor la internat și se înștramba ca toți dracii.

Nu-i vorbă că și așa era urât, mops ca taică-su. Mamă-sa era femeie frumoasă. Marian semăna cu ea. Andrei, spirit inventiv de neamț, a inventat o morișcă pe care o pocnea la ora de desen a blajinului profesor Hundert. Reușind să-l enerveze, profesorul striga: „Delanoff, marș!” și-i arăta ușa.

Altădată, la o lucrare scrisă a venit pregătit cu un ghem cu sfoară subțire, a legat fițuica și a

Cetatea Neamțului - acuarelă

aruncat-o pe fereastră. Jos era frate-su, Marian, care-i scria răspunsul, trăgea de sfoară ca să știe Andrei că-i gata iar el, încet, încet trăgea sfoara cu fiuica... În 1940 a plecat cu familia.

Așa răutăcios cum era, ne-a părut rău. Nu mai deschidea ușa dormitorului să se strâmbe la noi.

În casa lor, după plecarea a locuit profesorul Pantelimon Socaciu. Pe vremea aceea era și directorul Căminului Cultural din Rădăuți. Pe stadionul „Hatmanul Luca Arbore” era prezentarea corurilor căminelor culturale din județul Rădăuți.

Corul din Tereblecea era și el prezent, dirijat de un inimos învățător, cum erau pe vremuri învățătorii, buni, cunoscători ai muzicii, formați la Școala Normală din Cernăuți, renumită prin profesorii

săi. A și luat premiul I, spre marea bucurie a profesorului Pintea care era din Tereblecea.

În fotografia alăturată se vede, în mijloc, Jacotă Victor alături de prietenul său, Ștefan Cuciurean. Al doilea din dreapta, Pantelimon Socaciu îi pune „cornițe” colegului din dreapta. Fotografie în fața căminului studențesc. Gheorghe lipsește... „Aici, în frigurosul cămin s-a îmbolnăvit el, în camera de la intrare, unde zăcea Olinici Gavril, student în anul III la Geografie”, îmi spunea prof. Victor Jacotă. „Furam lemne de la universitate și le aduceam în geantă, să ne încălzim la cămin”.

Din spitalul central al orașului Cernăuți, studentul Gheorghe Cuciurean a fost externat și adus acasă de fratele său, Ștefan.

„Era un ger de crăpau pietrele când a sosit mașina roșie la poartă. Tot drumul bolnavul a fost zdruncinat prin gropile ce erau peste tot. Uncori era aruncat până-n tavanul mașinii” (Ștefan).

Sosit acasă, tata și Filimon s-au dus la poartă și au adus bolnavul cu un șol. Îmi amintesc bine momentul acela. Toți pângeau pe furie. Bolnavul, întins pe pat nu gemea.

Era alb ca varul și în curând a adormit. În zilele următoare și-a revenit. Eu am curățat barabule, le-am tăiat felii subțiri și le-am fript pe plită. El mi-a cerut să-i dau și lui, mâncând cu poftă, spre satisfacția mea că-i plac turțiile mele...

Au venit apoi și colegi să-l viziteze. „Era așa de slab că nu putea merge. Îl scoteau afară tatăl d-

tal, în cărcă...” (prof. Jacotă Victor). „Colegii lui, Hrișcă Severin din Voitineli și Spănu Nicolae din Gălănești au venit și ei. S-au speriat cât de slab era și-l compătumeau, întristați” (Filimon). N-a mai putut participa la „Serata Literară” din 27 decembrie 1929 organizată de Societatea „Arborească” a cărei membru era.

Din Italia, badița Ștefan a venit cu o serumieră din lava vulcanului Vezuviu, fotografii cu scene din nefericitul oraș Pompei și un aparat de fotografiat.

Cu acestea ne-a fotografiat pe apa Sucevei în vara anului 1939... În dreapta se vad băieții în costume naționale de vară, plecați mai departe să se dezbrace pe malul apei, căci nu aveau „costume de baie” ca ale noastre, aduse din Italia...

După moartea nefericitului nostru frate Gheorghe, badița Ștefan i-a sfătuit pe părinți să ne lase în soare, pe malul apei, la aer curat. Așa că, cu îmi luam oțetele și fugi cu ele la prundul Sucevei, iar sori Valeria îi ajuta pe părinți la sapă că erau slăbiți de boală.

Multă vreme a stat între caiete și cărțile primite ca premiu, o carte cu copertele verzui intitulată „Tuberculoza”, de dr. Duscian, pe care am citit-o din scoarță-n scoarță. Cum nu erau atunci „tubercustaticile” de astăzi, mureau tinerii pe capete în „Polul Frigului” care era orașul Cernăuți. Totul era atunci în nădejdea alimentației abundente și odihnii la soare cât mai mult, după cum recomanda dr. Duscian în cartea sa. Regim de boier nu de om sărac. Din Italia cea cu mult soare, badița Ștefan a venit vioi, cu chef de viață.

I-a dispărut paloarea feței. Pe prundul Sucevei ne învăța să cântăm: „O, dulce Napoli, O sol beato... Santa Lucia, Santa Lucia”. Acolo a învățat, la cei 25 ani câși avea, adevăratul înot. De la el am învățat și eu, la rândul-mi, învățându-i și pe prietenii mei de joacă. Ba am luat și un premiu, în Ardeal, înotând în apa Mureșului, cunoscută pentru curenții săi periculoși. În acest mod mi-au dispărut sechelele de rahitism din copilăria slab alimentată. Căci tata a vândut vaca pentru a-i ajuta pe Ștefan și Gheorghe la liceu când erau la gazdă astfel că noi, cei mici, am rămas fără lapte (Filimon).

Am rămas doar cu badița Ștefan. În căruța tatii nu mai ureau doi frați ca să-i ducă la gară pentru Cernăuți.

Când venea în vacanță, veneau la noi Constantin și Ilie Corfus împreună cu Isopescu Avram și organizau un joc de taroc la aer curat în grădină, la umbra mărului rotat.

*Apoi un taroc să se-ningă sub mărul rotat,
Cu inimă coloră, cabal și cu dame,
Pe masa de brad un rachiu vișinat,
Iar eu să privesc de sus, dintre ramuri,
Cum râd de Avram, speriat de-un Pagat.*

*Astenic acuma, mă-ntind și n-adorm,
Mă mângâie zilele trecute cu soare,
Și seri fumurii din depărtatele veri,
Îmi stărute-nt-una, mă cheamă la somn,
Lângă leasa pe prundul cu mii de izvoare”
(Revocare)*

Poposind acum de departe, lângă mărul rotat al copilăriei, am constatat cu tristețe că era bătrân, coșcovit, cu măduva roasă de timp. Peste gardul de scândură pe care-l memorizasem de nuiete în mintea mea, mi-am aruncat privirea zărind șura și casa bătrânească a fraților Constantin și Ilie Corfus. Mi-am amintit atunci de cartea poștală trimisă de Ilie la

Cernăuți, la spital, lui Gheorghe, colegul său de clasă și vecin de copilărie.

„Dragă George, am primit scrisoarea ta și-ți mulțumesc. A dat tata peste ea dar n-a înțeles nimica pentru că ai scris-o în franceză (...) Pe aici este o toamnă frumoasă, s-au cules barabulele și acum ard focurile: grămezile de buliheie. Cu mine e așa și așa.

Am fost la Rădăuți la Budich și mi-a spus că-i o răceală; nu-i nimic grav. Ai voștri au aflat că ai avut 39° și-s speriați. Vai, vai, vai! Cu drag, Ilie!”

Din scrisorile și fotografiile de la badița Ștefan din arhiva personală am aflat că, tata i-a scris să-l roage pe Ilie, student la Cernăuți la Istorie, să intervină pe lângă unchiul său, rectorul I. Nistor să-i trimită bursa pe martie 1930 (a lui Gheorghe).

Ilie n-a intervenit și s-a supărat tare Ștefan pe el. Pentru că moartea a survenit pe 30 martie, deci mai beneficia de bursă. În sârșicia lor ar fi contat ceva acest act de bunvoiență din partea colegului lui Gheorghe.

După căsătorie, Ilie a plecat în Italia cu soția în voiaj de nuntă. Rămas cu banii pe sfârșite, a apelat la Ștefan care l-a împrumutat îndată, arătându-i că-i om de caracter. Sosit din Italia de la studii, Ștefan a evitat să se întâlnească și să întrețină relații de amiciție cu Ilie, care divorțase, între timp. La cutremurul din 1940 a scăpat datorită inspirației de a nu ieși din cameră pe scări - Dormea la hotelul Carlton, care, după cum se știe s-a dărâmat atunci. Spunea Ilie că, îndată ce a simțit cutremurul s-a întins în pat și și-a pus perina pe cap...

Iar la Rădăuți, la internat, dormeam. Eram în clasa a cincea, în dormitorul de sus, cum urci scările, pe stânga. Am adormit dus. M-a trezit larma colegilor care veneau de jos din curte unde au fugit de cutremur. „Lui Boghean Isidor din Horodnicul de Sus i-a trecut o cărămidă de la coșul de pe acoperiș chiar prin față...”, spunea Popescu Eleonor, colegul cu patul vecin.

Când au venit ei de jos, m-am trezit și am văzut becul suspendat de tavan care se legăna ca o pendulă în stânga și-n dreapta. Acum, de câte ori vizitez internatul, intru în dormitorul de atunci și mă văd copilul speriat de atunci peste care au trecut mai bine de șase decenii. Nu mai sunt paturi. Dormitorul s-a transformat în clasă ca pe vremea lui badița Gheorghe. De aici priveam pe geamurile luminoase departe spre „Ochiuri” și-l vedeam pe doctorul Vasiliu gesticulând. Repede am fugit și noi acolo. Era un om decedat care ținea strâns o pâine. Venea, probabil de la pământul lui Schulz. Amețit de băutura, a căzut în șanțul cu apă și s-a înecat. „Vedeți unde duce băutura?!” - striga la noi doctorul - era medicul liceului. „Să nu pășiți și voi ca el!” Și doar șanțul era îngust, îl treceai dintr-o săritură. Ne uitam la decedat. Era întins pe spate, părul căneț și răvășit îi arăta a fi din partea locului, unde erau familii de lipoveni, buni gospodari, cu pomete și grădini de zarzavat. Tot din acest dormitor zăream căpițele de fân ale internatului, pe care le făceam noi, elevii de la internat, sub supravegherea directorului Șindilar Dumitru.

Noi, cei mici, adunam fânul cu greblele iar cei mari făceau căpițele. Eram pe grupe împărțiți. Eu am căzut în grupa lui Aurel Simionese din Satu Mare. Înalt, brunet, cu glas baritonal, cânta la corul liceului, el și alții la bas, cu, la sopran, în banca întâia.

La terminarea lucrului ne aștepta căruța cu gustarea unde, directorul personal ne întindea la fiecare felia de pâine unsă cu povidlă (magiun) pregătită din pruncle dejghioate de noi toamna când veneam din vacanță. Ne bolohăncam cu sămburii ce-i scoteam și ne certa directorul, iar noi râdeam pe înfundate, mănjiți până la urechi.

Apoi a venit războiul, a plecat Simionese pe front și nu l-am mai văzut.

(va urma)

Colectivul de redacție:

PETRU BEJINARIU, ALEXANDRINA CERNOV - membru de onoare al Academiei Române, VASILE GHETĂU, MIRCEA IRIMESCU, GHEORGHE NANDRIȘ, LUCIA OLARU-NENATI, MARIAN OLARU, VASILE PRECOP, ION PUHA, AURELIA ȘTEFĂNESCU

Adresa redacției: Rădăuți, Piața Unirii nr. 67, cam. 35-38, jud. Suceava.

Tehnoredactare: Adela Maiorean

SUPLIMENT SEPTENTRION

PATRU ANI DIN ISTORIA BUCOVINEI

Câteva aspecte din Cernăuțiul românesc

(9 iulie 1941-24 martie 1944)

dr. Ion Nandriș

Nu îngâmfarea ne îndeamnă să punem pe hârtie aceste însemnări. Departe de noi gândul de laudă de sine sau falsă modestie. Aș dori doar să încerc a schița – scurt și insuficient – ceva din viața românească, dar și din apucăturile și scăderile oamenilor trăitori în acea vreme în Cernăuțiul românesc, din Bucovina de miază-noapte – de asemenea românească – dintre cele două ocupații rusești. Am spus rusești, nu bolșevice. Expansiunea spre centrul Europei a fost și rămâne rusească.

Nu am încredere în puterile mele, dar dacă aș putea fi de folos cândva și cuiva care ar încerca să facă un istoric al vremurilor și locurilor de atunci și de acolo, tot ar fi bine și folositor. Și mai bine ar fi dacă s-ar găsi însemnări mai complete și mai bine scrise de alții. Pentru mine aceste rânduri sunt o ușurare sufletească, fără nici o intenție sau ambiție istorică sau literară.

Mă voi sili să mă mărginesc la activitatea fără importanță, dar legată de persoana mea. Cer iertare dacă voi lăsa impresia de tămâiere proprie. Nu este nici gândul și nici intenția mea pentru asemenea treburi. Poate mai

(prefecți, primari, justiție, etc.) și cinci doctori, care să ia în primire spitalele și să le organizeze repede, în vederea îngrijirii răniților de pe front și asigurarea sănătății populației. Dr. Lupu-Strejac Octavian, în calitate de director al sănătății din Bucovina și primar al Cernăuțiului, Dr. Gh. Constantinescu, director al Spitalului de boli nervoase și mintale, Dr. Astra Nandriș, directoarea Spitalului de copii, Dr. Albu Vrânceanu chirurg și Dr. Ion Nandriș, director al Spitalului Central din Cernăuți.

A doua zi dimineață, pe la orele nouă, am plecat din Dornești spre Cernăuți cu automobilele aduse cu noi. Trenul nu putea continua drumul pentru că rușii au schimbat distanța dintre șine pentru vagoanele lor, care au distanțele dintre roți cu 9 cm mai largi decât toate vagoanele din restul lumii. Călătoria a fost bine organizată și tot așa de bine executată. La orele 11 dimineața în 9 iulie 1941 am ajuns în Cernăuți. Orașul era pustiu. Tipenie de om pe stradă. Ușile închise, ferestrele cu stururile sau perdelele lăsate în jos, altele astupate cu pături. În locul bucuriei vederii locurilor părăsite și reîntoarcerii "acasă," am avut o curioasă senzație de ceva straniu, un fior de neliniște. Nu mai era parcă nimic din tot ce am lăsat. Totul mi se părea straniu, schimbat, necunoscut. Grupul nostru, al medicilor, s-a oprit la Spitalul de copii. După o scurtă convorbire ne-am înțeles că e mai bine să fim toți la un loc cu casă și masă la Spitalul de copii și fiecare să meargă la instituția lui să ia în primire. La sosirea noastră la Spitalul de copii, câțiva medici evrei au părăsit în grabă spitalul, furișându-se pe lângă noi. Am intrat singur în Spitalul Central, unde am găsit în curtea marelui spital, grupuri – grupuri de medici, discutând între ei. Pe cei mai mulți îi cunoșteam dinainte. Director al spinalienne rămas de la ruși era dr. Zalozecki, [indescifrabil] un foarte bun internist, nițel cam țicuit, jumătate român (mama lui era Pitei de-acasă), ucrainean înfocat, comunist nu știu cât de mare.

I-am poștit pe toți doctorii și pe director în biroul direcțiunii și le-am spus că voi prelua spitalul, rugându-i să rămână fiecare pe loc și să îngrijească mai departe de bolnavi până la noi dispoziții. Am vizitat împreună administrația, bucătăria, magaziiile, pavilioanele. Am observat că tot personalul medical, afară de director, precum și cel administrativ, erau evrei. Multe dintre pavilioane erau șantiere, unde se începuse unele lucrări de modificare. Era multă murdărie peste tot. După ce am văzut spitalul și am surprins multe lucruri ne la locul lor și am observat și coaliția solidă a celor ce stăpâneau încă spitalul, m-am făcut că nu văd, nu înțeleg nimic. Ne-am despărțit colegial. Eram singur și singur nu puteam face nimic. Nu era greu de bănuț că în timpul acesta "de gol", evreii vor căuta să profite la maximum, înstrăinând din inventarul și magaziiile spitalului, aprovizionându-se bine acasă. Deocamdată nu puteam face nimic.

Am ieșit din spital și am plecat în oraș ca să-mi dau seama de situația și atmosfera din oraș. Spitalul meu ca și celelalte erau cam la periferia orașului. Am ieșit în strada Petru Rareș, de aici în strada Transilvaniei și de aici în continuare în strada Ștefan cel Mare. Pustiu. Sunau în gol pașii mei. Am observat că rușii n-au schimbat nici numirile străzilor și nici tăblițele de pe case cu numele și numerele. Am intrat în strada Mărășești și de aici am parcurs toată strada Iancu Flondor până în Piața Unirii. N-am întâlnit nici o vietate tot drumul. Am surprins de mai multe ori cum dădeau la o parte perdelele și se uitau să vadă ce se petrece afară sau poate atrași de zgomotul sinistru al pașilor mei ce răsuna parcă în gol pe unde călcam. Monumentul Unirii nu mai era în Piața Unirii. Am trecut pe lângă primărie și am intrat în Palatul Național. Aici am găsit o mare dezordine. Peste tot birouri, covoare pe jos luate din casele refugiaților,

hârtii dosare aruncate în toate părțile. Aici am văzut ceva ce n-am putut înțelege atunci. Un colț împodobit cu fotografii mai mari, mai mici, împodobite cu flori artificiale, diferite coli de hârtie în rusește, bătute pe pânza roșie ce acoperea un colț întreg. Era celebrul "Colț Roșu" pe care l-am cunoscut câțiva ani mai târziu. Am trecut pe lângă Liceul Mihai Eminescu și am ajuns în Piața Alecsandri. În fața Teatrului Național era statuia lui Stalin în mărime naturală, făcută din ciment și răsturnată jos. În dreapta Palatul Cultural proprietatea Societății pentru Cultură din Bucovina ca și Palatul Național, în stânga impunătoarea clădire a Camerei de Comerț din Cernăuți. Am intrat peste tot și peste tot am găsit pustiu. Am luat drumul înapoi în strada Mărășești, am vizitat Internatul de băieți de la nr. 24, de asemenea al Societății pentru Cultură. Aici am intrat cu oarecare grijă. În curte, în dormitoare, erau depozite de muniții rusești pe care probabil nu au avut timp să le evacueze. La plecare, în strada Mărășești am întâlnit o stafie de om, îmbrăcat mai rău ca un cerșetor, murdar, slab cu o barbă mare încălțată, înalt și subțire ca o prăjină, pășea încet, se uita speriat în toate părțile, iscodind atent zarea. Căuta parcă ceva și în același timp se temea de ceva. Când ne-am apropiat l-am recunoscut. Era un pensionar român, rămas pe loc și care a ieșit din vizuina lui, să vadă dacă au sosit românii, fiindcă – spunea el – nu mai putea suporta liniștea și tăcerea din jur.

De peste Prut se auzeau lătratul mitralierelor și răbufnirea tunurilor ce băteau grăbit și regulat. Ajuns acasă la Spitalul de copii, ceilalți mă așteptau. Fiecare a povestit ce a găsit la instituția lui. Am luat masa toți cinci și ne-am servit cu toții de trei furculițe, două linguri și două cuțite, două pahare și o cană de apă spartă. Toată vremea trebuia să jucăm "tropoțica" cu picioarele sub masă, din cauza unor purici rămași în mare cantitate.

Cum a înserat au început împușcăturile în oraș și în apropierea spitalelor. Partizanii comuniști lăsați camuflați în oraș trăgeau din toate părțile. A trebuit să fugim de pe terasă, să deschidem ferestrele și să ne așezăm pe la colțuri ferite de gloanțe. Șuierau gloanțele prin ferestrele deschise și se înfîșeau în pereții camerelor cu un fâșait specific. Noaptea aceia n-a prea dormit nimeni.

A doua zi 10 iulie 1941, m-am trezit cu un țăran cunoscut din comuna Ostrița, Simion Chibac. L-am întrebat cum de a știut că am venit? Omul a răspuns în graiul lui că n-a știut că suntem sosiți dar așa a chibzuit el că "trebuie să chice domnul doctor, fără zăbavă". Că știe el, că nu l-ar lăsa inima pe domnul doctor să aștepte mult până să vie. Și dând traista jos de pe umăr, a spus Simion Chibac că a adus câte ceva "de-ale gurii," că știe el că în oraș nu putem găsi nimic. Și așa era. La plecare l-am întrebat pe Simion dacă n-ar găsi câțiva săteni, să stea aici la spital câteva zile, până ce vin ceilalți funcționari. Sunt singur și n-are cine păzi spitalul. "Om căta și-om face ceva" domnule

*Aspect de la sfințirea Casei Naționale
(24.10.1937)*

degrabă să fie tălmăcită, această greșeală a mea, ca o lipsă de talent și imaginație. Am crezut că atingând persoane, fapte, întâmplări trăite, văzute de mine, poate voi fi mai aproape de realitate, poate va fi mai ușor să zugrăvesc o situație, o lume, o vreme de atunci.

La 28 iunie 1940 am părăsit în grabă Cernăuțiul cu trei geamantane și mașina. M-am oprit și am rămas în București. Timp de un an de zile multe s-au întâmplat în țara noastră. După ocuparea Basarabiei, Bucovinei de miază-noapte și a colțului Moldovei cu Herța, dintre Basarabia și Bucovina, în iunie 1940, am pierdut Ardealul de Nord și Quadrilaterul Dobrogei în august și septembrie 1940; a fost detronat un rege; a venit un guvern legionar; un cutremur de pământ în noiembrie; o ocupație germană paralel cu aceste nenorociri și multe altele mai mărunte. În ianuarie 1941 a urmat o revoluție legionară contra unui guvern legionar condus de generalul Ion Antonescu. România a intrat în război alături de Germania hitleristă la 22 iunie 1941.

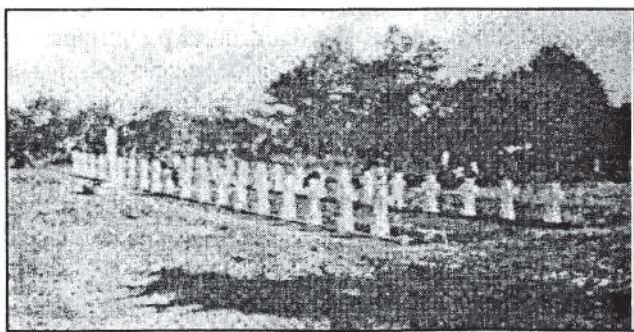
La 8 iulie 1941 am primit ordin în scris și am plecat din București noaptea, cu un tren special, spre Cernăuți. Trenul ducea cele dintâi echipe românești care să preia în spatele frontului administrația Bucovinei eliberate. Cernăuțiul a fost eliberat în 6 iulie 1941. Între echipele prime eram: guvernatorul Rioșanu, nou numit, doi generali nemți (Pflaumer, al doilea nu l-am reținut) ca un fel de consilieri tehnici sau observatori, șefii administrativi

Săpături arheologice, în Mahala (1938)

doctor și a plecat. Între timp eu mai intram în spital și mai controlam unele, altele. La gospodăria spitalului am găsit niște figuri de oameni care păreau mai degrabă bandiți decât oameni de serviciu. Nu puteam lua nici o măsură. Orașul pustiu, nici poliție, nici armată, nici un fel de om pe stradă. Doar din timp în timp se auzeau unități de infanterie ce grăbeau în pași cadențați marșul lor spre frontul de peste Prut. Orașul era fără lumină, fără apă. În retragerea lor rușii au aruncat în aer și uzina de apă și uzinele electrice.

A doua zi după venirea lui Simion Chibac, curtea Spitalului de copii era plină de țărani tineri îmbrăcați în straițele lor albe, frumoase, fiecare cu o traistă pe umăr și cu câte un băț, să nu-i zicem bătă solidă, în mână. Când am intrat în curte Simion Chibac și un grup de săteni m-au întâmpinat cu urări de bun venit. Au venit 120 de oameni, organizați în șase grupuri de câte 20 de oameni. Fiecare grup avea un comandant. Veniseră oamenii organizați militărește. În singurătatea și pustiul din oraș apariția acestor țărani în ordine și voie bună, m-a impresionat. Între medicii și personalul Spitalului Central, care e alături de cel de copii, au adus groază și îngrijorare. Dacă ieri și alaltăieri, văzându-mă singur, au avut o atitudine plină de "eul" lor și de sentimentele lor de solidaritate, ca mulțime, astăzi când au văzut puterea și mulțimea țărănilor, parcă nu mai erau oamenii din rasa lor, plini de încredere și nițică impertinență, dozată de la caz la caz. Ieri le puteai ușor citi pe față satisfacția că au în fața lor un delegat din altă lume,

Mormintele celor omorâți la Lunca în cimitirul din Mahala

dar care nu poate face nimic din pricina lipsei de putere și autoritate, care ți-o dă mulțimea de care dispui. Toți medicii și întreg personalul de la Spitalul Central erau îngrijorați, mă spionau în mișcări, în ce vorbeam și se căzneau, din ținuta mea, să poată trage concluzii, bănuieli.

Am reținut jumătate din săteni căci de mai mulți nu aveam nevoie. Am stat de vorbă cu cei șase comandanți de grup, le-am explicat care e datoria lor, care sunt punctele principale de păzit, ce trebuie să facă în caz că ar prinde pe cineva în neregulă. Le-am atras atenția că în timpul nopții să fie gărzi dublate și să se aștepte chiar să fie atacați. Comandanții au ascultat liniștiți și la urmă au spus să fiu fără grijă: "lăsați-ne pe noi că știm ce avem de făcut". Și oamenii au luat treaba în serios, executarea s-a făcut militărește. Nimeni nu intra, nimeni nu ieșea din spital fără legitimație iscălită de mine, nimeni nu avea voie să iasă cu un pachet cât de mic, toate porțile aveau paza lor și o patrule de cinci inși făceau cu schimbul, zi și noapte, paza în jurul spitalului. Și lucru curios, din seara aceea nu s-a mai auzit nici o împușcătură în părțile orașului unde erau aceste spitale.

Început de viață nouă

Cu fiecare săptămână ce trecea, Cernăuțiul prindea tot mai multă viață. Soseau treptat funcționarii guvernământului, prefecturii, primăriei, personalul sanitar și administrativ al spitalelor și serviciilor sanitare, poliția, unități de pompieri din București, etc., etc.

Într-un manifest, generalul Antonescu, prim-ministru atunci, a declarat că dorește să dea "Bucovinei o administrație model" cu o mai mare autonomie locală, cu un ajutor economic și financiar mai eficace, cu o selecționare a corpului administrativ. Frumos gând, cinstită dorință, real sprijin și neprecupețit. Se formase un mic guvern al Bucovinei – să-i zicem – numit "Guvernământul Bucovinei" constituit din următoarele directorate conduse fiecare de către un director. Așa au fost:

- Directoratul învățământului condus de profesorul Ilie Vișan
- Directoratul sănătății condus de dr. Octavian Lupu Strejac
- Directoratul finanțelor condus de N. Andricuțu
- Directoratul naționalizării condus de N. Pavelescu
- Directoratul economiei naționale condus de N. Popescu, apoi Grecu și în urmă Sextil Coroamă
- Directoratul internelor condus de Gh. Popescu
- Directoratul propagandei condus Rădulescu-

Mehedinți

Guvernatorul era șeful acestor directorate și al regiunii Bucovina. Primul guvernator Gh. Rioșanu a fost puțin timp, fiindcă nu împlinise două luni de guvernator și a murit de o afecțiune renală. Al doilea guvernator generalul Calotescu a fost din septembrie 1941 până în aprilie 1943, iar al treilea și ultimul a fost generalul Dragalina, din aprilie 1943 până la sfârșitul lui martie 1944. Secretar general al guvernământului a fost tot timpul Vasile Florescu, probabil provenit de la Ministerul de interne. Guvernatorul primea directive de la Președinția Consiliului de Miniștri, probabil de la generalul Ion Antonescu sau de la vicepreședintele Mihai Antonescu. Directorii primeau directive și unele dispoziții de la Ministerele respective din București și stăteau sub direct control al ministerelor. Totuși aveau suficient libertate de a lua măsurile necesare, de a numi și destitui funcționarii conform legilor în vigoare, de a se aproviziona cu cele necesare fără aprobare de la centru, având fiecare bugetul propriu.

Pe măsură ce frontul înainta spre răsărit și tunurile nu se mai auzeau administrația își completa rețeaua de activitate. Dacă în Cernăuți mergeau lucrurile mai ușor și mai rapid în provincie și mai ales în partea de peste Prut a mers mai încet. Școala românească era absentă, biserica era absentă, noul preot al județului Cernăuți, colonelul Bereket, un om cunoscute dar moale, ne cunoscător al terenului – era din Câmpulung Muscel – fără sfetnici prea serioși, n-a putut pune stăpânire așa repede pe sate. Posturile de jandarmi trimise în sate [...] au fost insuficiente. Așa se explică unele întâmplări ce caracterizau "stare de spirit a satelor." La o săptămână după sosirea noastră în Cernăuți, peste Prut s-a produs o panică în sate aproape de necrezut, dacă n-aș fi cunoscut-o. Foarte probabil produsă de nucleu comuniste lăsate anume de ruși la retragerea lor. Într-o zi de sâmbătă 19 iulie 1941, în colțul pădurii numit Stanihor, al satului Mahala, au început pe la orele 10 dimineața, împușcături și mitraliere și nimeni n-a putut ști de unde s-a răspândit vestea că rușii se apropie de satele din apropierea acestei păduri. Deodată parte din satul Moși au năvălit în Mahala. De aici, sătenii din Mahala și cei din Boian, la 6 Km depărtare, când au auzit această veste, au lepădat casele, satul și muncitorii de pe câmp au lăsat lucrul și cu toții au năvălit spre Prut. Au început să treacă care cum puteau apa Prutului și s-au îndreptat spre Dorohoi. Jandarmii din sate nu i-au putut convinge că nu este nici o primejdie. Întâmplător trecea prin Boian un tren cu artilerie românească spre front care se îndepărtase mult spre răsărit. Comandantul acestei unități și-a dat seama de proporțiile acestei panici, a dat jos din vagoane câteva automobile ce le aveau cu ei și toți ofițerii s-au grăbit să-i ajungă pe bieții săteni care îngroziți zoreau spre Dorohoi. I-au oprit în mai multe locuri, le-au vorbit frumos, le-au arătat că poate cineva a dorit să-și bată joc de ei, sau erau dintre dușmanii plecați, care au voit să-i sperie. I-au convins să se întoarcă numai cu o condiție, cerută de săteni, ca o unitate de artilerie să meargă acolo în pădure, unde s-au produs împușcăturile și să cerceteze. Ofițerii au acceptat. S-au întors la stația din Boian, au dat jos din tren o baterie motorizată și au pornit spre Stanihor, distanță nu prea mare, cam 10 Km. Țăranii s-au întors apoi liniștiți la casele lor și în satele lor, unde au rămas numai bătrânii care nu se puteau mișca și câte o mamă, cu mai mulți copii mici. Bineînțeles că "partizanii" din acel colț de pădure dispăruseră după ce și-au îndeplinit misiunea. Această întâmplare oglindește starea sufletească a satelor românești.

Guvernatorul Rioșanu, a luat mai întâi unele măsuri minore, dezinteresându-se complet de problemele mari locale. Așa de pildă, a dat o ordonanță că evreei din Cernăuți sunt obligați să poarte steaua lui David, de anumită mărime și culoare galbenă pe piept, apoi că evreei nu au dreptul să cumpere în piețe sau prăvălii înainte de orele 10 dimineața. De ce? Nu știu.

Bucovina și mai ales Cernăuțiul devenise sub stăpânirea românească până în 1940, un centru industrial și comercial puternic. Era și oraș de frontieră, pe unde trecea exportul și importul din Polonia, țările baltice și scandinave ca și o parte mare din comerțul cu Germania, Austria, Cehoslovacia se făcea prin Cernăuți și punctul vamal de frontieră Grigore-Ghica-Vodă. Ca industrie aveam de pildă în Cernăuți trei fabrici mari de bere, trei fabrici de zahăr, mai multe și serioase fabrici textile și putem spune că cea dintâi fabrică mai serioasă de ciorapi a fost "Adesgo" din Cernăuți, mutată apoi la București. Cea dintâi fabrică de șoșoni, galoși și alte obiecte de cauciuc din țară a fost Caurom din Cernăuți, mutată la București, fabrica de medicamente, două fabrici metalurgice, mai multe fabrici de mezeluri, dintre care cea mai mare Podsudek [indiscifrabil] cu numeroase filiale în țară, o fabrică mare de săpun, mai multe fabrici de spirt și lichioruri, fabrică de amidon, întreprinderi mari tehnice și comerciale, cum au fost "Schmidt și Fontin", «Elita, hoteluri, depozite diferite: de hârtie, de vinuri, de unelte mecanice,

agricole, etc.

Rușii după sistemul lor au desființat unele fabrici și întreprinderi mai mici, din orașele din provincie și le-au mărit pe cele existente în Cernăuți, sporindu-le inventarul tehnic și depozitele de materii prime. La fel au procedat și cu prăvăliile, depozitele și atelierile tehnice. La plecarea lor grăbită în iunie 1941, rușii au preferat să ridice zeci de mii de români și să-i deporteze în regiunile Siberiei de Nord și Murmanskului, lăsând pe loc întreg stocul de materii prime și produse fabricate și întreg inventarul fabricilor și întreprinderilor. Cu toate că rușii știau precis că vor fi atacați de prietenii și aliații lor hitleriști, au fost surprinși de atacul hitlerist. Pe aeroportul din Cernăuți s-au putut vedea mult timp, grămezi de avioane răsturnate unele peste altele, ca de un puternic uragan. În unele case particulare, pe care am avut ocazia să le vizitez îndată după reîntoarcere, am găsit masa pusă, în unele suprafețe în farfurii, în altele carne și pe scaune, pe pat, uniforme aruncate, chipiuri de ofițeri de miliție.

Încă nu se așezase bine administrația din Bucovina eliberată, când în Cernăuți au început să apară pe străzile încă pustii, fețe necunoscute, grupuri mai mici sau mai mari de oameni necunoscuți, care în arșița verii de atunci, grăbiți și transpirați, întrebau de clădirea Guvernământului. Aceștia erau primii "amatori" și candidați la [la obținerea proprietății] – fie și provizorie – a unei fabrici, prăvălii, a unor depozite, ateliere, magazii, farmacii, etc. Toți veneau din București cu autorizații de intrare și ieșire din Cernăuți și fără îndoială toți, cu una sau mai multe recomandări către guvernator sau mai ales către atotputernicul maestru al naționalizării Pavelescu, care împărțea după a sa bună chibzuială toate bunurile rămase în Cernăuți și Bucovina, nu de la ruși ci de la cetățenii români. Se vede treaba că a mers faima la București, că în Cernăuți și Bucovina – un fel de "terra incognita" – omul se poate îmbogăți ușor, repede, fără risc, fără pregătire. Într-adevăr această goană a unor oameni străini, care asudați și întotdeauna grăbiți parcureau străzile Cernăuțiului întrebând de Direcția Guvernământului, Direcția Naționalizării sau a Economiei

Pe care-l cauți, măicuță?

Naționale și nu rareori întrebând cam pe unde vine fabrica cutare sau cutare, de care auzise și voiau să o vadă pe dinafară, cum se prezintă, înainte de a o cere. Nu erau scene rare când grupuri mai mici se opreau în drum și pe marginea unui zid, scriau cererile pentru o fabrică, întreprindere, depozit, atelier sau hotel, prăvălie, etc. Aveau parcă ceva comun din febra, graba lăcomia căutătorilor de aur de altă dată din California. Nu știu cine le-a scos porecla de "californieni" și așa au rămas. [...]

Și lucru curios. Pe când toți acești "alergători" după îmbogățire rapidă și fără muncă veneau și plecau din Cernăuți, românii bucovineni refugiați în 1940 din aceste locuri, primeau cu multe greutate și întârzieri autorizația de reîntoarcere acasă și [erau] programați în loturi mici. De ce? N-am putut afla niciodată. Toți străinii de aceste locuri, care călcau pentru prima dată acest pământ, primeau autorizația de a intra în Cernăuți, autohtonii erau reținuți. Să fi fost teama să nu le ia prada autohtonii? E greu de spus. Chiar și acei care reușeau să obțină treptat autorizația de întoarcere acasă, cum seoseau începeau să caute pe unde o fi dusă de ruși sau de alții, mobila lor din casă, unde o fi inventarul lor, lenjeria, covoarele, biblioteca, etc. Nu le ardea lor de fabrici, depozite, afaceri. Ei sufereau și de un fel de inhibiție. Nu ar fi dorit să se amestece în asemenea chestiuni nu tocmai curate. Afirmația noastră o poate dovedi și faptul că în acei trei ani aproape, cât am stat la Cernăuți între cele două ocupații rusești, au fost doi bucovineni cointeresați în două întreprinderi mai mari și un număr extrem de mic de mici comercianți. Și doar acolo, în Bucovina și în timpul acela, au fost multiple afaceri. [...]

În Cernăuți și Bucovina în general marea proprietate (afară de Iancu Flondor și câțiva poloni), industria, comerțul, finanțele, marile depozite, exportul, importul erau în mâna evreilor. În timpul ocupației, rușii au desființat proprietatea, indiferent de naționalitate, și toate aceste bunuri, la eliberare, erau scoase din mâna și proprietatea persoanelor. Din punct de vedere juridic, dar

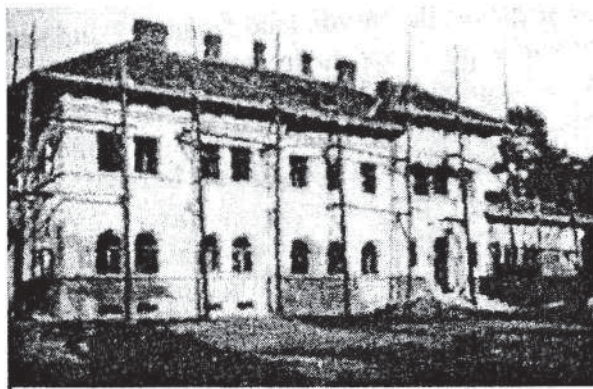
și practic, situația proprietăților de orice natură e alta în Bucovina eliberată și mai ușoară pentru noua administrație românească și pentru procesul așa zis de "naționalizare".

Nu știu de unde a pornit ideea, dar într-o zi a sosit în Cernăuți o puternică echipă a Institutului de Statistică din București, în frunte cu șeful ei dr. S. Manoilă. S-au instalat într-un etaj întreg al Palatului Național și au început rodnica lor activitate, făcând dragă doamne, o inventariere a tot ce se găsea, ca inventar de utilaj, materie primă, produse fabricate sau semifabricate, ca marfă etc. în fabrici, depozite, magazii, prăvălii, ateliere etc. A durat cam două săptămâni și a fost mai mult un prilej și pretext de a lua informații despre fiecare unitate – mare, mică – ce valoare reprezintă și care ar fi mai avantajoasă în vederea acaparării, sau repartizării la diferiți amatori, după greutatea recomandărilor. Dar până una alta, etajul de la Palatul Național unde își avea cartierul general echipa Institutului statistic, a devenit un vast depozit de tot felul de mostre, din tot ce se găsea mai bun în aceste întreprinderi din Cernăuți, începând cu ciorapi, serviete, stofe, blănuri și până la șampanie și lichioruri. Pe urmă? Echipa a plecat și în scurt timp unii din membrii acestei echipe sau neamuri de-ale lor, începând cu fratele domnului Sabin Manoilă, șeful Institutului Statistic din București, au devenit proprietari, coproprietari, ale celor mai importante și bogate întreprinderi.

Și în câteva luni Cernăuțiul a fost populat cu o lume nouă de industriași, de comercianți, băcani, crâșmari, ceasornicari, blănari, etc. Nu facem regionalism și nu sunt de părere că dacă toți acești „californieni” erau români bucovineni, era mai bine și Bucovina mai fericită. Doamne ferește. Nici nu vorbesc din invidie, fiindcă n-am avut nici rude, nici prieteni de căpătuit. Și dacă i-aș fi avut nu-i sfātuim la așa operă națională. Îmi pare rău că atâtea valori industriale (produse, materii prime, produse semifabricate), atâtea valori comerciale din depozite, magazii și prăvăliile rămase etatizate de la ruși și care de drept și de fapt au trecut în proprietatea statului, au servit la îmbogățirea prostească și fără muncă a unor oameni nepregătiți și inconștienți. Nu vom generaliza aceste scăderi și apucături, fiindcă au fost și comercianți pregătiți, onești, muncitori care au pus mult suflet și trebuie să o spunem cu bucurie că au întrecut pe evrei ca organizare, aprovizionare, servire și corectitudine. Au fost puțini, dar au fost și îți radea inima când îi vedeai cum se ridică și ce frumos lucrează. Aceștia nu s-au folosit de evrei ca „specialiști” ci au muncit ei cu ajutoarele lor, români. Marca, marea majoritate a așa numiților industriași sau meșteșugari erau numai cu numele. Evreii rechiziționați ca „specialiști”, conduceau și aranjau pe sub mână totul. În urmă a luat ființă și o „Asociație” a marilor industriași din Cernăuți, care își apărau interesele în comun, aranjau recepții, mese, etc. Așa au fost medici, avocați, ingineri, profesori, pensionari, proprietari de fabrici, întreprinderi, depozite, magazii, prăvălii, ateliere, mori, etc.

Era o dispoziție care prevedea că fiecare proprietar de fabrică, atelier, etc. ca să poată duce produsele lui din Cernăuți și să le desfășoare în București sau în orice altă parte a țării, era obligat să aducă materia primă în fabrica lui, în aceeași cantitate și valoare. Aceasta pentru a-i obliga să facă și ei investiții de capital după lichidarea unor stocuri de produse din întreprinderea primită pe gratis. Dar acești oameni isteți numiți „californieni,” au aranjat lucrurile cu directorul Naționalizării, Pavelescu și cu cel de la Economia Națională, ca ei să poată scoate din fabrica lor și din Cernăuți, o cantitate de produse [egala cu cea] pe care o dovedesc prin factură, că au cumpărat-o pentru fabrica sau întreprinderea lor.

Lucrul pare că era în perfectă ordine. Și atunci fiecare proprietar prezintă o cerere și o factură alăturată, de cumpărare de materie primă pentru fabrica lui și obține autorizația să poată scoate din fabrică și Cernăuți, o cantitate echivalentă de produse fabricate, pe care le vindea în restul țării. Fiind timp de război și industria țării

Casa de ocrotire în timpul construirii (1942-1943)

– atâtea cât era – lucra pentru război, țara fiind pusă în imposibilitate de a se aproviziona din afară, aceste produse aveau cerere mare.

Afacerea mergea admirabil. Dar, e acel eternul „dar” care are un cântec. Toate aceste facturi ale industriașilor din Cernăuți, erau eliberate de o firmă de export-import din Galați, nou înființată -probabil chiar de ei sau oamenii lor – și mărfurile din facturile prezentate la directorul Economiei Naționale și cel al Naționalizării, drept cumpărate la Galați, n-au sosit niciodată, în anii aceia, la Cernăuți. S-au făcut în felul acesta afaceri mari și serioase. [...]

Și a mai fost marea afacere a fabricii de zahăr „Zarojeni”, județul Hotin, unde erau interesați cei „trei crai de la răsărit” Pavelescu, Otin, rectorul Politehnicii și Vasile Florescu, secretarul general al Guvernământului Bucovinei. Această fabrică de zahăr poartă un blestem. După Unirea din 1918, a făcut mare răsunet un proces ce-a durat mulți ani și s-a sfârșit prin moartea pretinsului adevărat proprietar. Erau doi „basarabeni” sau mai exact doi ruși „albi” care s-au judecat, au înscenat tot felul de campanii de presă, cu martori falși, etc. până ce unul din pretinșii proprietari a murit. Al doilea n-a putut aduce suficiente dovezi de proprietate. Și fabrica a fost condusă de un girant provizoriu al Ministerului Industriei. În zilele noastre, un denunț ajuns la parchetul din Cernăuți, arăta cu destule amănunte și date, că de la fabrica de zahăr s-au sustras zeci de vagoane de zahăr, la unele ordine venite din Cernăuți și numeau persoanele mai sus amintite. Administratorul fabricii cunoștea chestiunea avea și ordinele permise și toate dovezile vagoanelor de zahăr scoase pe nedrept din fabrică. Chemat la Cernăuți, administratorul care a plecat din Lipscași cu trenul de noapte spre Cernăuți, n-a sosit la Cernăuți. A doua zi a fost găsit mort pe linia ferată între Sulița Nouă și Boian. Gurile rele spuneau că administratorul ar fi refuzat să declare la parchet altceva decât adevărul, când a fost sfătuit de unii sui puși din Cernăuți. Familia administratorului a făcut o reclamație la parchet, spunând că i s-a cerut să nu declare tot ce știe în chestiunea vagoanelor de zahăr și administratorul a spus-o acasă, în familie. Și peste câteva zile administratorul a fost adus acasă la familie, mort.

Odată cu venirea toamnei 1941, viața Cernăuțiului căpătase un ritm mai vioi, mai tineresc, mai românesc. Era parcă mai plin și elementele străine, minoritare pierdu-se din accentul lor. S-u deschis școlile primare, secundare unele profesionale, s-a deschis Politehnica venită de la Iași, facultatea de teologie venită înapoi de la Suceava. Au sosit cadrele didactice, elevii, studenții și un val de tinerețe românească s-a revărsat puternic în interiorul Cernăuțiului.

E bine să se știe că organizatorul și animatorul școlii românești de atunci, a fost profesorul Ilic Vișan, directorul învățământului din Bucovina, fiu de țăran din Putna, un om cu mare suflet românesc, cu o rară pregătire profesională, un admirabil organizator, pe cât de amabil pe atât de hotărât. El a reușit în timp scurt să dea o nouă viață, un nou conținut școlii din Bucovina. A știut să-și aleagă un corp didactic de seamă. Nu cred că s-a muncit vreodată pe tărâm școlar cu mai mare însuflețire, cu mai multă dragoste de țară și neam ca în anii aceia. Niciodată parcă n-am văzut un tineret românesc mai dornic de lumină, mai silitor la carte ca în vremea aceia. Niciodată parcă n-a existat o mai strânsă legătură și înțelegere între elevi și profesori. Niciodată școlile din Cernăuți n-au fost mai românești ca atunci. Niciodată parcă satele românești n-au trimis atâtea tineret la școlile din Cernăuți ca atunci. Și trebuie să accentuez că Basarabia, (județele Hotin și Bălți) au dat ca niciodată un număr impresionant de copii la școlile medii și profesionale din Cernăuți. Lucrul acesta l-am verificat personal la multe școli medii și profesionale și la „Internatul de băieți” al Societății pentru Cultură din Bucovina, atât prin numărul mare de cereri venite din județele sus amintite ale Basarabiei cât și prin numărul mare de elevi din Basarabia, primiți bursieri în internatul nostru. Fiind în acea vreme președintele Societății pentru Cultură din Bucovina, am avut prilejul să observ și să urmăresc diferite probleme în legătură cu școala și cultura românească. Școlile erau arhipline numai cu elevi români. Evreii nu aveau voie să frecventeze școlile noastre, iar ucrainenii le boicotau. În afară de Politehnica și Facultatea de Teologie, ca instituții de stat, mai erau și câteva vechi societăți culturale românești ale Bucovinei. Așa era vechea (din 1862) și puternica Societate pentru Cultură din Bucovina, cu întinse ramificații la sate sub formă de secții locale, Case Naționale.

În Cernăuți avea un vechi internat de băieți români, cu 300 elevi din școlile medii și un internat pentru ucenici români. Avea clădiri mari precum Palatul Culturii, zidit printr-

o convenție cu Mitropolia Bucovinei -mitropolit fiind Visarion Puiu – și prof. Grigore Nandriș, mulți ani de-a rândul (12 ani) președinte al Societății pentru Cultură din Bucovina. Am numit aceste două nume, nu pentru că ar fi clădit acest frumos și impunător Palat Cultural din Cernăuți din averea lor, pe care n-o aveau, ci fiindcă fără calitățile acestor doi oameni, nu s-ar fi ajuns niciodată la un asemenea Palat Cultural în Cernăuți.

Mai avea Societatea „Palatul Național” din Piața Unirii și grădina și clădirea ce făceau legătura cu Piața Alecsandri și Piața Unirii, apoi Internatul de băieți români din strada Mărășești nr. 24, cel al ucenicilor din str. Banatului 1, o tipografie, o editură, o librărie, etc.

Erau apoi vechile Societăți: „Armonia”, Societatea Doamnelor Române din Bucovina, Societatea Răzeșilor și Mazililor, Societatea Meseriașul Român, Societatea Arcașilor, etc.

George Enescu primit de dr. Ion Nandriș la Spitalul Central

Prof. Leca Morariu avea Institutul de Limbă Română, pe lângă Facultatea de Teologie și scotea revista „Făt Frumos”. Secția Societății pentru Cultură din Bucovina – Societatea scriitorilor bucovineni – scotea revista „Bucovina Literară”. Colegiul medicilor români din Cernăuți a editat „Bucovina Medicală”, Societatea Doamnelor din Bucovina, a redeschis internatul de fete, pe care-l avea de zeci de ani în Cernăuți și atelierul de odăjdii bisericești și cusături naționale. „Armonia” și-a reluat activitatea ei muzicală. „Meseriașul Român” și-a redeschis restaurantul, etc. Societatea Arcașilor și-a reorganizat formațiile de la sate. Teatrul Național era închis. Universitatea din Cernăuți a rămas desființată. În schimb, Societatea pentru Cultură avea „Universitatea Liberă” de zeci de ani și de data aceasta a redeschis-o în 1942 și de atunci în fiecare an.

În felul acesta elementul românesc autohton a muncit și s-a străduit cinstit să refacă viața culturală românească de altădată din Bucovina. Și trebuie să o spunem răspicat că toate aceste activități culturale s-au făcut totdeauna fără plată sau răsplată. Și de câte ori am stat de vorbă cu noii cetățeni intelectuali ai Cernăuțiului, nu voiau, nu puteau crede că lumea din aceste Societăți din Bucovina muncește fără să fie sau să aștepte să fie retribuită.

Un alt Directorat al Guvernământului Bucovinei, unde s-a muncit cinstit, cu frumoase realizări a fost cel al Sănătății Publice, condus de dr. Octavian Lupu Streașac. Ministrul sănătății de atunci prof. dr. Tomescu a venit cu o lege de descentralizare și o mai largă independență a spitalelor și altor instituții sanitare și medicale. Conducerea spitalului avea mai multe mijloace financiare la dispoziție, mai mare autonomie, dar și mai mare răspundere. Și în cadrul Directoratului s-a muncit cu multă tragere de inimă și un corp medical bine pregătit și cu experiență, a făcut cinste profesiei medicale și îngrijirii sănătății celor în suferință.

Putem spune că orașul Cernăuți era un puternic centru spitalicesc cu peste trei mii paturi, cuprinzând toate specialitățile, cu clădirile spitalelor, mari și bine construite, rămase din vremea austriacă.

Directoratul Finanțelor, condus de Andreicuțu, ardelean de origine dar care a trăit în Bucovina din 1919, un om pregătit în specialitatea lui, de o cinste și o corectitudine mai presus de orice îndoială, modest cu suflet de român, bun cunoscător al problemelor locale, și totdeauna săritor [pentru a ajuta] tot ce era românesc.

Din cele șapte Directorate ale Guvernământului acestea trei, mai sus amintite, au muncit cu cap, cu inimă și frumoase realizări, care ne-au ridicat prestigiul nostru românesc acolo. Toate trei nu erau nici lucrative și nici productive, în sensul obișnuit la noi.

Să trecem pe scurt la celelalte Directorate.

Directoratul Naționalizării condus de faimosul

Pavelescu a fost poate cel mai important pentru o anumită categorie de oameni. Acest Directorat a împărțit toate bunurile din Cernăuți și Bucovina, naționalizate sau rămase naționalizate de la ruși, în partea Bucovinei ocupată de ruși. Poate e bine să dăm o mică lămurire. În vremea regimului hitlerist s-au luat bunurile de la evrei și s-au numit naționalizate, adică date românilor sub diferite forme și titluri (fabrici, mari proprietăți, magazii, ateliere, întreprinderi, case, păduri, mori, farmacii, laboratoare, prăvălii, etc.) După eliberarea Bucovinei de miază-noapte, acolo s-a găsit o altă situație. Tot un fel de naționalizare sau socializare, sau comunizare – cum vrei să o numești – a tuturor proprietăților, fără deosebire de rasă. Și cum am amintit mai sus, o sumedenie de "californieni" (bucureșteni, olteni, ardeleni, bănățeni și mai puțini moldoveni și bucovineni) cu o cerere și un bilet de recomandare de la cineva mai mare din București au devenit peste noapte proprietari efemeri de

Casa Nandriș - 1938

fabrici, întreprinderi, ateliere, magazii, prăvălii, mori, etc. Toată această fericire pământescă a făcut-o domnul director al Naționalizării din Bucovina, Pavelescu. Tot acest domn Pavelescu a făcut o donație de zece milioane lei Politehnicii din Iași, mutată temporar la Cernăuți, având atunci în funcție ca rector, pe armeanul Otin. Pe urmă, acest domn Pavelescu, în mai puțin de două luni, a fost numit profesor la politehnica din Cernăuți, la o catedră nou înființată de Economie Națională. E același Pavelescu care în tinerețe a fost îndepărtat pentru incorectitudine din postul de șef de cabinet al lui Georgetel Mârzescu. Același Pavelescu care cu mulți ani în urmă a fost condamnat pentru niște abateri la Cooperativa din Gura-Humorului. Dar toate au trecut.

La Directoratul Economiei Naționale, care nu prea avea rost și activitate, au fost mai mulți directori: Popescu, apoi Grecu, apoi Sextil Coroamă. Unul mai fără valoare decât celălalt.

Directorul Internelor, condus de un tânăr Popescu de la Ministerul de interne, era ca și inexistent.

Directoratul Propagandei [era] condus de unul Rădulescu-Mehedinți. Omul acesta [nici] nu merită să te ocupe de el. Ar fi poate un singur folos. Să vedem un tip, dintre atâtea mulțimi și variațiuni de tipuri, care au năpădit viața noastră publică (mă gândesc din 1919 încoace) și care ne-au făcut atâtea rău nouă ca neam și țară, în afară și înăuntru. Mic la minte și statură, bălbăit la vorbă, n-avea nici măcar stofă în el de "secătură entuziastă" a lui Iorga, dar secătură tot era, foarte bine pregătit în învățeli. Avea suficiente fonduri la dispoziție, un ziar "Bucovina," condus de o altă nulitate, Ion Munteanu de la Ministerul Propagandei. Nu numai că era un ignorant în ale tehnicii și problemelor de propagandă, nu numai că nu cunoștea nimic din specificul regiunii și problemelor dar nici nu-l interesa nimic. Toată activitatea lui se reducea la ziar și la megafoane. Evreii (o parte bineînțeles) specialiști din vremea rușilor i-au vândut aparatele și difuzoarele rămase de la ruși și probabil inspirat de evrei și lipsit de orice bun simț (să nu-i spunem altfel), domnul director al propagandei Rădulescu Mehedinți, a instalat în piețele Cernăuțiului, în unele străzi cu circulație mai mare, megafoane care urlau toată ziua. Exact ca la ruși. Ba a mai încercat să introducă această radioficare și în unele instituții – școli, spitale. Evreii erau specialiștii și tehnicienii directorului propagandei. În Piața V.Alecsandri, în dreptul Palatului Cultural al Societății pentru Cultură din Bucovina, erau instalate două megafoane ale propagandei și toată ziua făceau un zgomot fără înțeles. Faptul acesta stingherea cetățenii din sala de lectură a bibliotecii Societății pentru Cultură, stingherca conferințele Universității Libere ale aceleiași Societăți, stingherea până și săptămânala ședință a comitetului Societății pentru Cultură. Am cerut Directoratului Propagandei să desființeze aceste megafoane din Piața V.Alecsandri, arătându-i motivele. Răspunsul a fost negativ. A doua zi am venit cu echipa mecanicilor de la Spitalul central și am tăiat toate legăturile cu centrul de radio al

Propagandei. I-am comunicat acest lucru ca să știe. N-a reacționat. Dar firește am sporit cu încă un plus numărul „dușmanilor”. N-a trecut mult și într-o zi când vin la spital, găsesc o echipă de evrei care au întins o sumedenie de sârme pe stâlpi și pe copaci, adaptând pentru fiecare pavilion – și erau 14 – câte un fir. Erau de la Directoratul Propagandei trimiși să instaleze megafoane în spital. În alte două spitale reușise să le instaleze. Am chemat administratorul spitalului și l-am întrebat ce cu oamenii aceștia și cum de i-a lăsat să facă asemenea lucruri. Administratorul Petre Hulubaș, un om mai în vârstă și cumsecade, mi-a spus că au venit la el, i-au arătat un ordin al directorului Propagandei ca să instaleze la Spitalul Central megafoane și el nu s-a opus. I-am spus sa dea dispoziții ca în mai puțin de un sfert de oră să nu vad în spital un fir de sârmă și un picior de instalator. Și el știa că nu glumesc. A doua zi l-am căutat pe guvernatorul Bucovinei generalul Calotescu și i-am cerut să oprească rușinea aceasta de propagandă românească aici. I-am arătat și motivele și mijloacele dar și imbecilitatea directorului Propagandei.

Peste o săptămână au dispărut megafoanele din piețele și străzile Cernăuțiului. Acești oameni din posturile de conducere din Bucovina, [erau] străini de loc, dar nu aveau nici dorința nici curiozitatea și nici interesul să se informeze, să cunoască problemele locale cu specificul lor, la această margine de neam. Acești oameni nu știau ce se petrece în restul teritoriului bucovinean. Ei nu cunoșteau și nu îi interesau problemele minorităților din aceste părți – evreii și ucrainenii. Ei nu cunoșteau marele proces de ucrainizare al românilor în timpul austriac. Nu cunoșteau politica foarte activă a ucrainenilor din acea vreme, sprijinită de nemți și toată activitatea agenților ucraineni veniți din Galiția, să recruteze tineri ucraineni din Bucovina, pentru armata ucraineană. Ei nu cunoșteau raportul de forțe etnice dintre elementul românesc și cel evreo-ucrainean. Ei nu cunoșteau și nu înțelegeau și nu înțeleg nici azi, primjdia slavismului și mijloacele lor de luptă. Ei nu știau că din Bucovina ocupată de ruși au fost deportați zeci de mii de români de către ruși.

Și când într-un congres al societăților culturale românești din Bucovina, i-am spus toate acestea, guvernatorului de atunci, generalul Dragalina – și i le-am spus cam tare – guvernatorul a răspuns că el nu cunoaște lucrurile acestea, dar a și însărcinat pe directorul Economiei Naționale să se ocupe de problema deportațiilor și mi-a promis că-mi va comunica rezultatul. Într-adevăr după o lună, am primit o adresă în care mi se arăta că un număr de peste șapte mii de români au fost deportați de ruși. Am răspuns pe loc că aceste date sunt neadevărate, nereale, făcute de oameni neserioși. Le-am indicat trei sate – Boian, Mahala, Suceveni – care au dat un număr de deportați mai mare decât cel arătat în adresa trimisă și îi rog să verifice la fața locului afirmația mea. Unde sunt ceilalți deportați din două județe și jumătate ?

N-am mai primit nici un răspuns.

Încă în Cernăuți am aflat că domnul director al Propagandei, Rădulescu-Mehedinți ar fi proprietarul unui hotel din Istanbul.

Au trecut ani mulți. Într-o zi în București, în Piața Kogălniceanu, domnul Rădulescu – Mehedinți, foarte modest și scârbos de umil, întâlnindu-mă întâmplător, se apropie de mine și dându-mi bună ziua, a început pe un ton miorlăit, să nu fiu supărat pe el, recunoaște că am avut dreptate, dar e foarte nenorocit că i-au luat în Gorj trei mii hectare pădure și a rămas muritor de foame. Nu i-am spus nimic, l-am privit, i-am zis bună ziua și mi-am căutat de drum.

În Bucovina ca și în Ardeal și Basarabia, ca și în vechiul Regat, se găsesc foarte multe variante, fracțiuni de neam străin. Unele sunt vechi așezări compacte cum ar fi secuii, germanii și ungurii din Transilvania, veniți ca năvălitori sau coloniști, altele tot vechi, răspândite în formă de infiltrații cum sunt țigani, armenii, grecii, iar altele mai recente ca mase minoritare, cum sunt evreii, bulgarii și în general celelalte fracțiuni slave cum sunt ucrainenii, slovacii, sârbii, lipovenii, sau mai exact rușii, croații, etc.

Dar la noi nimeni n-a sesizat serios problema minoritară și mai ales nimeni n-a căutat să trezească conștiința și opinia publică și să arate primejdiile viitorului pentru nația noastră. Nu e locul și nici timpul să vedem care e situația în alte țări. Dar nici o țară, nici un neam, nu prezintă azi un conglomerat mai primejdios de alte neamuri, sub toate formele, ca țara și neamul românesc. Toleranța noastră, ospitalitatea noastră a fost exploatată sângeros de toți aventurierii și neisprăviții lumii. Și pe urmă cu ajutorul lor, ajunși în posturi de conducere și cu bunătatea noastră soră cu prostia, au năvălit în țara noastră toate elementele, aruncate ca netrebnice, de corpul național al tuturor națiilor de la răsărit și apus, de la miază-noapte la răsărit. Corupția și inconștiența națională, au servit de piloni ai porții de intrare a tuturor elementelor dizolvante. Nici Franța nu are atâția minoritari ca noi, în raport cu numărul populației și faza de

cristalizare națională și culturală.

Astăzi asistăm la un sistem puternic de apărare națională al unor țări puternice economic și teritorial, ca America de Nord, Canada, Australia, Anglia și chiar URSS, care nu primesc așezarea străinilor, –decât un anumit număr de oameni valizi și cu restricții serioase a drepturilor politice. Toate neamurile au grijă de copiii lor, să nu ajungă slugi la toți imigranții aventurieri, totdeauna mai îndrăzneți, mai lipsiți de scrupule și conștiință. La noi e o situație – sub acest raport – care trebuie să ne [îngrijoreze], pentru viitorul nostru ca neam. [...]

Să ne întoarcem la Cernăuțiul nostru din acea vreme. Să privim viața nouă cu părțile ei bune și rele cu vicisitudinile oamenilor și timpului. Golul găsit la sosire a început să se umple, viața pulsa, rău – bine, dar pulsa. Industria și comerțul au început să funcționeze, meseriașii și-au deschis în mare parte ateliere, școlile mergeau din plin. Firește cei mai numeroși cetățeni ai Cernăuțiului nu erau localnici, [erau] veniți de curând și parcă nu-și găseau loc de așezare. Adesea dacă te lăsați furat de aspectul cotidian, [...]. Aveai impresia că dacă lumea s-ar liniști Cernăuțiul s-ar româniza, în ciuda străinilor și cu toate scăderile și calitățile oamenilor. Pentru un observator mai atent însă, nu era greu de observat unele fenomene pline de îngrijorare. Pe când o parte poate mai mică – dar poate numai prin modestia și munca ei tăcută părea mică – căuta să dea activității și atitudinii lor un sens de liniște, de stabilitate, o altă lume, de "noi veniți" de "californieni" dornici de îmbogățire grabnică, trăiau grăbiți, tumultoși, lăsând impresia unor trecători pe aceste meleaguri și cu gândul să-și facă repede suma și să plece.

Un alt aspect urât a fost apariția unei categorii de cumpărători de valori de ocazie. Se vede că au fost informați de prieteni, rude cu servicii prin Cernăuți că aici se pot cumpăra lucruri de valoare la un preț mic. E adevărat că evreii vindeau diferite lucruri, fiindcă că aveau nevoie pentru viață și o parte cunoșteau moravurile noastre și cu bani au reușit mulți să plece în Palestina și în timpul dictaturii mareșalului Antonescu. Și atunci vedeai oameni (medici, avocați, funcționari, etc.) veniți din interiorul țării la Cernăuți, cu trenul, cu mașini proprii, toți având prieteni sau rude noi și cumpărând cu ajutorul misișilor evrei tot felul de lucruri: blănuri, bijuterii, briliante, stoffe, aur, servicii de masă, lenjerie, pian, etc. Îi vedeai în urma misișilor intrând dintr-o casă, în alta, alții mai simandicoși primeau

Grigore Nandriș și Mitropolitul Bucovinei Visarion Puiu la punerea Uricului de fundație și sfințirea Palatului Cultural

marfa la vedere, adusă de misiși și proprietari acasă la prietenii lor. Și-au fost foarte mulți asemenea amatori. Nici unul n-a venit la Cernăuți să se informeze, să cerceteze felul cum s-au purtat rușii în timpul ocupației, metodele lor de organizare, legile lor economice, situația populației și pământului românesc. Nu. Unul n-a pus o întrebare. Și am întâlnit în lumea asta de cumpărători, profesori universitari, medici, ingineri, toți vechi cunoștințe, veniți din mari depărtări în acest Canaan.